

ANTIOKIAKO SAN JULIANEN PASTORALA (1770)

Ane Loidi Garitano
(Orotariko Euskal Hiztegia)

Abstract*

The work we are about to publish is the paleographic edition of the pastoral play on Saint Julian of Antioch, performed in Sarrikotape (Charritte-de-Bas) in 1770, recorded in manuscript number I695-III at Bordeaux's municipal library.

This pastoral play was first edited by researcher Julien Vinson in 1891. The preface to the present edition's transcription contains several details about the manuscript, the writing and the copyist. It also contains a short passage of the pastoral play on Celestine of Savoy, written by writer and collector of pastoral plays Jakes Oihenart in the 19th century, as a demonstration of the possible relationship that could exist between old pastoral plays.

A brief glossary has been added at the end of this edition, which contains passages of the manuscript, in order to provide some help for its understanding.

Hitzaurrea**

Bordeleko liburutegi nagusian dagoen San Julianen pastoralaren argitalpen paleografikoaren aurkezpena gitea da lerro hauen helburua. Eskuizkribuari, kopia-tzaileari (edo kopia-tzaileei) eta beste zenbait gauzari buruz aipagarri iruditzen zaizkigun oharrak emango ditugu aurretik hitzaurre honetan.

Orain arte pastoral zaharretan argitaraturik dauden bakanetariko bat da San Julianena; bakanetarikoa eta lehenengoa. 1891. urtean argitaratu zuen Julien Vinson hizkuntzalariak Bordelen. Honen aurretik Fr. Michelek *Clovis* pastoralaren pasarte labur bi argitaratu zituen: lehenengo peredikuko lau ahapaldi alde batetik (1847 I, 255-256. orrialdeetako oharra) eta trajeriako sei ahapaldi bestetik (1857: 7). Pasarte bietan frantseseko itzulpena ematen du.¹ Vinsonen edizio horren ondoren etorri zi-

---

* Aiora Jakari zor diogu ingelesezko itzulpena.

** Ezer baino lehen, eskerrik beroenak, lan hau egiten lagundu didaten Gidor Bilbao, Joseba Larra eta Beñat Oyharçabal irakasleei eta bestelako laguntza eta babes eman didaten etxekoei (batez ere Joni, Juleni eta Leireri, harrapatu dizkiedan orduengatik).

¹ Bide batez bakarrik aipatuko dugu pasarte horiek kopiatzeko, itxura guztien arabera, Michelek Félix Larrieuren liburutegian gordetzen den *Clovis*-en alea izan zuela eskuarte. *San Julian*-ekin batera dagoen *Clovis*-ek ez bezala, eskuizkribu horrek badu lehen peredikuko bat, Michelek kopiatutako pasartearekin bat datorrena. Gainera, Larrieuren bildumako eskuizkribuak *Clovis*-en 1799ko emanaldian parte hartu zuten aktoreen zerrenda ematen du eta zerrenda horixe bera da Fr.

ren Clement D'Andurainen *Uskaldunak Ibañetan* (1906),² A. Léonen *Hélène de Constantinople* (1909; trajeriaren zatiak frantseseko itzulpenarekin) eta Saroihandy-ren *Roland* (1927an; hau ere ez osorik, frantseseko itzulpenarekin).³

Ikusten denez, beraz, orain arte argitaratutako trajeriak gutxi izanik ere, eta argitaratzeko aukeran beste eskuizkribu ugari izanik ere, San Julianen pastoralak bigarren aldiz argitaratzera goaz. Ustez behintzat 1891ko edizioa osatu eta zenbaitetan zuzendu dugu, eta jadanik oso eskura ez dagoen testua eskuragarri jarri.

Eskuizkribua

Antiokiako Julian santuari buruz gaur ezagutzen dugun pastoral bakarraren eskuizkribua Bordeleko Udal Liburutegian dago. Liburutegi horretan eskuizkribuei dagokien sailean, 1695 zenbakiak pastoral bilduma gordetzen du barnean. Horien artean III zenbakia daramana da guri dagokiguna. Hona, hasteko, nola deskribatzen duen Hérelle-k eskuizkribua:⁴

Bordeaux. N.º 3. Cahier sans couverture; papier vergé, 255 sur 190 mm.; 51 feuillets à 2 colonnes; mais la pastorale de *Saint Julien* n'y occupe que les feuillets 17-51; les feuillets précédents sont occupés par *Clovis* [...]. Complet, moins l'épilogue. Copie datée de 1770. (Hérelle 1928: 69)

Hérellearen aipuan ikusten den moduan eskuizkribuak 2. orritik 16.era arte Clovisen pastoralak jasotzen du eta 17. orritik aurrerakoa da San Juliani dagokiona. Eskuizkribuko testua, bai lehenengo pastoralean eta bai bigarrenean, bi zutabetan idatzita dago, launa bertso-lerrotako ahapalditan banatuta, orrialde batean izan ezik. 20. orrialdearen atzealdea zutabe bakarrean idatzita dago, bina bertso-lerrotako ahapalditan banatuta.⁵ Ez da arrazo berezirik ikusten orrialde hori ezberdin egon dadin; badirudi, besterik gabe, kopiatazaileari orrialde horretan modu horretara idazteko proba egitea bururatu zaiola eta, orrialdea burututa, hurrengoetan lehen bezala jarraitzea erabaki duela. Gainera, 20. orrialdearen aurrealdean bi lerrotan kopiatu

---

Michelek Oihenarten olerkien 1847ko edizioaren hitzaurrean (lxix. orrialdean) kopiatu zuena (1799ko data ere kopiatuaz). Badirudi, beraz, Michelek Larrieuren liburutegiko alea izan zuela eta ez Bordelen dagoena.

² Pastoral hau, erabat trajeria zaharren eredu eta moldeetan sartzen ez bada ere, lerro hauetara ekarri dugu; ez ditugu, baina, hemen aipatuko azken urte hauetan antzezburuko pastoral berrien argitalpenak.

³ XX. mendearen bukaera aldera arte ez da beste argitalpen osorik izan; hona zeintzuk diren argitaratutako beste pastoralak: *Charlemagne* (Oyharçabal 1981), *Jean de Paris* (Mozos 1994. Tesi oraingoz argitaragabea), *Jundane Jakobe* (Urkizu 1990), *Edipa* (Bilbao 1996) eta *Sainta Catherina* (Loidi 1996). Pastoral modernoaren argitalpenez, ikus aurreko oharra.

⁴ Deskripzio horren ostean Vinsonen edizioaren deskripzioa ere egiten du. Ikus, gainera, aurrerago (Vinsonen edizioari buruzko atalean) Vinsonen eskuizkribuari buruz ematen duen deskripzioa.

⁵ Hérellek orrialde hori zutabe bakarrean idatzita dagoela aipatzen ez badu ere, Vinsonen hitzaurrean garbi uzten du orrialde horren berezitasuna, orrialde zenbakia ematerakoan gaizki ematen baldin badu ere: «Chaque page est divisée en deux colonnes où les strophes sont écrites en quatre vers séparés; la p. 38 (19e v.º) de *Saint Julien* a cependant ses strophes divisées en deux lignes seulement et écrites sur toute la longueur de la page: nous avons rétabli la division normale» (Vinson 1891: ii-iii).

du 21. ahapaldiaren lehen zatia eta, ondoren 20. orrialdearen atzealdean lerro bakar batean osatu du ahapaldia.⁶

Orrialde guztietan (zutabe bakarrean idatzita dagoenean izan ezik, jakina) goitik beherako marra batek bereizten ditu zutabe biak eta ezkerretik eskuinerako marren bitartez bereizten dira ahapaldiak. Zutabe bakarrean idatzita dagoen orrialdean, berriz, ezkerreko aldeko marra labur batek bereizten ditu ahapaldiak eta, lerro bakoitzaren erdian, koma edo antzeko marra batek markatzen du bertso-lerroaren etena. Orrialde bakoitzean 20-22 ahapaldi inguru dago; bada 18ko edo 24ko bat edo beste ere.

Ahapaldiak launa bertso-lerrotan banatuta daudela esan badugu ere, badira bi, hiru eta bost bertso-lerrotako ahapaldiak ere. Hona zeintzuk diren ahapaldi horiek, ondoan bertso-lerro kopurua dutela:

272 (3), 662 (3) 664 (3), 676 (2), 940 (5), 1089 (3), 1279 (2), 1280 (3),
1281 (2), 1290 (1).

Horien artean 272.ak lerro bat falta duela ematen du, alegia, kopiatzaileari ahaztu egin zaiola 3. bertso-lerroa kopiatzea. 662, 664, 676 eta 1089 ahapaldi bereziak dira, otoiitz edo antzekoak dira eta horregatik dute egitura berezia. Azken laurak, berriz, edabea prestatzerakoan erabili beharreko belarrak zerrendatzen dituzten ahapaldiak dira eta, bitxia den arren, banaketa hori dute bertso-lerroek eskuizkribuan.

Eskuizkribua, oro har, nahiko egoera onean dago; lehenengo orrian eta azkenengo bietan falta diren pusketak izan ezik, dena osorik dago. Lehenengo orriak, barrenean, triangelu itxurako apurtu bat du; beraz, aktoreen arribantxaren zati bat eta eskuizkribuaren data dakarren zatian pusketak bat falta dira. Azken bi orriek, berriz, goieneko aldean falta dute zatitxo bana, baina apurtua askoz txikiagoa da eta gehiago dago zimurtuta eta hondatuta, puskatuta baino. Apurtu horiek direla eta ezin izan ditugu ondo irakurri 1291 eta 1301. ahapaldiak.⁷ Gai nontzean, ondo ikusten ez den ertz bat edo beste baden arren, eskuizkribua ondo dago, esan bezala.

Eskuizkribuak Bordeleko liburutegiaren zigiluak ditu batean bestean. Testuan bertan, oharretan aipatu ditugu zigilu horiek zein lekutan dauden. Bada eskuizkribuan beranduagoko beste gauzatxo bat ere: 46 eta 47. orrien artean markatzeko edo erabilitako orritxo bat dago tartekatua.⁸ Orritxo hori V. Stempf-ek kopiatzerakoan egindako atsedendaldietan markatzeko erabilitakoa dela iruditzen zaigu.⁹ Orriak dioenagatik kopiatzerakoan lana non utzi den gogoratzeko erabilitakoa da, alegia, 956. ahapaldia (*Justo duçu... hasten dena*) eta 1127.a (*Julien ehiz nahy hy hasten*

⁶ Orrialde hori ere, besteak bezala, lau bertso-lerrotako ahapalditan banatuta emango dugu guk. Ik. beherago «Gure edizioa» atala.

⁷ Badirudi ahapaldi bi horiek eta lerro bakarreko 1290.a hobeto irakur zitezkeela eskuizkribua Stempf-ek erabili zuen garaian. Vinsonen edizioan 1290. ahapaldiak, zerbait falta balu bezala, hasieran puntu batzuk dituen arren, 1291.a eta 1301.a osorik kopiatuta daude.

⁸ Leku horretan zegoen Gasteizko Filologia Fakultatean dagoen mikrofilma egin zenean eta leku horretan bertan aurkitu genuen Bordeleko liburutegian, eskuizkribua esku artean izan genuenean.

⁹ Aurrerago (ik. «Vinsonen edizioa» izeneko atala) ikusiko dugunez, Stempf-ek egin zuen Vinsonen edizioko testuaren transkripzioa.

dena) aipatzen ditu kopiatze lana hor eten dela adierazteko eta hurrengoan berriro bertatik abiatu ahal izateko. Hona orritxo horretako testua:

à reprendre: la 5ème ligne I col. 2ème feuillet: *Justo duçu...*

à reprendre: la 15ème ligne I colome 2ème feuillet: *Julien ehiz nahy hy.*

Lehenengo orriaren atzeko aldean aktoreen arribantxa¹⁰ dago, alegia, pastoral bietako pertsonaien zerrenda, horietako bakoitzari dagokion ahapaldi kopurua ondoan duela.¹¹ Pertsonaia bakoitzari dagokion ahapaldi kopuruaz gain batzuetan aktore berberak jokatu beharreko beste pertsonaia baten edo biren izena dator ondoan. Zerrenda horren bukaeran «Il ja 200 vers» dio.¹² Orriak barrenean apurtua du eta bertan aipatzen diren data eta lekua ez dira osorik ikusten. Honako hau da kopiatzaileari eta datari buruz irakur daitekeena: «[...] Simon Dalchurrut / [Charritte] de Bas[...] / [...] janvier 1770».

Clovisen testuaren bukaeran, berriz, 16. orrialdearen atzealdean, *fin* hitzaren ondoren, *Simon Dalchurrut* eta *Detchebarne Bernard* irakur daiteke. Beherago jardungo dugu bi hauez eta azkenengo orrialdeko Jacques Oihenartez.

Eskuizkribuak ez du izenbururik, ez *Clovisen* trajeriaren hasieran ez eta *San Julianen*aren hasieran ere.¹³ Baditu, hala ere, itxura guztien arabera gerora gaizki ulerturik ekarri duten lerro labur bi. Eskuizkribuaren 16. orriaren atzealdean, *Clovis* pastorala bukatzen den lekuan, kopiatzailearen izenaren azpian, «Comme coment comunement / Seint Justin» dio. Ez dakigu ziur kopiatzailearen akatsa den, eta benetan esan nahi duena *comencement de Saint Julien* edo antzeko zerbait den (hurrengo orrian hasten da, hain zuzen ere *San Julianen* trajeriaren kontaketa), ala bestelako aipuren bat dagoen horren atzean. Badirudi lehenengo aukera dela logikoena, eta hain zuzen ere horixe da Hérellek (1928: 58) aipatzen duena ere. *Saint Justin* pastoralari eskainitako atalean, aipatzen du izen hori J. A. C. Buchon-en eta J. Badé-ren zerrendetan azaltzen dela, baina ez dela inongo eskuizkriburen arrastorik (baldin eta inoiz izan baldin bada). Hérelleren iritziz, gure eskuizkribuko pasarte horretatik ateratakoa izan liteke aurreko bi ikertzaileek aipatzen duten *Saint Justin* pastorala. Gainera ez Buchonek eta ez Badék ez dute *Saint Julien* aipatzen; beraz, badirudi horren lekuan dagoela *Saint Justinen* aipamena eta ez dela benetan inoiz izan santu horren bizitza kontaktzen duen trajeriarik.

¹⁰ Izen hori da *Sainta Catherina* pastoralean J. P. Saforesek atal hori izendatzeko darabilena (*acturen arrivancha*) eta egoki iruditzi zaigu honako honetarako ere hori hartzea. Ik. Loidi (1996: 603).

¹¹ Orrialde hori osorik I. Eranskinean kopiatu dugu.

¹² Ez dakigu ondo zeri dagokion 200 hori; izan ere, gure kontuen arabera, bai *Clovis* pastorala eta bai *San Julian* aski luzeagoak baitira. Aurrerago ikusiko dugun moduan orain argitaratzera goazen pastoralak 1307 ahapaldi ditu (gehi beste 117 lehen peredikuan). *Clovis* pastoralak, berriz, gure kontuen arabera 569 ditu (580 kopiatzailearen arabera). Litekeena da kopiatzaileak idatzi nahi zuena «Il y a 2000 vers» izatea, kopuru hori baita, gutxi gorabehera, guztien batuketara.

¹³ Eskuizkribuak izenbururik ez duenez, eta orain arte gehienbat Vinsonen edizioan hartu zuen frantsesezko izenburuarekin aipatu izan bada ere (*Saint Julien d'Antioche*), guk *San Julian* izendatuko dugu. Eskuizkribuan *Julien* da santua aipatzerakoan erabiltzen den izena.

Emanaldia

Eskuizkribuak 1770eko urtarrileko data darama lehenengo orrian (eguna ezin irakur daiteke, orria leku horretan hautsita baitago), Simon d'Alchurrut delako baten izenarekin batera. Badirudi, beraz, data hori antzezpenarena izan litekeela, nahiz eta Hérellek (1928: 69) lan honen antzezpen jakinik ez dagoela dioen («Aucune représentation connue»). Guk esango genuke Hérelle erratu egin zela hori aipatzean; pastoralen katalogo horretan bertan, *Clovis* pastoralari dagokion atalean¹⁴ eta 1923ko *La Représentation des Pastorales à Sujets Tragiques* izeneko pastoralei buruzko lan mardulean¹⁵ aipatzen baitu 1770eko urtarrilean Sarrikotapean errepresentatu zela *Clovis* pastoralara. *San Julian*-en eskuizkribuarentzat, berriz, «Copie datée de 1770» esaten du besterik gabe, eta ez «réprésentée». Ez ote zen, bada, ohartu eskuizkribu honetako *Clovis* eta *San Julian* biak batera emanak izan zitezkeela?

Badirudi akatsa atzeragotik datorrela. Vinsonek ere (1883: xxix), zenbait pastoralen errepresentazio datak ematerakoan, 1770eko urtarrilean Sarrikotapean *Clovis* antzeztu zela aipatzen du; ez du, ordea, *San Julian* antzeztu zenik aipatzen. Vinsonek ordurako eskuartearen zuen (edo izana zuen) eskuizkribua («d'après les indications de nos mss.» esaten du behintzat); hala ere *Clovis* bakarrik aipatzen du. Ez dakigu Vinsonek zergatik ez duen *San Julian* aipatzen, hain zuzen ere, iruditzen baitzaigu eskuizkribu honetako lan nagusia berori dela. Kontua da Vinsonen aipu horretatik edo harturik, Hérellek antzezpen data ematen diola *Clovisi*, baina emanaldi data jakinik gabekotzat uzten duela *San Julian*.

Guk, beraz, esango genuke 1770eko urtarrilean antzezteko prestatutako testua dela eskuizkribukoa; eta, *Clovis* orduan eman zela esan badaiteke, *San Julian* ere egun berean eman zela esan liteke. Garbi ikusten da, gainera, lehen peredikuan (ik. 0105. ahapaldia eta hurrengoak) San Julianen bizitzaz gain Clovisena ere kontatu nahi dutela; biak emanaldi batean, beraz. Aktoreen arribantxan ere hiru multzotan elkarren jarraian datoz pieza bateko eta besteko pertsonaiak. Gainera, aktoreen paper bikoitzetan ikusten da bati eta besteari dagozkion pertsonaiak nahasian ematen direla. Alegia, *Clovis* pastoraleko Clotilda pertsonaiaren lana egin behar duenak berak egin behar du *San Julian*eko Cristinerena, edo Clovisen papera jokatu behar duenak jokatu behar du besteko Maurizerena ere. Eta horrela beste aktore asko bikoizten dira pastoral bien artean.¹⁶

Horrezaz gainera, *San Julian*en testuaren bukaeran, 51. orrialdearen atzealdean, «Fin de la 1er partie» dio. Badirudi, nahiz eta eskuizkribuan Clovisi dagokion zatia bestearen aurretik dagoen, orain argitaratzera goazena izan zela antzezpenaren aurrengo atala. Aipatu ditugun horiekin, beraz, iruditzen zaigu argi dagoela eskuizkribu hau pastoral biak emanaldi batean emateko kopiatu zela eta, beraz, nahiz eta orain arteko zerrendetan inon aipatzen ez den, San Julianen pastoralara ere 1770eko urtarrilean eman zela Sarrikotapean.

¹⁴ «[*Clovis*] représentations connues: janvier 1770, à Charritte-de-Bas; 13 mai 1799, sans lieu; 10 janvier 1858, à Tardets» (Hérelle 1928: 125).

¹⁵ «Liste chronologique des représentations de Pastorales. [...] 1770, janvier. *Clovis*, à Charritte-de-Bas» (Hérelle 1923: 168).

¹⁶ Ik. I. ERANSKINA.

Gehiegi esatea ez bada, gainera, emanaldiaren eguna urtarrilaren 9a izan litekeela ere iruditzen zaigu. Egun hori da Elizak Antiokiako Julian santuaren eguntzat izendatua duena eta, litekeena da emanaldirako ere hori aukeratu izana. Badakigu 1770eko urtarrilaren 9a astearte izan zela eta Vinsonen arabera pastoralak ez zirela inoiz igandetan jokatzek.¹⁷ Hortik aurrera, baina, besterik ezin dezakegu esan, ez gara, beraz, horretan gehiago sartuko.

Biak batera emateko prestatuak izanik ere, badirudi San Julianena dela eskuizkribu honetako trajeria nagusia. Ez dugu aztertu zenbat diren eskuizkribu berean elkarrekin dauden pastoralak, ez eta zein izan litekeen horrelakoetan testu biek duten erlazioa ere. Hala ere, oraingo honetan, bai luzerarengatik, bai lehen peredikua jasozen duenarengatik, pieza nagusia San Julianena dela esango genuke. *Clovis*, beriz, bestearekin batera eman ahal izateko laburtuko zuen kopiatzaileak.¹⁸

Zergatik argitaratu *San Julian* bakarrik?

Eskuizkribuaren argitalpena prestatzerakoan, bai *San Julian* eta bai *Clovis*, bien transkripzioa egin genuen lehenengo, baina argitaratzeko orduan elkarrekin egitea baino egokiago iritzi diogu banaka argitaratzeari. Hori dela eta oraingo honetan ez dugu *Clovis* dagokion zatia argitaratuko. Bien argitalpena batera emateko arrazoi sendorik ez dago; biak emanaldi baterako prestatu zirelako daude eskuizkribu berean, eta ez bi sujetek elkarren artean harreman berezirik dutelako edo kontakizunek zerbaitetan bat egiten dutelako. Gainera *Clovis*ek aparteko argitalpena behar duela iruditzen zaigu; eskuizkribu asko eta historia luzea duen trajeria baita Clovisena. Beraz, oraingoan *San Julian* emango dugu, eta aurreraxeagorako utziko dugu *Clovis*.

Argi utzi nahiko genuke, gainera, *Clovis*ena ez dela *San Julian* pastoralari erantsitako pasarte edo zati bat bakarrik. Zenbait pasartetan laburtua izanik ere, 567 ahapaldiko¹⁹ pastoral oso bat da.²⁰ Ez genuke esango, beraz, Oyharçabalek²¹ dioen moduan *San Julian*ekin batera datorrena *Clovis*en pasarte bat bakarrik denik.

Kopiatzailea(k), errejenta(k), jabea(k)

Gorago esan bezala, eskuizkribuak 1770eko data darama; bertan aipatzen diren izenak, baina, bide batez baino ez ditugu aipatu.

¹⁷ «Le jour de représentation n'est jamais un dimanche» (Vinson 1883: xxx).

¹⁸ F. Larrieu medikuaren bildumako *Clovis*en aleak, eskuizkribu honetako testuaren iturri berekoa izanik ere, 1405 ahapaldi ditu (gehi beste 80 eta 21 lehen eta azken peredikuenak). Donostiako Koldo Mitxelena Kulturuneko Julio Urkixoren bildumako J. P. Bussonen kopiak 1645 ditu kopiatzailearen arabera. Eta Baionako Erakustokian gordetzen den aleak, berriz, 688 (beste 77 eta 11 lehen eta azken peredikuenak). Azken bi hauen testuak ezberdinak dira, bai elkarren artean eta bai Bordelekoaren eta Larrieurenaren aldean ere.

¹⁹ Kopiatzaileak 580 kontatzen ditu.

²⁰ Egia da Bordeleko ale honen eredu bera jasotzen duen Larrieu-ren eskuizkribuko testua askoz luzeagoa dela, eta *San Julian*ekin batera datorrena laburtua dela («rédaction abrégée» esaten du Héréllek berak ere (1928: 124)), baina pastoral oso baten ezaugarriak ditu (bestearekin batera ematekoa zenez lehen peredikua eta azkena falta ditu, hori bai).

²¹ «Contrairement à J. Vinson pour *Saint Julien*, avec un épisode tiré de *Clovis*; je n'ai pas voulu exclure l'épisode du miracle du pendu de *Charlemagne*» (Oyharçabal 1991: 113).

Pastoral zaharren eskuizkribuetan ez da beti erraza izaten jakitea agertzen diren sinadura eta izenak kopiatzailearenak, errejentarenak ala jabearenak diren. Sarritan (gehienetan, agian) pertsona bera izaten da kopiatzaile eta errejent. Beste batzuetan, eskuizkribuaren kopiatzailearen ondoan geroagoko jabe baten edo gehiagoren izenak agertzen dira: barruko orrialderen batean, ertzen batean zeharretara idatzita... Hurrengo lerroetan eskuizkribu honek gai horren inguruan duen korapiloa askatzen saiatuko gara.

Gure ustez eskuizkribuak kopiatzaile nagusi bat du: Simon D'Alchurrut.²² Honen izena da lehenengo orriaren atzealdean leku eta dataren aurretik datorrena. I. Mozosek (2000: 22) dio leku horretan *detchebarne* izan litekeen deitura irakurgaitz bat dagoela: «Espazio txiki zuri bat, ezabatutako izen bati legokiokkeen eta *detchebarne* izan litekeen deitura irakurgaitz batek jarraitua [...]» Guk, ordea «espazio txiki zuri bat, ezabatutako izen bati legokiokkeen» dioen lekuan *Simon* irakurri dugu eskuizkribuan, eta deituraren lekuan *D'Alchurrut* irakurri dugu, ertzeko tolesdura ondo zabaldu ondoren.

Simon D'Alchurrut hori bera da 16. orriaren atzealdean agertzen dena ere. *Clovis* pastoralaren kontaketaren amaieran, *fin* hitzaren azpian, bi izen irakur daitezke elkarren gainean idatzita: *Simon Dalchurrut* eta *Detchebarne Bernard*. Bietan lehenengo idatzitakoa Simon Dalchurrut da eta Detchebarne, berriz, bestearen abizenaren gainean idatzita dago, letra batzuk aprobetxatuaz eta beste batzuk gainetik zuzenduaz, aurrekoa baino tinta beltzagoz. Beraz: Simon eta Bernard alde banatara direla *Dalchurruten* gainean idatzita dago *Detchebarne*.

Hasieratik, besterik gabe izenak nola idatzita dauden ikusita bakarrik, eskuizkribuaren kopiatzailea Simon D'Alchurrut dela iruditzen zitzaigun, eta beste izena, berriz, geroago beste jaberaren batek edo idatzi zuela. Kontua piska bat gehiago aztertzen hasita ohartu ginen Detchebarne hori ikertzaile zaharrek ere jada aipatzen zutela:

Vinsonek (1883: xx) eta Websterrek (1899: 256), esate baterako, pastoralgile eza-gunen artean aipatzen dute Etchebarne de Charitte. Websterrek pastoralgileen zerrenda Augustin Chahori²³ kopiatu diola aipatzen badu ere, badirudi Vinsonen zerrendatik hartu zituela berak ematen dituen izenak, ordena piska bat aldatua dagoen arren. Aurrez, Buchon (1839, azaroak 2), Badé (1843, urriak 22) eta Fr. Michel (1957: 54) dira pastoralgileen izenak aipatzen dituzten beste hiru, baina horiek ez dute Etchebarne aipatzen.

Hérellek (1923: 159 eta h.h.), berriz, batzuek eta besteek ematen dituzten datuez baliatuaz eta berak eskuizkribuetan aurkitutakoekin, pastoralgileen zerrenda osatuagoa eman zuen («liste chronologique des pastoraux») izena ematen dio berak). Zerrenda horretan Hérellek bi lekutan aipatzen du pastoralgile bera:

—Datchebarne (Simon-Bernard), de Charritte, possédait en 1770 un manuscrit de *Clovis* (Bordeaux, n.º 3).

²² Beheraxeago emango dugu testuan ikus daitezkeen letra molde edo esku ezberdinen berri, oraingoz eskuizkribuan agertzen diren izenak nor bere lekuan jartzen soilik saiatuko gara.

²³ Websterrek dio Chahoren laneko (1855) II. liburukiko 125. orrialdetik hartu dituela pastoralgileen izenak, baina orrialde horretan Atarratzeko Saffores eta Agie, Altxaiko Goyhéneix eta Lexan-züko Laxague bakarrik aipatzen ditu Chahok.

—Detchebarne-Etchebarne (Bernard), de Charritte, possédait un ms. de *Jean de Paris*. [...]. C'est aujourd'hui le ms. de la Bibl. nat. n.º 213. Detchebarne possédait aussi un ms. de *Jacop* (Bordeaux n.º 12). Il parait avoir fait jouer *Saint Jean-Baptiste* à Charritte. Il vivait encore en 1783.

Garbi dago lehenengo aipatzen duen Datchebarne hori elkarren gainean idatzita dauden *Dalchurrut* eta *Detchebarneren* irakurketa dela (berak aipatzen du, gainera, eskuizkribu honetakoa dela). Beraz, Bernard Detchebarne da, Simon hori Alchurrut-en izena baita. Gauzak horrela, badirudi Hérellek aipatzen dituen bi horiek pertsona bera direla.

D'Alchurrut, berriz, ez dute ikertzaile zaharrek aipatu ere egiten. Vinsonek ere ez dakar goian aipatutako zerrendan, eta, neurri batean harrigarria bada ere, trajeriaren argitalpenean eman zuen hitzaurrean ere ez du kopiatzailerik aipatu ere egiten. Hérellek, berriz, ez du aipatzen ez pastoralgileen zerrenda kronologikoan (1923: 159) ez eskuizkribuaren deskripzioa egiterakoan ere. Ikertzaile honen erreperiotorio (1928) eskuizkribuen deskripzioetan kopiatzaile eta jabeen izenak sarri aipatzen badira ere, Bordeleko gure eskuizkribu honen deskripzioetan, ez *Clovisi* dagokion atalean (124. or.) ez *Saint Julieni* dagokion atalean (69. or.), ez da D'Alchurrut aipatzen.

Kontuak kontu, hitzaurre honetarako ez dugu guk ez Alxurrut eta Etxebarneri buruzko datu berrien bila luze jardun. Hérelleren aipuan ikusi dugun bezala, Etxebarnek *Jacop*, *Saint Jean-Baptiste* eta *Jean de Paris* trajeriak ere kopiatu zituen. Aipatutako horiez gainera A. Léonek argitaratu zuen *Hélène de Constantinople* pastorala-ren eskuizkribuetako baten jabea ere hura da.²⁴

Léonek (1909: 199) ez du Etxebarneri buruzko berririk ematen; eskuizkribuan honen izena agertzen dela aipatzen du soilik. *Jean de Parisi* buruzko Iñaki Mozosen lanean, berriz, bada Etxebarneri buruzko konturik.²⁵ Bertan aurkitu ditugu, bide batez, Alxurruti buruzkoak ere (azken hau *Clovisen* eskuizkribuan Etxebarnerekin batera agertzen dela aipatzen du eta Sarrikotako udalean zor auzi luze batean tarteko izan zirela biak).

Goian aipatutako eskuizkribuak aztertu ondoren, honako ondorio hau ateratzen du Mozosek (2000: 23-24):

Esan genezake, Etxebarne, esku artean ditugun datuen arabera, XVIII. mendeko pastoralgile garrantzitsu bat izan zela. *Saint Jean Baptiste*-n agertzen den exlibrisaren arabera, badirudi, horretaz aparte, *Jacop* eta *Jean de Paris* ere berak ko-

²⁴ *Jean de Paris* pastorala-ren eskuizkribua Parisko Liburutegi Nagusian dago (Celte et Basque funtseko 213. zenbakiduna), beste hirurak, berriz, Bordeleko liburutegian, 1695-XI (*Saint Jean-Baptiste*), 1695-XII (*Jacop*) eta 1695-XXVII (*Sainte Hellène*). 1695-XI eta 1695-XII. eskuizkribuetan, Etxebarneren izenaz gainera, beste izen bana ere irakur daiteke. *Saint Jean-Baptiste*-renean azkenengo orrialdean, eskuizkribua buruz behera jarritik, arkatzez oso fin idatzita «... de *Jaureguiberry de / Larr...*» irakur daiteke. *Jacop* pastoralean, berriz, «*Fait par Salvadou Baratchagaray D'Aussuruq*» dio 69. orrialdean.

²⁵ Tesia bera (1994koa) ez dugu ikusi, Donostian HABE liburutegian dagoen 2000. urteko kopia berriago bat baita guk erabili duguna. Tesi lanetik zenbateraino den ezberdin ez dakigun arren, baditu 1994az geroztiko kontuak ere; horregatik diogu ez dela tesiaren kopia guk erabili duguna. Ik. Bibliografia.

piatu zituela. *Clovis* eta *Ste. Héllène*-ren letra antzekoa den arren, ezin genuke ziurta bere eskuaz idatziak ote diren. Dena den bere euskara oso bitxia da, aipaturakoez gainera, asko baitira gure izkribuan [*Jean de Paris*] azaltzen diren hutsak, silaba errepikatzeak eta fonemen asimilazioak. Batzuetan hitz motel itxura duen idazkera hori harrigarriago gertatzen da, bere herrian hainbesteko itzala izan zuen laborariarengan.

Etxebarneri «hainbesteko itzala» eman ziona bere herriko diputatu, notable eta prokuradore izatera iristea izan zen. Mozosek Paueko artxibategian, 1790-1792 urteen arteko hainbat agiritan, aurkitu du beronen izena:

- 1790eko agiri batean udal hauteskundeetarako hautagaien zerrendan agertzen da. Ez zuen herriko prokuradore kargua lortu, Alchurrut izeneko bat aukeratu zuten. Agiri horretan notable bezala agertzen da.
- 1791ko beste agiri batean, Etxebarneri ordaintzen ez zitzaizkion zor batzuen inguruko auzi batean, aipatzen da Sarrikotako parrokiako diputatu izan zela 1781, 1782 eta 1783an.
- 1791an bertan prokuradore hautatu zuten eta 1792ko urriaren 15era arteko herri kontseiluetan herriko prokuradore bezala sinatzen du.

«Ezin izan dugu gehiago zehaztu; azpimarratzekoa da, hala ere, herri erakundetan izan zuen presentzia, pastorgileen artean, geuk dakigula behintzat, hain ohizko gertatuko ez zena». Hitz horiekin bukatzen du Mozosek (2000: 26) Etxebarneri buruz aurkitutakoaren kontaketa. Agiri horietan aipatzen den Alchurrut hori bera izan liteke Mozosen ustetan gure eskuizkribuko Simon Dalchurrut hori: «[Simon Dalchurrut], hain zuzen, Sarrikotako udalean emandako zor auzi luze batean haren etsai izandakoa litekeena (le sieur Alchurrut)».

Ez dugu guk ez batoren ez bestearen inguruko beste berririk aurkitu. Dena den, goian ere aipatu dugunez, Alchurrut da gure iritziz eskuizkribu honen kopiatzailea eta, agian, baita errejenta ere. Mozosen azterketa ikusirik behintzat, ia ziur esan liteke Etxebarneri ez zela *Clovis* eta *San Julianen* kopiatzailea izan. Honek aipatzen duen Etxebarneren hizkera bitxi hori ez dugu aurkitu gure eskuizkribuan, ez behintzat Mozosek aipatzen duen *k* eta *t* kontsonanteen arteko nahasketarik.²⁶ Gainera Mozosek berak ere aipatzen du letrakera bera ere ezberdina dela. Errejent ere badirudi Alchurrut izan zela; honen izena baitator dataren ondoan, aktoreen arribantxaren azpian.

Badirudi, beraz, besterik gabe eskuizkribuaren jabe izan zela Etxebarne. Goian aipatu dugun bezala, ohikoa da izan ere pastoralen eskuizkribuetan kopiatzaile edo errejentaren izenaz gain, geroagoko jabeen edo errejenten izenak ere agertzea. Etxebarnek, beraz, eskuizkribu hau eskuratu zuenean bere izena erantsi zuen; gainera, ertz batean edo lehengoaren ondoan idatzi beharrean Alchurrut-en izenaren gainean idatzi zuen.

Hel diezaiozun orain hirugarren izenari. Eskuizkribu honen jabea izan zen, zaltzarik gabe, azken orrialdean azaltzen zaigun Jacques Oihenart ere. 51. orriaren

²⁶ «Apiko-horzkarietako dagokiela, azpimarratu beharreko ezaugarri bitxia dugu izkribu honetan. Herskari ahoskabea belare gorraz nahasten da, askotan (desafiozko saio groteskoetan batez ere, bertan agertzen baita erregistro kolokialaren hitanoa, baina baita beste inguru batzuetan ere) batak bestearen funtzio morfosintaktikoak betetzen dituelarik: *berat* (LPh 36), *gut* (67), *biçity* (763), *harac* (712), *bacikic*, *jçat* (215) etab.» (Mozos 2000: 55).

atzealdea (azkena), zutabe bakarrean idatzita dago, orrialdearen eskuin aldea zuri dela; tarte zuri horretan, 1303. ahapaldiaren parean *Oyhenart* dio, beherago 1305. ahapaldiaren parean *Yaquez*, eta, bi horien artean, irakurri ezin den beste hitz bat dago idatzita, Bordeleko liburutegiaren zigilua gainean duela.

Oihenart hau ere, Etxebarne bezala, Vinsonek (1883: xx), Websterrek (1899: 256) eta Hérellek (1908: 131-132 eta 1923: 159-164) behintzat aipatzen dute. Vinsonen aipua da zaharrena; pastorgile ezagunenak aipatu ondoren, berak eskuizkribu zaharretan aurkitu dituen izenen zerrenda ematen du: «Jacques Oihart [sic] Larrondo d'Uhart-Mixe (1850), Jacques Oihenart (1827), Oihenart (1770), Arhex, Salvador Baratchegaray, Gratien Changard de S. Palais [...]». Zerrendan, ikusten den moduan, hiru Oihenart aipatzen ditu Vinsonek hiru data ezberdinekin; ez du, baina, zehazten hiru kopiatzaile ezberdin diren ala sasoi ezberdinetako eskuizkribuetan aurkitutako kopiatzaile bera den.

Websterrek zerrenda dagoen dagoenean kopiatzea besterik ez du egiten. Hérellek, baina, *Canico et Beltchitineren* edizioari egindako hitzaurrean, hiru izen horien atzean hiru pastoral errejent ikusten ditu:²⁷

On connaît trois «instituteurs de pastorales» ainsi nommés: 1.º un certain Oihénart, cité par J. Vinson *Folk-lore* p.xx, à la date de 1770; 2.º Jacques Oihénart, cité par le même, à la date de 1827; 3.º Jacques Oihénart, dit Larrondo, d'Uhart-Mixe, qui est le nôtre. Ces trois noms représentent peut-être trois générations (Hérelle 1908: 131-132).

Eta oin-oharrean:

Les fonctions «d'instituteur de pastorales» semblent s'être assez souvent transmises d'une génération à l'autre dans la même famille. La liste des pastoraux connus compte trois Bohoté, trois Mécol, deux ou trois Héguiaphal, etc.

Segurutzat jotzen du, beraz, hiru izen horiek hiru gizoni dagozkiela. Beherago, ordea, goian aipatu duen hiru belaunalditako Oihenartarren teoria gezurtatzera datorren datua ematen du Hérellek berak:

Les inscriptions des manuscrits nous apprennent que Jacques Oihénart-Larrondo fit jouer, le 15 avril 1849, à Gabat, la tragédie *Roland*; le 10 janvier 1851, à Uhart-Mixe, la tragédie des *Quatre fils d'Aymon*; le 20 janvier 1852, dans un lieu indéterminé la comédie de *Pansart*; en 1854, à Uhart-Mixe, la tragédie *Hélène de Constantinople*. Il paraît avoir possédé aussi un manuscrit de *Clovis* et un manuscrit de *Saint Julien d'Antioche*.

Beraz, azken hitz hauekin bakar-bakarrik, aurreko paragrafoan aipatu dituen 1go eta 3. Oihenart biak bat bakarria direla erakusten digu.

Guk uste dugu hiru Oihenart horiek bat eta bakarria direla. XIX. mendearen erdialdera Hérellek goiko testuan aipatzen dituen lanak zuzendu zituena bera da gure es-

²⁷ Geroagoko lanean ere (Hérelle 1923: 157-164) ondorio bera ateratu daiteke, alegia, hiru garai ezberdinetako hiru Oihenart aurkezten dizkigu pastorgileen zerrenda kronologikoan («liste chronologique des pastoraux» bere hitzetan).

kuizkribu honen jabe izan zena: Uhartehiriko Jakes Oihenart.²⁸ Dudarik gabe, 1770. urtean Vinsonek aipatzen duen Oihenart eskuartearen dugun eskuizkribu honetan irakurritako izena besterik ez da; horrek ez du esan nahi garai horretan izen bereko beste pastoralgile bat bazenik. 1827ko datarekin aipatzen dena ere gizon bera izan liteke.²⁹

Iruditzen zaigu, batetik, Oihenart noiz jaio zen ez dakigun arren, 1827ko data hori goiztxo izan litekeela lan gehienak XIX. mendearen erdialdera (1849, 1852, 1852, 1854...) eginak dituen gizonarentzat, batez ere tartean beste lanen berririk ez dugunean. Bestetik, baina, esango genuke badela hor daten arteko nahasteren bat. Vinsonek 1827ko datarekin aipatzen duen eskuizkribu hori *Rolandena* izan litekeela iruditzen zaigu; hain zuzen ere, goiko Hérelleren aipuan 1849ko datarekin aipatua ikusi dugun *Roland* hori bera. Nola ulertzen da, orduan, batak 1827 aipatzea eta besteak 1849? Horixe da hurrengo lerroetan azaldu nahiko genukeena.

Hérelleren erreperitorioan *Rolandi* dagokion atalean Oihenarten ex-librisa daraman eskuizkribua Bordeleko liburutegiko bildumako XVII.a da:

Bordeaux. N.º 17. Cahier sans couverture; papier écolier de petit format; 365 pages à une colonne. Complet. Ex-libris daté: Jacques Oihénart, 1849. (Hérelle 1928: 99)

Ikusten denez, *Canico et Belchitineren* aipuan ematen duen data bera dakar geogoko lan horretan ere. Hona orain eskuizkribu hori nola deskribatzen duen Saroïhandyk bere lanean:

Le quatrième manuscrit [de la pastorale de *Roland*] se trouve à la Bibliothèque municipale de Bordeaux. Il a appartenu à Jacques Oyhénart, qui fit représenter le *Roland* à Gabat, en Pays de Mixe, le 15 avril 1827. (Saroïhandy 1927: 17)

Itxura batean ematen du nonbaiten okerren bat dagoela, edo agian, data biak ager litezkeela eskuizkribuan. Ez dugu eskuizkribua ikusteko aukerarik izan,³⁰ baina Bordeleko liburutegian funts gordean arduradun den M. J. Laroche anderearen bitartez³¹ jakin ahal izan dugunez, eskuizkribuak data bakarra darama, 364. orrialdean (idatzitako azken orrialdea berau):

Cete piece a et represente par la guenise de Guabat le 15 avril 1849 Jacques Oihenart.

Edonola ere eskuizkribuak bi garai ezberdinetako testua jasotzen du, jarraian kopian dugun Saroïhandyren oharrak erakusten duenez:

Ce manuscrit, curieusement broché sur bâtonnets transversaux maintenant le dos du volume, se compose de feuilles d'un papier différent et il est écrit de deux

²⁸ Amikuzekoa, beraz, eta ez zuberotarra.

²⁹ Zehaztapenetan sartzen ez bada ere badirudi Mozosentzat bi direla Oihenart izenekoak (1827koa bat eta 1850 ingurukoa bestea?), edo behintzat Hérellen zerrendatik hori ulertzen duela berak: «[Eskuizkribuaren azken orriaren] versoan *Oybenari* irakur dezakegu, izkribuak izango zuen azken jabearen deitura alegia, Hérellek zerrendan aipatu bietako bat izan litekeena» (Mozos 2000: 22).

³⁰ Kontu honetaz ohartu aurretik izan ginen Bordeleko liburutegian eta, beraz, Etxebarneren eskuizkribuak ikuskatu genituen arren, hau ez genuen ikusi.

³¹ Lerro hauen bitartez bihotzez eskertu nahiko genuke gure galderari erantzuteko hartu duen lanagatik.

écritures distinctes. Nous avons là évidemment un vieux cahier remis en état et complété par Jacques Oyhénart. Les pages qu'il a écrites et ajoutées se distinguent nettement de celles qui sont d'une écriture beaucoup plus ancienne qui rappelle, à certains égards, celle du manuscrit Arhex, de Paris. (Saroïhandy 1927: 17)

Gure berrien arabera, beraz, eskuizkribuan 1849. urtearen aurreko idazkera badagoen arren, 1827. urtea ez da bertan azaltzen, baina urte hori aipatzerakoan bat datoz bai Vinson (1883: xx) eta bai Saroïhandy (1992: 17) eta, dirudienez, biek izan zuten eskuarte eskuizkribua.³² Nolanahi ere, badirudi, espero genuen bezala, Oihenarti berari dagokion data 1849koa dela. Urrutirago joan gabe antzeko nahastea sortzen du Hérellerengan *San Julianen* 1770eko eskuizkribuan agertzen den Oihenarten izenak ere. Gainera, badu Oihenartek antzeko beste adibiderik ere; Bordeleko liburutegiko bilduman 36. zenbakia daraman *Hélène de Constantinople*ren eskuizkribuak ere 1803ko data darama batetik eta 1854koa bestetik (erantsitako karta batean bigarren data hori eta Oihenarten izena agertzen dira).

Rolanden eskuizkribuarekin nahasteren bat badagoen arren, beraz, badirudi Jakes Oihenart bat eta bakarra dela, XIX. mendearen erdialdera hainbat lan kopiatu zituen. Ikusten denez, gainera, hainbat eskuizkribu zaharragoren jabe izan zen bera.

San Julian eta Savoiaiko Zelestina

Interes berezia du, orain dagokigunerako, *Savoiaiko Zelestinaren* pastoralaren pasarte batek;³³ Jakes Oihenart eta gure trajeria honen arteko lotura egiten duen pasarte batek, hain zuzen ere. Savoiaiko Zelestinaren pastoralaren eskuizkribu bakarra ezagutzen da, Bordeleko liburutegian 1695-XIV zenbakia daramana. Eskuizkribu horrek ez du inongo egile edo kopiatzaileraren izenik, ez eta datarik ere, baina letrakerari begiratuaz ia ziur esan liteke Jakes Oihenartena dela, XIX. mendearen erdialdekoa, beraz.³⁴ Eskuizkribu horretan bada pasarte bat gure trajeria honetako 1263. ahapalditik hasi eta 1298.era arteko pasartearen antz handia duena. Zatia ez da erabat berdina, kopia-tzaileak bere kontakizunera moldatu du, baina libragarriak prestatzeko osagaiak eta jarraibideak *San Julianen* pastoraletik kopiatuak dira. Pasarteak, beraz, balio handikoa da pastorgileek eskuizkribu zaharragoetako pasarteak nola baliatzen zituzten ikusteko.³⁵ Guztira 13-14 ahapaldi dira elkarren artean antz handiena dutenak.³⁶

³² Héreller berak ere, eskuizkribuaren deskripzioan 1849ko data ematen badu ere, jarraian *Roland* pastoralak izandako emanaldiak aipatzen dituen lekuan (1928: 100) «15 avril 1827, à Gabat» aipatzen du, besteen artean, Saroïhandy ematen duen data eta lekuarekin erabat bat datorrena.

³³ Pasarte horren berririk ez genuen izango *San Julianekin* ari ginela, halaberharrez, *Savoiaiko Zelestina*rena eskuartera iritsi izan ez bazitzaigun. Dagokien parteagatik, eskerrik asko, Jon Elordi eta Amaia Anteriori.

³⁴ G. Bilbao irakasleak egiaztatu digu hori. Bordeleko liburutegian J. Oihenarten sinadura duten eskuizkribuekin erkatuaz Savoiaiko Zelestina ere harena dela esan liteke.

³⁵ Aipagarriak dira, esaterako, 253 eta 254. ahapaldiak; badirudi kopiatzaileak ez duela testua oso ondo ulertzen, eta belarren izenak ere ez dituela oso ezagunak.

³⁶ Elkarren ondoan jarri ditugu hemen antzik handiena duten ahapaldien zenbakiak, eskuizkribu bat eta bestea erkatu nahi badira. Lehenengo zenbakia (edo zenbaki tartea) Zelestinaren pastoralari dagokio eta marraren ondoren datorrena *San Julianenari*: 230/1264, 232/1265, 234/1268, 236/1270, 240-243/1278-1283, 247/1284, 252/1289, 253-254/ 1291, 259/1299.

Transkripzioa egiteko San Julianenean erabili ditugun irizpide berberak erabili ditugu,³⁷ ahapaldien zenbakiak, beraz, guk ezarriak dira eta kako artean eman ditugun zenbakiak eskuizkribuko orrialdeei dagozkie. Aipatu behar da, gainera, eskuizkribu horretan didaskalietako bokalak zenbakiakin ordezkaturik daudela, guk kopiatzerakoan bokalak berrezarri baditugu ere (*a*-ri 1 dagokio, *e*-ri 2 zenbakia, *i*-ri 3a...). Alegia, MEDECIA kopiatu dugun lekuan *m2d2c31* dakar eta *hunqui folxia* kopiatu dugun lekuan *h5nq53 f4lx31*.

MEDECIA

226 Sira, desplacer dit
çure indispost içaitiaz,

[61]

eta sofritcen duçun
eritarçun haundiaz.

227 Bena etcitela loxa,
posibleriq balin bada
Jincuaquy batian
sendoturen cira.

HAUBERT

228 Dotorraç, hunquy jin ciriela,
bena ezta ene erremedioriq;
jaunaç, batere eztut
segeurquy esperantçariq.

229 Dugeun ikhous folxia, sira,
bertan jaquinen dit
cer ere beita den
niç eçageuturen dit.

Hunqui folxia eta minça.

230 Ah, sira, eritarçun
haundiaz ataquiriq cira,
bena harçaçu corage,
sendoturen beiticira.

231 Çuq malenconia eta chagrin
cerbeit ukhen duçu,

[62]

eta khorphiça oro
imour guaistoz phorroqua.

232 Bena sequeula eritarçunetan
ny enuçu trunpatu,
esperantça emanaç oro
ciztadaçu sendotu.

233 Gualien, Prima, Hipoquatra
eta beste medeciaç oro beno
eztucia entçun ny niçala
hanitchez abilaguo?

234 Medecinaco principiuq
ounxa ustudiatu citit
eta suitan ukhenen dit
espedientcia houniq.

235 Marqus Malenisequy
erraiten ahal dit mementian
«artemes perentça fecit
etxemplo moustran te viam'.

236 Bena droga hanitch behar diçugu,
hiry hountan edirenen estugun[iq]
drogua precius eta
hanitch khostaren deniq

[63]

237 eta erremediuq houn
içan ditan amorequaty
eta çure eritarçuna
ounxa sendotciaguaty.

HAUBERT

238 Albert, eman içoq
behar den dihairia,
cerbeit erremedio duquedan,
bestela nuç gualdia.

Retira oro. Sone.
8me sortide hirur satanaç.
Arnaut, medecia gelgui. Jar.

MEDECIA

239 Alo, Arnaut, bertan
droguaç presta itçaç,
ecy bestela ceiçuq
berantcen heben harat.

³⁷ Ik. «Gure edizioa» izeneko atala.

240 Eguin eçaq leheniq salda bat,
malba, guimaubaz,
mercurial, parietara,
hisopaz eta arrudaz,

[64]

241 calamant, pulegium,
origan eta muhulu aciz,
cominoz, camamila liliz,
bay eta erramu aciz,

242 melitot eta haietariq
ahurreta bedera
houaq eguos eracy,
ounxa cheha eta

243 guero behar cioq erreguery
christel bat eman berhala,
ceren bestela coulicaz
beitoua zapartatcera.

Retira.

ARNAUT

244 Jauna, amigny bat
pacentcia harçaçu,
ecy guaiça huaq oro
bertan prest dutuzquetçu.

Arnauteq eguin erremediaq, khantuz eta houstouz.

ARNAUT

245 Jaun dotorra, christela
prestaturiq duçu,
placer duçunian, arren,
eman behar cioçu.

[65]

Albert, Ludovie eta Haubert gelgui.

MEDECIA

246 Sira, placer baduçu,
ayuta bat behar duçu,
houneq çagnetan odola
courrieraciren deiçu.

247 Albert, deçageun erregue
çuq eta niq etchequy
eta barberaq dioçu emanen
cristela Ludoviquequy.

*Etchequi. Eman christela. Guero gar oro.
Oro jar.*

HAUBERT

248 Aiey, min iciguarria,
ala beitut ecin bestia!
Cieq eztaquicie deus ere;
ai, ala pena haundia!

[66]

249 Erremediuaq hartceracouan
beno sordeiaguo niz,
cieq, arauz, ari cirie
ene zapartaracy nahiz.

MEDECIA

250 Sira, ukheçu pacentcia,
erremediueq feitiq eguitechotz
leheniq behar dicie
pena eman hartacotz.

251 Niq eçagutcen dit
çu cirela sendoren
eta sarry eztuçula
deus ere soffituren.

252 Bena behar duçu
purgua bat ere hartu.
Alo, Arnaut, behar duq
bertan conposatu.

253 Eçarr eçaq cena cassa
ahen barba, aguriq,
ecamonea, alse,
polipoda eta lurbiq,

254 mecoa, lain, jalap,
bay eta hermodata,

[67]

haietariq libera bedera
eta hoguey eta laur bihy amatigua.

Arnauteq eguin. Sone.

ARNAUT

255 Jauna, haur duçula
purga prestaturiq,
eta çuq erran droguaq
oro eçarririq.

Medecia har.

256 Sira, oray edateco haur
guainthy eçaçu mementian,
guero solegaturiq
cirateque istantian.

Edan eta mintça.

HAUBERT

257 Ah, maradiquatu dela
mundian ene suertia,
haur dut haur minaren
bortcha sofritcia!

258 Adio, çapartatcen niz
erremedioriq guabe;
zapartatceco erremediuaq
eman diztadade.

259 Leheniq dihairiaq ereman
drogua erostecotan

[68]

bay eta guero aldiz nihaur
heriuary eman.

260 Coquia, hiq bahaquian
nintçala zapartaturen,
erraiten haitanian eniala
haboro sofrituren.

261 Ene beguien aitcinety
khentcen ezpacirie,
fripou horieq bertan,
jaunaq, atceman itçacie.

Medecia eta barbera ezquapa, Haubert minça.

262 Jaunaq, ohe hountan
ecin niz arraphausatcen,
eçar neçacie beste batetan
lehen beno lehen.

263 Eta behar dut quitatu
niq oray bertan mundia,
ezta posible içanen
haboro ene bicitcia.

LUDOVEO

264 Sira, geure ahala
eztiçugeu faltaturen,
çury placer eguitera
geutuçu enxeiaturen.

Eskuak

Goiko atalean, eskuizkribuan azaltzen diren izenen gainean jardun dugunean, eskuizkribuaren kopiazailea bat bakarra bailitzan aritu gara. Orain ikusiko dugunez, ordea, hori ez da erabat horrela. San Julianen pastoralaren testuan zehar, letrakera bat da nagusi, hasi eta bukatu. Esku nagusi horretaz gain, letra aldaketa somatzen dugu bost aldiz gutxienez.³⁸ Ez dugu esango bost letrakera horien atzean beste bost esku daudenik, besteak beste, bitan behintzat, zati txikiegiak direlako horrelako ondorioz atera ahal izateko. Gainera bost horietan bi edo hiru berdintsuak iruditzen zaizkigu. Lehenengo, beraz, letrakera aldaketa somatzen dugun pasarteak zeintzuk diren aipatuko dugu banan bana:

- 556. ahapaldiaren c bertso-lerrotik hasi eta 564. ahapaldira arteko zatia (azken hori barne). 33r orrialdearen bigarren zutabea ia osorik letrakera honekin idatzita dago. A izenez deituko diogu zati horri.
- 673 eta 674. ahapaldiak. 36r orrialdeko lehenengo zutabearen azken bi ahapaldiak. B izena emango diogu.
- 752. ahapalditik 783.era (biak barne). 38r orrialdearen lehenengo zutabeko azken hiru ahapaldiak, bigarren zutabea osorik eta hurrengo orrialdea (38v) osorik. C deituko diogu.
- 993 eta 994 ahapaldiak (993. ahapaldiak aurretik duen testuko oharra barne dela). 43v orrialdearen bigarren zutabeko azken bi ahapaldiak. D letrakera.

³⁸ Eskuizkribu bereko *Clovis* pastoralaren testuak ere badu letrakera nagusitik ezberdina den zati bat: 11. orriaren atzealdeko laugarren ahapalditik hasi eta 12. orriaren atze eta aurreak.

—1143. ahapalditik 1157.era arteko zatia (biak barne). 47v orrialdea osorik. E deituko diogu.

Ikusten denez, beraz, nahiko bitxia da letrakera ezberdin horien banaketa; ez daude aparte erantsitako pasarteetan edo albo batean idatzitako testu zatietan; ez dira geroago hasieran edo bukaeran erantsitako pasarteak. Testuak, hasi eta bukatu, jarraipena erakusten du, eta, jarraipen horretan, tartean, letra ezberdina somatzen da. Kasu batean (556), gainera ahapaldi beraren lehengo bi bertso-lerroak letra molde batekin idatzita daude eta beste biak beste batekin. E zatia da orrialde bat hasi eta bukatu betetzen duen bakarra; besteetan, letrakera ezberdina testu nagusiaren jarraian, orrialde berean, hasten da.³⁹ Bitxikeria hori kontuan izanda ez gara orain arte ausartu «esku» ezberdinak daudela esatera. Gainera, batzuetan badirudi kopiatzaile beraren letra «narrasagoa» edo (nolabait esatearren) dela zati horietakoa, idatzaldi ezberdinen ondorio ere izan litekeena.

Sakonago aztertuta, ordea, esku bat baino gehiago nabari direla esan beharko dugu, zati horietako bitan behintzat. A, B eta D izendatu ditugun zatiak, kopiatzaile nagusiarenak berarenak izan litezke, nahiz eta zati nagusiaren ondoan nabarmen ezberdin geratzen diren, letramoldeari dagokionez. Goian esan bezala, kopiatze aldi ezberdinen ondorioz sortutako zatiak izan litezke; gainera, hizkuntza eta grafia aldetik ez dute zati nagusiarekiko ezberdintasunik. Egia da B eta D zatiak oso direla laburrak inolako ondorio garbirik ateratzeko, baina badirudi badutela A zatiaren antza. Hiru zatietako ahapaldietan, letra moldean ez bada, ez dugu testu nagusiarekiko ezberdintasunik aurkitu.⁴⁰

C eta E zatietan, berriz, ezberdintasuna letra molde soiletik haratago doa. Zati bi horien atzean beste kopiatzaile bat dagoela iruditzen zaigu, grafia eta hizkuntzazko ezberdintasun nabarmenak aurkitu baititugu:

C eskua (752-783 ahapaldiak):

—Grafia aldetik, nabarmen geratzen da esku honi dagokion zatian hitz bukaerako *-k* letra: *cihaurek* (753, 754), *besterik* (755), *emak* (762), *ezpanaik* (762), *çaik* (762, 768), *maradicatik* (781), *bacoiçaganik* (782), *tuk* (783)... idazten du; batzuetan *-c* ere erabiltzen du hitz bukaerako herskariarentzat: *orotaric* (759), *osoric* (765), *estuc* (765), *nic* (767), *baduc* (767)... Testu nagusian horien parean *-c*, *-q* edo *-cq* bukaerak ditugu, azken biak nagusi dira, gainera: *cihaureq* (921, 922...), *cihaurecq* (1171), *besteric* (84, 340), *bestericq* (266, 690, 722, 723...), *besteriq* (816, 842, 1204...), *çaicq* (728), *etçaicq* (542, 1131)...; *-k*, baina, bost aldiz bakarrik aurkitu dugu C eskuari dagokion pasartetik kanpo.⁴¹

³⁹ C zatiak ere 38v orrialdea osorik hartzen du, baina hasi, 38r orrialdearen lehenengo zutabearen bukaera aldera hasten da, goian esan bezala.

⁴⁰ Aipatzeko modukoak diren gauza bi bakarrik aurkitu ditugu zati honetan: hasperen markarik gabe aurkitu dugu *paradusian* hitza (562. ahapaldian) eta <j> grafiarekin idatzita *jiten* (560). Beherago aipatuko dugunez (ik. «Grafia» atala) herskari ezpainkari aspiratua sistematikoki markatzen du kopiatzaileak. Zati labur honetan, ordea, hasperen markarik gabe dago hitz hori (guztira beste zazpi aldiz aurkitu dugu, guztietan *ph*-rekin idatzita). *Jin*, berriz, <g>rekin idazten du gainerako adibide guztietan (kasualitate hutsa?).

⁴¹ Ik. beherago grafiaren atalean *-k* bukaeradun adibideak.

Esku honek ez ditu behin ere erabiltzen gainerantzean hain erabiliak diren *-cq* eta *-q* bukaerak.

- Esku honek hitz bukaeran *-k* gainontzean baino gehiago erabiltzen duela esan baldin badugu, era berean nabarmena da hitz barneko eta hasierako *qu*-ren erabilerekin gertatzen dena ere: testu nagusian guztira bost aldiz aurkitu dugu <qu> grafia;⁴² hogeita hamar ahapaldi pasatxoko pasarte labur honetan, berriz, sei aldiz aurkitu dugu *qu-* (*quiteracy* (760), *quitacen* (763), *quigno* (769), *amourequatic* (776), *aitataquo* (777), *ezquele* (783)) eta behin <q> bakarrik: *quartieric* (766). Ikusten denez, beraz, esku nagusiarentzat arrunta ez den grafia askoz gehiago erabiltzen du esku honek.
- Esku honek duen beste ezaugarri bat dardarkari bigun eta gogorraren arteko nahasmena da. Gainerako testuan ez bezala *-r*-rekin idatzita daude pasarte honetan *arosa* (769), *eratcera* «erratzera» (780), *urin* «urrian» (772), *horek* (759), *sari* «sari» (762), *elhoriac* (771), *horelacoric* (782), *ereguia* (775), *ereligionia* (760)...⁴³
- Beherago grafiari dagokion atalean aipatuko dugunez, *nh*, *ph* eta *th* kontsonante hasperendunak sistematikoki markatzen dira testu nagusian. Kontu honetan ere salbuespena dakar esku honek. Bost hitz aurkitu ditugu gainontzean hasperen marka daramatenak eta zati honetan markarik gabe daudenak: *sinesten* (761), *manatia* (767), *pena* (761), *betiere* (756), *bertute* (760). Ez dugu esan nahi, ordea, kontsonante horietan hasperena sekula ere markatzen ez duenik; baditu *othoy* (761) eta *pharcamentu* (763) bezalakoak, eta baita *phena* (752) eta *sinbest* (761) ere.
- Goiko puntuan aipatutakoaren kontrara, testu nagusian markatzen ez den hikako aditz formatiko hasierako hasperena *h*-z adierazia aurkitu dugu zati honetan bi aldiz:⁴⁴ *hiz* (782) eta *hait* (768) testu nagusian *iz* (9 aldiz) eta *ait*⁴⁵ dagoen lekuan.
- Gainerako testuan ez dagoen txistukarien arteko nahasketa ere badago esku honi dagokion pasartean: *estuc* (765), *irabastia* (774), *izeiaturen* (772), *denas* (774), *çu* (= *su*, 768), *ezparança* (755, 756), *ezquele* (783).
- Pasarte labur honetan hiru aldiz dago *ounsa* (782 eta 783. ahapaldietan); gainontzeko testuan, berriz, *ounxa* nahiz *onxa* aurki dezakegu, erdi bana, baina beti *-x*- grafiarekin.
- Testu nagusian *eçagutu*, *eçagutcen*... dena (062, 079, 24, 323...) *çagutcen* da hemengo adibide bakarrean (777).
- Pasarte honetako kopiatzaileak *ucan* (*-a*-rekin) idazten du beti (755, 758, 760, 765, 766). Gainerako testuan *uken*, *ukenen*... dira nagusi.⁴⁶

⁴² Ik. beheago grafiari dagokion atalean <qu> grafiadun adibideak.

⁴³ Hitz horiek beroiek gainontzeko testuan begiratu ditugu eta *arrosa* (142, 143), *erregue* (06, 0111, 0112...), *urrian* (018, 019, 142, 788), *sarry* (0109, 213, 441...) eta *religione* (05, 045, 193...) aurkitu ditugu. *Erratcen* da salbuespen bakarra, 575 eta 669. ahapaldietan ere *eratcen* aurkitu dugu; hori bai *erratcen*, *erratcera*... aurkitu dugu beste zazpi bat aldiz.

⁴⁴ Ik. beheago «Grafia» izeneko atalean honi buruzko xehetasun gehiago.

⁴⁵ *ait* aditz forma testu nagusian ez da hain ugaria; bi aldiz aurkitu dugu eta gainera batean *hait* grafiarekin: *hait* (982), *ait* 686.

⁴⁶ Lau aldiz bakarrik aurkitu dugu *-a*-rekin: *ukanen* 695, *ukaiten* 579, 975, *ukaitia* 1096.

E eskua (1143-1157):

- Pasarte labur honetan ere, C eskuarentzat aipatu dugun moduan, *qu* grafia gainerako testuan baino erabiliagoa da; bost adibide aurkitu ditugu: *eguiatz-quo* (1147), *celuquo* (1147), *iniquitate* (1150), *ororequy* (1153), *eguiatzquoua* (1154).
- Hitz bukaerako *-q* eta *-cq* grafiarik ez dugu aurkitu; *-c* darabil esku honek.
- Ahapaldi hauetan oso nabarmena den beste ezaugarri bat <y>ren erabilera da. Gainontzeko testuan batez ere hitz bukaeran erabiltzen bada ere grafia hori, pasarte honetan hitz barnean ere askoz gehiago erabiltzen da: *beytutie* (1143), *beyhiz* (1144), *othoytu* (1145), *othoycia* (1146), *oythian* (1149), *beyta* (1150), *edyreyten* (1150)... idazten ditu, testu nagusian *beita*, *othoitcen*, *oithian*, *edireiten*... dauden lekuan.
- Bitxia da zati honetan hiru aldiz aurkitu dugun *-tt*-ren erabilera ere: *preciattu* (1148), *eracyttiagatic* (1152), *maradicattia* (1156). Ez dago *-t*- bikoitzaren beste adibiderik testu gutzian.
- C eskuaren ezaugarrien sailean aipatu dugun moduan, zati honetan ere *h*-rekin aurkitu dugu *hiz* hikako adizkia (1144. ahapaldian).
- C eskuari dagokion sailean aipatu ditugun beste ezaugarriak ez ditugu pasarte honetan aurkitu;⁴⁷ letrakera ere ezberdina da C eta E deitu ditugun bi zati horietan.

Goian aipatutako ezaugarri horietan batzuek pisu handiagoa eta beste batzuek txikiagoa baldin badute ere, denak batera harturik iruditzen zaigu aski direla C eta E izendatu ditugun zati bi horietako letra beste kopiatzaile biri dagokiela esateko. Beraz, eskuizkribu honek kopiatzaile nagusi bat⁴⁸ eta, hurrenez hurren, 32 eta 15 ahapaldi kopiatu dituzten beste bi kopiatzaile daudela esan dezakegu.

Kopiatzaile nagusi bat eta era horretan tartekatzen diren beste bi esku izateak, testua beste kopia zaharrago batetik kopiatua dela ondorioztatzera garamatza. Goian esan bezala beste esku bi horiek kopiatzen dutena ez da aparteko pasarte bat, ez da testu nagusian txertatzen den sataneria edo antzeko ezer; kontrara, bietan ere pertsonaia baten hizketaldiaren jarraipena da esku berriak egiten duena. C eskuak, Marzioline-ri dagokion 751. ahapaldiaren ondoren, pertsonaia beraren hizketaldia kopiatzen jarraitzen du orrialde bereko hurrengo lerroan. E eskuari dagokionez, berriaz, orrialde aldaketa baldin badago ere, Marzienen hizketaldiaren bigarren ahapaldia kopiatzen du, aurreko orrialdekoarekin jarraituaz. Beraz, kopiatzaile nagusiak utzitako lekuan jarraitu dute esku biek beste eskuizkribu batetik kopiatzen.

Ezin da esan kopiatze hori zikinean idatzitako kopia baten garbira pasatzea den besterik gabe, ala beste emanaldiren batean-edo erabilitako eskuizkribu batetik egindakoa den. Dena den, aipatu nahiko genuke, bide batez eta oso arinki bada ere,

⁴⁷ Txistukarien edo dardarkarien arteko nahasmendurik ez dago eta *onxa* (1144) idazten du (adibide bakarra). Pasarte honetan ez dago *ukan*-en adibiderik (ez *ucan*, ez *uken*); ezin esan, beraz, horren gainean ezer.

⁴⁸ A, B eta D zatietan grafia eta hizkeraren aldetik ez dugu ezberdintasunik aurkitu, goian esan bezala, beraz, ez gara ausartuko zati horien atzean beste kopiatzailerik badela esatera, letramoldea ezberdina iruditzen baldin bazaigu ere.

eskuizkribu bereko *Clovis* pastoralaren testua ere beste eskuizkribu osoago baten kopia laburtua dela. Lehenengo peredikuan ere horrela esaten da (ik. 0115. ahapaldia) eta oraingoz gainetik eta arinki bakarrik aztertu baldin badugu ere, eskuizkribu honetako *Clovis* eta F. Larriue medikuaren bilduman⁴⁹ gordetzen den eskuizkribukoa erkatuta ere beste horrenbeste esan liteke. Alegia, Larriue bildumako eskuizkribua eskuartean dugun hau baino beranduagokoa izanik ere, hango testua hemengo *Clovis*-ena baino osoagoa da. Badirudi, beraz, biak zaharrago baten kopia direla, bietan hari nagusia berdina baita. Esan nahi genukeena da, eskuizkribu honetako *Clovis*-en testua beste eskuizkribu batetik kopiatua baldin bada, oso litekeena dela gure hau ere zaharrago batetik kopiatua izatea. Horrela errazago ulertzen da, gainera, esku bat baino gehiago izatea tartean.

Grafia

Nahiko kontu jakina da Zuberoko pastoral zaharren eskuizkribuetako grafia sistema aski korapilatsua dela, eta ez dela kasu askotan batere sistematikoa. Arlo honetan, argitaratzera goazen eskuizkribu hau ez da salbuespena. Gogora ekarriko dugu, Oyharçabalek dioen moduan, testu horien helburua ez zela argitalpena; aski zen, beraz, errejentak edo kopiatzaileak berak irakurtzeko moduan idatzita egotearekin.⁵⁰ Hori kontuan izanik, beraz, atal honetan arrazoi bat edo besterengatik aipagarri iruditu zaizkigun zenbait erabilera bakarrik aipatuko ditugu; dela bereziak direlako, dela beste zenbait kontu argitzeko lagungarri izango ditugulako.⁵¹

—<c>, <k>, <q>, <qu> = /k/. Grafia aldetik erregulartasun gutxien erakusten duen hotsa herskari belar ahoskabea da. Forma hasperendunaren inguruko argibideak beheratxoago azaltzeko utzirik, oro har *c*, *k*, *q* eta *qu*-ren erabilera zein den azaltzen saiatuko gara:⁵²

Hitz bukaeran gehien azaltzen zaizkigun grafiak <cq> eta <q> dira. Badira, hala ere, <c> bukaeradun adibideak. <-k> bost aldiz bakarrik aurkitu dugu: *delarik* (4), *girelarik* (6), *berak* (65-66), *ahalak* (75), *dukek* (1098).

Hitz bukaera ez diren testuinguruetan, berriz, <qu> da gutxien erabiltzen dena; *e* eta *i*-ren aurrean ere ez da ia erabiltzen. Testu nagusian⁵³ aurkitu ditugun adibideak bost bakarrik dira: *acquesituren* (124), *benediqua* (133), *acquesitcen* (163), *algarrequy* (335) eta *çourequi* (993). <c> eta <k> letrei dagokienez, berriz, *e* eta *i*-ren

⁴⁹ Bilduma horretako liburu eta eskuizkribu gehienak P. Souhy jaunak jaso zituen 1942an Larriue medikua hil ondoren. Gaur egun haren alargunak eta bien alaba M. L. Peyrot andereak gordezen dute bilduma hori, tartean *Clovis*-en 1799ko data daraman eskuizkribua.

⁵⁰ «Ces manuscrits n'étaient pas destinés à être publiés. Il s'agit de textes rédigés simplement pour servir de base à l'établissement des rôles en vue d'une représentation; il est donc vraisemblable que les instituteurs-copistes ne se souciaient guère des problèmes orthographiques, leur seul but étant de pouvoir se relire eux mêmes». (Oyharçabal 1991: 115)

⁵¹ Goian kopiatzaile baten eta besteen arteko ezberdintasunak markatzeko grafia kontuez baliatu gara; han aipatutako zenbait erabilera, adibidez, hemen azertuak daude. Esku baten eta besteen erabilera ezberdinak, berriz, ez ditugu hemengo sail honetan kontuan izango; grafia sistema bakar bat baliatzen ariko gara orokorrean, esku ezberdinei dagokien berezitasunak sail hartan aipatuak baitaude.

⁵² Ikus gorago, «Eskuak» izeneko atalean, C eta E eskuen erabilera bereziei buruz esandakoak.

⁵³ Ik. aurreko oharra.

aurrean espero genukeen moduan <k> da nagusi, 37. ahapaldiko *frecent* eta 793.eko *accesituren* salbuespen arraroak salbu.⁵⁴ *a* eta *o*-ren aurrean, berriz, biak berdintsu erabiltzen direla esango genuke, nahiz eta hasperendun inguruneetan <k> (edo <kh>) ugariago izan eta hasperenik gabekoetan <c> (*maradicatu* (508), *amourecaticq* (175), *eguiteco* (012), *deiteco* (552) modukoak dira arruntenak, badira hala ere *maradikatu* (785), *amourecaty* (803), *socorritceco* (185), *marcatceco* (330) modukoak ere).⁵⁵ *ou* (/u/) nahiz *u* (/ü/)-ren aurrean ere, hasperenik gabeko inguruneetan, *c* gehiago erabiltzen du, eta *k* edo *kh* besteetan.⁵⁶ Adibide batean <ck> ere aurkitu dugu: *mackilatatz* (628).

—<g^{ei}> = /g/. Garaiko frantses ortografiako moduan *-u-* tartekatzen du *-e-* eta *-i-*ren aurrean (*alegia*, *gabe*, *igante*, *gomendatu*, *goure...*, baina *gueroztic*, *legue*, *equin*, *guitian...*) Badira, baina, lege hori hautsiaz *-u-*rik gabeko adibideak ere *-e-* eta *-i-*ren aurrean. Asko ez direnez denak aipatuko ditugu ahapaldi zenbakia ondoan dutela: *bygerrenecoricq* (05), *gehiena* (3), *geneçan* (93, 429), *gero* (177-178), *ager* (1152), *errege* (06, 297),⁵⁷ *erregia* (164), *eginez geroz* (7), *egin* (1145), *egiazcoua* (7), *begira* (141), *cargian* (366), *buruçagia* (547). Horietan eskuizkribuak dakarren moduan egin dugu transkripzioa.⁵⁸

Beste batzuetan, berriz, behar ez denean, *-o-*ren aurrean ere tartekatzen du *-u-*: *ederraguoricq* (0106), *comeniaguo* (31), *çuhurraguo* (78), *facilaguo* (196), *lehena-guo* (354, 531), *ecinaguo* (392, 419, 422, 503, 574, 1093), *handiaguo* (481), *beltçaguo* (578), *guehiaguo* (905), *gogoraguo* (1246). Adibideetan ikusten den bezala *-ago* konparazioko atzizkiarekin bakarrik egiten du hori, baina horietan ere ez beti: *ecinago* (88), *handiago* (799) eta *beltçago* (858) bestela idatzita ere agertzen dira.

—<g^a> = /y/. Ohikoa den moduan, *-e-* eta *-i-*ren aurretik <g> erabiltzen du: *gente*, *danger*, *corage*, *orange*, *gentil*, *gin*, *ginco...* Adibide bat bakarrik aurkitu dugu <j>-rekin: *jiten* (560. ahapaldian). Hain ohikoa ez den erabilera da *-a-*ren aurrean zenbaitetan egiten duena. Bokal honekin, hitz hasierako [ž] baldin bada <j> erabiltzen du (*jauna*, *jar*, *jan...*), baina hitz barnean, eta maileguetan batez ere, zenbaitetan <g> erabiltzen du:⁵⁹ *coragatcera* (029, 376), *coragatcen* (506), *sologatcera* (029; *solojatu* 223),⁶⁰ *sologa* (825; *soloja* 365), *sologamenturicq* (1285; *solojamenturicq* 222, 1285), *jugamentu* (049, 497, 499, 501), *jugatcen* (494, 496, 497, 947, 1106), *jugatcera* (1225), *jugaturen* (1226), *abregatu* (0115), *songatu* (315), *cierga* (471-472).⁶¹ Testu guztian *negligeatia* (308) da *-a-* eta *-g-*ren artean *-e-* tartekatuz idatzi duen

⁵⁴ *Frecent* (272, 283, 306) eta *acquesi-* (124, 163) da hitz horiek gainerako adibideetan duten idazkera.

⁵⁵ *Ginco* nahiz *Gincoua*- beti *c*-rekin idazten ditu.

⁵⁶ Ikus behegero kontsonante hasperendunen erabilerari buruz dioguna.

⁵⁷ Eskuizkribu honetako *Clouis*-en zatian 31 aldiz aurkitu dugu *errege*, eta 15 aldiz *erregue*.

⁵⁸ Ik. «Gure edizioa» atala.

⁵⁹ *Sainta Catherina* pastoralaren sarrerakoan ere (Loidi 1996: 511) aipatu genituen *engagatu*, *gugatu*, *coragatu*, *inguratiag...* bezalako adibideak.

⁶⁰ Bide batez aipatuko dugu *OEH*-n *solojatu* eta *solojamentu* aldaerarik ez badago ere (ik. *soleimendu* eta *soleitu* sarrerak), *DRAlk* jasotzen duenez, badela *Mustafa* pastoralearan *solloji*-ren adibide bat (ik. *OEHko soleiu* sarrera).

⁶¹ *O, sacra jarni bleu!* eta antzeko esamoldeetan ere bi aldiz *garni* idazten du (581, 626).

hitz bakarra. Beste bokalenzat *bourgoueseq* (051, *bourgouesecq* 496) da -g-rekin aurkitu dugun bakarra.

—<j> = [z]. Bi adibide aurkitu ditugu: *arrajou* (1025) eta *japartatcen* (987). Grafia hori txistukari ahostuna adierazteko erabili da bi adibide horietan,⁶² nahiz eta hitz horien gainontzeko agerraldietan *arraçou* (behin *arrazou* 1023) edo *çapartatu* (behin *zapartarazteco* 1299) idatzi. Adibide horiek 1891ko edizioan *arrazou* eta *sapartatcen* transkribaturik daude, baina garbi ikusten da eskuizkribuan <j> dela kopiatzaileak idatzi duena. Bitxia dena da bi adibide horietan bakarrik irudikatu izana kontsonante ahostuna eta hitz horien gainerako agerraldietan (guztira 11 aldiz dabil *arrazu* eta 9 aldiz *zapartatu*) ç edo z erabili izana.⁶³

—Eskuizkribuan <c> grafia erabiltzen da bai herskariarentzat [k] eta bai txistukariarentzat [s]. Alegia, *e* eta *i*-ren aurrean bezala, *a*, *o* eta *u*-ren aurrean ere ez du ze hautsia erabiltzen hala dagokionean:⁶⁴ <*ican*>, <*cucun*>, <*cocatu*>... idazten du *içan*, *çuçun*, *çoçatu*... espero genukeen lekuan. *Luça* (izen berezia) da, kasu honetan, salbuespen. Guztira 9 aldiz idazten du kopiatzaileak izen hori bukaeran -a duela (bestetan *Luce* idazten du) eta horietatik 7tan ze hautsiarekin (*Luça*); 410-411 eta 436-437 testu oharretan <*Luca*> idazten du. Gainontzean, ondoren aipatzen ditugun adibide bakan hauetan bakarrik ikusi dugu markaturik ze hautsia: *avantçatu* (03), *itçaçu* (444), *çancouer* (484), *mintçage* (485), *baçakit* (488), *minça* (534-535), *guitçaçu* (611), *çamariac* (783), *diçaiion* (1002), *eziçagucula* (1017, horrelaxe, <ça> baina <cu>), *eçary* (1020), *minçatcen* (1025). Aipatutako ahapaldi horietatik kanpo hitz horiek ere <c>rekin idatzita daude (alegia, <*camariac*>, <*mincatcen*>...). Baliteke aipatzeko geratu zaigun ze hautsidun beste adibideren bat ere izatea, baina oro har *c* erabiltzen du.

—Pastoralen eskuizkribu zaharretan, eta oro har zubereraz, ohikoa den moduan hikako aditz formek ez dute hasperen markarik hitz hasieran: *abil*, *abiloua*, *ait*,⁶⁵ *ady*, *iz*... idazten du. Forma horiek, ordea, hasperendun bihurtzen dira aurrean beste osagairen bat erantsita dutenean: *ehait* (66, 1173), *ezpahiz* (728), *bahiz* (873), *ehiz* (985), *beyhiz* (1144). Ikus nola dagoen *hiz* bietara esaldi berean: *galdu iz utçultcen ezpahiz* (728).

—Kontsonante hasperendunen ganean ere hitz pare bat esan nahi genuke, batez ere behe-rago aipatuko dugun beste kontu baterako⁶⁶ hemen aipatutakoa baliagarri izango zaigulakoan. Eskuizkribuan *kh* izan ezik beste kontsonante hasperendunak beti markatzen dira:

lh: *belharika*, *ulhun*, *cilhar* idazten du beti, salbuespenik gabe.

rh: *urhe*, *berhala*, *erho*, *erhokeria*, *aurhide*, beti hasperenarekin.

⁶² Ik. Larrasquet (1939), *arrazu* eta *zaparta* sarrerak: «z sonore» dio bietan.

⁶³ Txistukari apikariaren kasuan argiago adierazten ditu ahostun eta ahoskabeak: <ss> grafia darabil ahoskabearentzat (*ekoussy*, *ossoky*, *gosse*, *asse*, *ossagarri* eta antzekoetan) eta <s> ahostunarentzat: *guisa*, *rusa*, *aisa*, *presouan*...

⁶⁴ Aurrerago azalduko dugunez (ik. «Gure edizioa») horrelakoetan ç transkribatu dugu.

⁶⁵ Testu nagusian *ait* behin (686) eta *hait* (982) beste behin aurkitu ditugu. Gainerako forma guztietan *h*-gabeko formak dira bakarrak C eta E eskuiei dagozkien zatietan izan ezik. Ik. gorago «Eskuak» atala.

⁶⁶ Ik. aurrerago «Edizio honetako zenbait zalantzaren argibideak» izeneko atala.

- nh: *sinhestia, anhartino, manhatia, senhar, inhurtu...* beti hasperenarekin.⁶⁷
 ph: *phenxatu, phena, phartitu,*⁶⁸ *phuru, pheredikia, aphez, phorrocatu, phitz, pharte, aiphatu, phausa, pharadusu, pharcamentia, pharcatu...* beti hasperenarekin.⁶⁹
 th: *othoy, oithian, othe, bethi, berthute, lothu, bethe, uthurri, galthou, çorthe...* beti hasperenarekin.⁷⁰

Esan bezala, beraz, herskari belar aspiratuaren erabilera ez da besteak bezain argia; hasperendun formak ez ditu kasu honetan beste herskarietan edo isurkarietan bezain sistematikoki markatzen. Gorago esan dugun bezala herskari belar ahoskabearentzat *c, qu, k*, nahiz *kh* aurki dezakegu; horrek, ordea, ez du esan nahi hasperena <kh> idazten duen lekuan bakarrik dagoenik, edo hasperena dagoen guztietan <kh> aurkituko dugunik. Alegia, sarritan hitz bera <kh>rekin nahiz <k> hutsarekin nahiz <c>rekin aurki dezakegu. Hala daude, esate baterako *bekatiala* (561), *bekatiien* (711), eta guztietan nagusi den *becatu* aldaera; edo *ikharatu* (022, 097), *ikaraturen* (1230) eta *icaragarriag* (1062). Beste horrenbeste gertatzen da *korpitz* eta *ekusi*-rekin:⁷¹ *korpitz, khorpitz* eta *corpitz* hirurak daude kopuru berdintsuan; *ekusi*-ren kasuan *ekoussy* da hiruretan nagusi, baina badira *ekhousy* (074) eta *ecoussy* (993) ere. Adibide horiek ikusita pentsa liteke <k> idazten duenean ere hasperena adierazi nahi duela, eta behin edo behin *c* idatzi duela oharkabean edo. Baina <k> ez da hasperena duten hitzetan bakarrik erabiltzen, hasperenik ez den inguruneetan ere erabiltzen du grafia hori: *edukacie, amourekaty, barrika, belharikatu, maradikatu...*

Oro har, badirudi gehiago erabiltzen duela <kh> hitz hasieran bigarren silaban baino: *khantatu* eta *khanbiatu* idazten du nagusiki, baina *jalkhy* edo *bakhoitz* (*bakhoitça* behin bakarrik, 689) baino askoz gehiago erabiltzen du *jalki* edo *bacoitç*; goian ikusi dugun moduan *bekatu* (bi aldiz) baino askoz gehiago idazten du *becatu*.

Badirudi, gainera, *a* eta *o*-ren aurrean markatzen duela gehien hasperena <kh>rekin; *leku / lecu,*⁷² *sekula / secula, kurutche* idazten dituzenez, esan dezakegu *ü*-rekin ez duela hasperena hain garbi markatzen, <khü>-ren adibide bakarra aurkitu baitugu (*khurutche* 442).

⁶⁷ Bi salbuespen aurkitu ditugu: *sinesten* (761) eta *manatia* (767), biak ere goian C izenez izendatu dugun eskuak idatziak (ik. gorago «Eskuak» izeneko atala).

⁶⁸ *phartitu* aditza hasperenarekin, baina *partitu* izena hasperenik gabe (*Ene semia, partitu bat / nahi deïçut proposatu*. 87; ik. beste adibide bat 115. ahapaldian).

⁶⁹ Aurkitu ditugun salbuespen bakarrak *pena* (761) eta *paradusian* (562) dira, lehenengoa eskuizkribuko esku nagusia ez den beste batek idatzia; bigarrena ere letramolde ezberdineko pasarte batekoa. Ik. gorago «Eskuak» atala.

⁷⁰ Hemen ere (ik. aurreko oharra) salbuespen bi bakarrik aurkitu ditugu: *betiere* (756) eta *bertute* (760), oraingoan ere biak beste esku batenak.

⁷¹ Hitzaurre honetan hizkuntzazko iruzkinik egin ez badugu ere (esku ezberdinei buruz jardun dugunean grafiarekin batera hizkuntzazko aldaeraren bat edo beste aipatu dugu, baina bide batez bakarrik) azpimarragarria iruditzen zaigun *ekusi* aldaera komentatu nahi genuke ohar honetan. *OEHN* aipatzen denez *ikusi* hitzaren *ekusi* aldaerak ez du Iparraldean B. Etxeparerena beste adibiderik (autore honek ere *ikusi*-rekin batera erabiltzen du). Hiztegi horretako korpusean jasotzen diren egile zuberotarrak ere *ikusi* aldaera erabiltzen dute. Eskuizkribu honetan, ordea, *ekusi* da aldaera nagusia, adibide bitan ez beste guztietan erabiltzen dena (072 eta 650. ahapaldietan daude *ikusi*-ren adibide bakarrak).

⁷² Ik. baina, *lekhian* (067, 686...) gehienbat *-kh*-rekin.

u-ren kasuan ere *khountatu* (463) eta *ekhousi*-ren (074) adibide bana aurkitu dugu, gainerantzean *kountatu* (beste behin 0102) eta *ekoussi* (behin *ecoussy* 993) erabiltzen du. Hasperenik gabeko formetan, berriz, beti *c* erabiltzen du /*lu*-ren aurrean: *Gincoua*, *eguiaszcoua*, *secours*, *iracour*, *unicoua*...

e eta *i*-ren aurrean: *e*-ren kasuan <*k*> soila darabil gehienetan, testuinguru hasperendunetan nahiz gabekoetan: *ken*, *bake*, *uken*... idazten du gehienetan: *ukhenen* (behin, 139; beste guztietan *uken*), *khen* (behin, 1; bestetan *ken*), *khecha* (479) eta *khedarra* (578, 857) dira <*kh*>-rekin aurkitu ditugun bakarrak. *i*-ren aurrean, berriz, hasperena gehienbatean <*kh*>-rekin markatzen duela esango genuke: *khiristy*, *khino*, *lekhian*, idazten du gehienbat; badira, hala ere, *kino* (795), eta *kiristi*-ren adibideak ere. Beraz, bi bokal horien aurrean nabarmenagoa da <*k*>-ren balio bikoitza (hasperanduna nahiz hasperengabea); hasperengabearentzat <*c*> erabili ezin duenez⁷³ eta <*qu*> oso gutxi erabiltzen duenez, <*k*>-*k* kontsonante hasperengabea adierazten du testuinguru askotan (*çuntuke*, *kharriketan*, *dukeie*, *hounkitcia*, *eztakitcia*...), baina hasperenduna beste batzuetan (*uken*, *ken*, *kiristy*, *kino*...).

Laburbilduz, beraz, esan liteke:

- a) <*kh*>-*k* beti hasperena adierazten duela.
- b) <*k*> grafiak batzuetan hasperena adieraz dezakeela (*ekoussy*, *ekarry*, *ikassy*, *kanbiatcen*...) baina ez beti (*amourekaty*, *edukacie*, *dukeçu*, *algarreki*, *etcikit*, *haiekilako*, *marcatceko*...).
- c) <*c*> grafiak gehienetan hasperenik gabeko herskari belar ahoskabea adierazten duela, baina kontsonante hasperenduna espero genezakeen lekuan ere egon litekeela: *cambia*, *becatu*, *canbara*...
- d) <*qu*> grafia gutxi erabiltzen dela, eta oro har hasperenik gabeko formetan; 769. ahapaldian,⁷⁴ salbuespen gisa, *quigno* aurkitu dugu (789 *khino*).
- e) Ondoren datorren bokalaren arabera <*kh*> gehiago edo gutxiago erabiltzen duela hasperena markatzeko (*kha* edo *kho* gehiago beste bokalekin osaturikoak baino).

—Grafia etimologikoetan hitz hasierako *s*- likidoa da gauzarik aipagarriena. Ondoren aipatzen ditugun hitzak grafia etimologikoari jarraiki idazten ditu nagusiki, horietako batzuek hasierako *e*-rekin ere erabiltzen baldin baditu ere: *sceptroua* (406), *scelerat* (650), *sciencia* (1041), *sclabo* (575; *exclavo* 558), *spiritu* eta *spiritual* (bi hauek 18 bat aldiz; *espiritia* lau aldiz: 62, 957, 1257, 1262), *scritura* (242; *escritura* 225).

—Bada eskuizkribu honetan beste grafia berezi bat ere. Hiru aldiz aurkitu dugu *manka* hitza *San Julian* pastoralaren testuan eta hiruretan *mancha* grafia darabil:

94 Segur duçu goure aldetic / eztela içanen mancharic / oraydrano hitz / eman dudanetatic.

446 O, Gincou justoua, / çuc errnac guciacq, / deusere mancharicq gabe, / oro dira complitiacq.

450 Ezteçaçula, Jauna, so eguin, / othoy, haren becatier, / falta, mancha eta / inikitate gaiztouer.

⁷³ Adibide bi aurkitu ditugu balio horrekin: *frecent* (37. ahapaldian) eta *accesituren* (793).

⁷⁴ Ik. «Eskuak» sailean esaten dena.

Bitxia da <ch> grafia hori eta are bitxiagoa *mankatu* aditza nola idazten duen ikusita: *Premety eçaçu, Jauna, / eztecen manca deusetan ere* (367; ik. beste bi adibide 816 eta 835. ahapaldietan).⁷⁵ Beraz, hitz hori irakurtzeko orduan aukera bakarra *manka* dela esaterakoan zalantzarik ez badago ere, ezin garbi esan zein den grafia horren arrazoia. Gainera, zergatik *mancha* izena baina *mancatu* aditza? Esan behar da, beraz, <ch> grafiari, /š/ hotsaz gain /k/ ere badagokiola hitz honetan behintzat.

—*ajuta(tu) / ayuta*. Aipagarria iruditu zaigulako ekarri dugu bereizketa hau ere zerrenda honetara. *Ajutatu* aditza eta erro bereko den *ajuta* («laguntza») izena, espero genukeen moduan, <j>-rekin idazten baditu ere, testuan bi aldiz agertzen den *ayuta* («libragarria») <y>-rekin idatzita dago.⁷⁶ Ikus:

14 Noure desseinian lagunt eta / ajuta naçaçu hartacoz.

54 Othoy, ene ajuta, / Jauna, içañ cite.

1281-1282 *Presta ayuta*.

1284 Alo, dugun etcheky, / Policor, çucq eta niq; / ayuta, aldiz, / eman eçoçq hicq.

Vinsonen edizioa

Goian esan dugun moduan 1891an argitaratu zen lehenengo aldiz San Julianen pastoralak: *Saint Julien D'Antioche. Pastorale en langue basque publiée conformément à un manuscrit appartenant à la Bibliothèque de la Ville de Bordeaux*. Liburuaren hitzaurrea Julien Vinson hizkuntzalari eta ikerlariak egin zuen, baina honek bertan aitortzen duenez, edizio horretarako transkripzioa V. Stempf hizkuntzalariak egin zuen Bordeleko liburutegian,⁷⁷ ordurako eskuizkribua han baitzegoen. *Vinsonen edizioa* deituko diogu, beraz, orain arte egin den moduan, nahiz eta jakin hark argitalpenaren «meriturik» handiena Stempf-i egozten diola.⁷⁸

⁷⁵ Eskuizkribu honetan bertan, *Clovis*-i dagokion zatian hitz hori ez da behin ere erabili. Beste pastoral batzuetan: *Charlemagne*: 144 *mancaturen* eta 726 *mancariq*. *Sainta Catherina*: 291, 304 *mancariq*.

⁷⁶ Gainontzean <y> grafiak *i* bokala adierazten du; gehienetan hitz bukaeran. Antzeko beste adibide bakar bat aurkitu dugu: *deya* 'jadanik' (1162. ahapaldian; eta *deja* 23. ahapaldian).

⁷⁷ *San Julian*-ena ez zen izan Stempf-ek kopiatutako pastoral bakarra. Gaur egun hark egindako kopiak non diren jakiterik ez badago ere, Hérellek aipatzen duenez, badira beste kopia bi behintzat, biak ere Bordeleko liburutegikoak. Batetik, gure honekin batera dagoen *Clovis* pastoralak ere kopiatu zuen. Kopia horren berririk ez baldin badugu ere, badakigu behintzat, 1900. urtean Leopold Irigarayk berau baliatu zuela Hérellearen aginduz egin zuen *Clovis*-en kopia egiteko (gaur Parisko liburutegian 133 zenbakia daraman eskuizkribua). Hérellek (1928: 124) Irigarayren kopia Bordeleko eskuizkributik egina dela baldin badio ere, Parisen dagoen eskuizkribuaren bukaerako oharrean garbi ikusten da Stempf-en kopia baliatuz egin zela: «La présente pastorale intitulée *Clovis* a été copiée pour Mr. Georges Hérelle, correspondant honoraire du Ministère de l'Instruction Publique, sur une autre copie appartenant à Mr. V. Stempf, laquelle a été elle-même prise sur un manuscrit de la Bibliothèque de Bordeaux, par moi soussigné, Léopold Irigaray de Licq-Atherey. Tardets, le 15 avril 1900». BNP 133, 61v. Besterik, Hérellearen, lanean aurkitu ahal izan dugunez, *La Jérusalem délivrée* izeneko pastoralaren kopia bat ere egin zuen Stempf-ek Bordeleko liburutegian. Kopia honetaz, baina, ez dakigu Hérellek (1928: 106) aipatzen duena besterik: «Copie nouvelle, faite sur le ms. de Bordeaux».

⁷⁸ «Quoiqu'il en soit, le principal mérite revient à un basquisant de Bordeaux, M. Victor Stempf, travailleur méthodique, patient et habile, qui a droit à tous les remerciements des folk-loristes et à toute la reconnaissance des Basques» (Vinson 1891: ii).

Ez dakigu, egia esan, zenbateraino erkatu zituen Vinsonek Stempfen transkripzioa eta eskuizkribuko testua, baina, badirudi, hitzaurrean esaten duen bezala, berak ez zuela testua finkatzeko orduan inprentako probak zuzentzea baino askoz lan handiagorik hartu.⁷⁹ Nolanahi dela ere, ez dago zalantzarik Vinsonek eskuizkribua ezagutu zuela eta eskuartearen ere izan zuela, argitalpena prestatzeko orduan izan ez bazen, bai behintzat 1883an argitaratutako *Le Flok-lore du Pays Basque* izeneko liburua prestatzerakoan. Lan horretako hitzaurrean, pastoralei eskainitako atalean (xx. or.), aipatzen ditu, besteak beste, eskuizkribu honetatik kopiatuta Etxebarne eta Oihenart errejentak.⁸⁰ Bitxia bada ere, 1891ko hitzaurrean izen horiek ez ditu aipatzen, dela garrantzirik gabeko iritzi diolako, dela argitaratzeko orduan eskuizkribua eskuartearen izan ez eta kontu horiekin akordatu ez zelako.

Liburuak 242 orrialde ditu, aurretik 20 orrialdeko hitzaurrea duela. Hitzauzreak berak, egia esan, i-viii orrialdeak hartzen ditu bakarrik, ix-xvii orrialdeetan lehen peredikua frantsesezko itzulpena baitator eta xix-xx orrialdeetan pertsonaien zerrenda. Azken hau ez da zehatz eskuizkributik kopiatua; bertan *San Julian* pastorallean parte hartzen duten pertsonaien izenak agertzen dira, besterik gabe. Ondoren, lehenengo orrialdetik 17.era lehen peredikua transkripzioa dator, eta 18.etik 239.era gainetiko testuaren transkripzioa (inolako ohar eta iruzkinik gabe). Bukatzeko, 241 eta 242. orrialdeetan Vinsonek berak idatzitako azken peredikua dator, eta zenbakitu gabeko hurrengo orrialdean perediku horren frantsesezko itzulpena. Liburuaren egitura ikusirik, beraz, Vinsonek hitzaurrean dakarrena laburbilduko dugu hurrengo lerroetan.

Hitzzaurrea pastoralen inguruko ikerketei buruzko ohar labur batekin hasten du, Vinsonek berak eta Fr. Míchelek egindako lanak aipatuaz. Jarraian pastoralen eskuizkribuen jabeen eta bildumen berri ematen du: berak dituenak, F. Larrieu eta Otto Stoll medikuek dituztenak, Baionako liburutegiak jaso dituenak eta Bordelekoak, A. Baudrimont jaunari erositakoak.⁸¹ Hain zuzen ere azken bilduma honetako dela dio argitaratzera doan pastoralaren eskuizkribua eta testua dagoen dagoeanean argitaratuko duela aipatzen du.

Ondoren eskuizkribuaren deskripzioa egiten du:

Le manuscrit original, étiqueté «n.º 3», se compose de 51 feuillets dont 15 (29 p. et demie) contiennent une autre pastorale, celle de *Clovis*; 3 sont consacrés au «prologue»; 32 à *Saint Julien* et 1 à la table des rôles [...]. Le manuscrit mesure 255 mm. de haut sur 190 de large. Il est daté de 1770 (ii eta iii. or.).

⁷⁹ «Ma part dans cette publication est bien minime: je n'ai guère fait que corriger les épreuves et diriger d'une façon générale l'impression» (Vinson 1891: ii).

⁸⁰ Ikus gorago kopiatzailei buruzko atala.

⁸¹ «J'en possède quelques-uns, M. le Dr. F. Larrieu en a aussi plusieurs, et M. le Dr. Otto Stoll en a recueilli d'autres à Viodos l'année dernière (Cf. *Ausland*, n.ºs 37 et 38 de 1890); la Bibliothèque de Bayonne en a reçu naguère une demi-douzaine et la Bibliothèque de Bordeaux en a acheté, il y a quelques années, une collection relativement importante qui avait appartenu à M. A. Baudrimont, l'éminent professeur regretté» (Vinson 1891: ii). Alexandre Baudrimont Bordeleko kimikari ezagun bat zen, ez dakigu nondik nora eskuratu zituen eskuizkribu horiek edota horrelako gauzetarako interes berezirik ote zuen.

Hitzaurrearen hurrengo lau orrialdeetan, San Julianen bizitza laburbiltzen du, bolandisten bertsioaren arabera. Kontaketa hori pastoralaren egileak zehaztasun handiz jarraitu du bere iritziz.⁸²

Laburpenaren ondoren, eskuizkribua *Clovis* pastoralarekin batera antzezteko prestatua zegoela aipatzen du; emanaldia beste pastoral hori jokatuaz bukatu beharko zela dio, baina ez duela oraingoz bestea argitaratuko. Bukaera hori osatzeko, gainera, eta eskuizkribuak azken peredikurik ez duenez, ohiko itxura eta egituren arabera perediku labur bat idatzi duela dio, aurrez atrebentziarengatik barka eskatuaz.⁸³ Era berean irakurleen barkamena eskatzen du liburuak izan ditzakeen beste akatsengatik ere. Kontuan hartzeko, eskatzen du, euskaldunik ez den hiri batean argitaratu dela liburuak, eta probak esku askotatik pasatu direla; eskuizkribua bera ere, zaharra izaki, ez dela beti irakurterraza. M. Stollek ere aipatzen zuela dio gehienetan pastoralak oso gaizki idatzita daudela, oso tinta argiarekin eta den paperik eskasenean (le papier «le plus misérable»).

Hitzaurrearen bukaerara iritsita, aipatzen du, halabeharrak hala nahita, Elizak Antiokiako Julian santuaren eguna ospatzen duen egun berean idatzi dituela lerro horiek,⁸⁴ eta horrela sinatzen du Parisen 1891ko urtarrilaren 9an.

Testuaren transkripzioa paleografikoa da 1891ko edizioan; eskuizkribuko ortografia erabat errespetatzen du, *c* eta *ç*-ren arteko banaketan izan ezik.⁸⁵ Eskuizkribuan ez bezala, edizio honetan *ç* idazten da hala dagokionean.⁸⁶ Aldaketa horren abisurik, baina, ez du editoreak inon ematen; ez eta eskuizkribuko akatsen bat zuzentzen duenean egiten dituen aldaketen berri ere. Hitzaurrean bereziki aipatzen du, gainera, eskuizkribua ahalik eta zehatzen, akats eta guzti, argitaratu duela.⁸⁷

Jatorrizko testuaren moduan, edizio horrek ez du puntuazio markarik eta letra larri eta xeheen arteko banaketa ere eskuizkribukoa bera da. Hona ahapaldi bat adibide moduan:

069 marcién Barbaro harecq / Cer Eguin uken Cian / hala mintçatu Celacoz / Erhoracy mementian. (Vinson 1891: 11).

Eskuizkribuan bezala, edizio honetan ere, ahapaldiak lau bertso-lerrotan banatuta daude, eta ez daude zenbakituta. Esan bezala, transkripzioa inongo ohar eta

⁸² «Comme on le verra, l'auteur de la pastorale basque a fidèlement et scrupuleusement suivi le récit que je viens de rapporter» (Vinson 1891: vi). Kontaketa horien erkaketa errazteko hitzaurrearen ondoren lehen peredikua itzulpena ezarri du, gainera: «Pour faciliter la comparaison, je traduis ci-après le prologue où est résumée toute la pièce» Ib. vii. or.

⁸³ «Pour suppléer autant que possible au défaut de conclusion, nous avons rédigé un court épilogue, *azquen pherediquia* "dernier sermon", dans le style et avec les formules ordinaires. Nos lecteurs voudront bien excuser, en faveur de l'intention, ce pastiche audacieux» (Vinson 1891: vii). Aurrerago, azken peredikuari egindako oharrean, berriz aipatzen du testua berea dela: «Nous rappelons que cet épilogue manquait à notre manuscrit et que nous l'avons suppléé, conformément aux habitudes traditionnelles, en imitant le style et l'orthographe du manuscrit» Ib. 241.

⁸⁴ «Un caprice du hasard veut que j'écrive ces lignes le 9 janvier, le jour même où l'église catholique fête Julien d'Antioche» (Vinson 1891: vii).

⁸⁵ Ikus honetaz grafiari dagokien atalean duguna.

⁸⁶ Aurrerago ikusiko dugunez, eta gure edizio oharretan markatu dugunez, gure iritziz ez beti zuzen.

⁸⁷ «C'est un de ces derniers manuscrits que l'on trouvera reproduit, aussi exactement que possible, ci-après, avec ses fautes, sa ponctuation irrégulière et son orthographe fantaisiste» (Vinson 1891: ii).

itzulpenik gabekoa da. Transkripzioaren orrialdeetan dagoen gauza berezi bakarra orrialde bakoitien buruan egileak ezarritako frantsesezko hitz bakanak dira. Orrialde bikoitien buruan *Saint Julien* dio eta bakoitietan, berriz, kontaktaren harria non doan zehazten duten frantsesezko hitz laburrak daude. Hona esate baterako 33. orrialdetik 41.era artekoak:

Demande en mariage.
Mariage convenu.
L'épouse et sa mère.
Mariage célébré.
Nuit de nocés.

Transkripzioa paleografikoa izanik ere, ez da inondik ere akatsik gabea. Irakurketa oker horiek guztiak gure edizioan oin-oharretan eman ditugu. Badira, hala ere, orrialde hauetan bereziki aipatu nahiko genituzkeen 1891ko edizioaren zenbait irakurketa akats. Edizioa jadanik aspaldikoa izanik ere, eta gaur irakurle arruntarentzat oso eskura ez baldin badago ere, esango genuke Leonen eta Saroi-handyren edizioak baino erabiliagoa izan dela Vinsonen hau. Kontuak kontu *Diccionario Retana de Autoridades* izeneko hiztegia (aurrerantzean *DRA*) bederen arrasto nabarmena utzi du; asko dira hiztegi horretan liburu horretatik hartutako adibideak. Kasu horietan, beraz, Vinsonen edizioan irakurketa akatsen bat dagoenean, akats hori hiztegiara eraman da, maiz ez diren aldaerak edo hitzak asmatuaz. Horiek dira, bada, gerora ondoriorik izan dutelako hemen aipatu nahiko genituzkeen irakurketa akatsok:

- 885. ahapaldian, eskuizkribuan *ene avisez* (<auisez>) dioen lekuan *ene aussez* kopiatu zuen Vinsonen eta akats horretatik hona zer dioen *DRA*-k: «*Ause*: en el siguiente versículo de la Pastoral de *Saint Julien* p. 165, parece que *ene aussez* significa “à mon avis”, según mi parecer: *Ene aussez oro arrunt / ezar zintzazke axisetan, / batere sofritu gabe / haboro bizi ditiam*».⁸⁸
- 251. ahapaldian, guk *uxutia* (alegia, «itsutua») irakurri dugun lekuan Vinsonen edizioak *uxulia* dakar. Eskuizkribuan *-t-* letrak zeharretarako marra falta du, edo behintzat ez da ikusten, baina zalantzarik gabe *uxutia* irakurri behar dela uste dugu. Hona, orain, zer eratorri duen *DRA*-k adibide honetatik: «*Uxule*, ciego. *Idolatriaz bazakit / etzirela atakatia / etzirela hain grosier / ez da ütsülia*. Pastoral de St. Julien 59.»⁸⁹
- 561. ahapaldian, guk *çoçatu* kopiatu dugun lekuan *çocatu* dakar Vinsonen edizioak. Oraingoan eskuizkribuan ikusten dena <cocatu> da (gogoratu kopiatzailak hitz gutxi batzuetan izan ezik ez duela ç-rik erabiltzen). Eta hona *DRA*-k dakarrena: «*Zokatu*, var. de *kozatu*, contagiar. *Haren desobedientziak / oro gün-tian zokatü / bai eta bekhatala / süjet errendatü*. Pastoral S. Julien 109».
- 0101. ahapaldian, guk *c[h]abuky* transkribatu dugun lekuan, <cahuky> da eskuizkribuan irakur daitekeena. Vinsonen edizioan transkribatu dena *çabuky*

⁸⁸ Adibide hori bera zuzendurik eman zen *OEH*-n *abisu* sarreran: *Ene ab[i]sez* [...].

⁸⁹ *Uxule* sarreraren ondoan dagoenez, hona ekarri nahi izan dugu *uxuti* sarrera ere, Vinsonen irakurketa oker batek ez, baina, interpretazio oker batek sortua: «*Uxuti*, espantoso. *Ifernüko mostruak üdüri / mundükuak* [sic] *oro beno üxütiago*. Pastoral de St. Julien, 112.»

- izan da eta hortik DRA-k «*Za(h)uki*, var. de *xahuki*» dio, ondoren adibidea ematen duela. Guri iruditzen zaigu, ordea, kopiatzaileak akatsa egin duela eta <h> ezarri behar dela; hori da hitzari dagokion forma eta 9, 418, 1235, 1194. ahapaldietan duena.⁹⁰ OEHn ere ez dago *zahuki* aldaerarik.⁹¹
- 745-746. ahapaldien arteko testu-oharrearik guk *Marcien jalky lurrary ousticataz* irakurri dugun lekuan *ousticalaz* dakar Vinsonen edizioak. Hona, berriaz, zer eman duen azken horrek DRA-n: «*Ustikalazi*, patalea, patear. *Marcien jaiki lürrari ustikalaz eta arropen xehekatzez*. Pastoral Saint-Julien 142».⁹²
- 899, 944, 948, 958, 959. ahapaldietan guk *chispiltu*, *chispilt eracy* eta *chispilt citie* kopiatu dugun lekuan *chispitt-* dio Vinsonen edizioan. Hortik, beraz, DRAko *xispiltu* sarreraren parentesi artean dago *-l-* eta *Uskara libria* eta *Armanak Uskara*-ko *xispiltu*-ren adibide bana eman ondoren, *San Julian*-en adibideak datoz honela: «*Har ezazie bertan / koki Anastasa hori / eta beste hoieki / oliuan xispit erazi*. Pastoral de Saint-Julien 175. *O madalikatiak [sic] / orai behar dizie xispitu*. Id. 177». Hemen ere, beraz, ez den aldaera bat sortu da.
- 84. ahapaldian, 1891ko edizioan *baicity* dioen lekuan <baicicq> da eskuizkribuan ikusten dena eta guk transkribatu duguna.⁹³ Transkripzio oker horren ondorioz Oyharçabalek (1991: 270), *-ki* eta *-ka*-dun zenbait forma azaltzerakoan, eskuizkribu honetan ez dagoen aldaera baten berri ematen du: «On a *baiziki* dans *St. Julien*».

Gure edizioa

Edizio honen helburua Bordeleko liburutegian gordetzen den eskuizkribuko San Julianen pastoralari dagokion zatiaren transkripzio paleografikoa eskaintzea da; 17. orritik hasi eta 51.era artekoa, beraz. Horrezaz gainera, bukaeran, eranskin modura eman ditugu, eskuizkribuan lehenengo orriaren atzealdean dagoen aktoreen arribantxa⁹⁴ eta Vinsonen bere ediziorako prestatu zuen azken peredikua. Eranskin horien ondoren, aipagarri iruditu zaizkigun hitzen hiztegitxoak eman dugu, adierak eta testuko adibideak sartuaz.

Grafiari dagokion atalean aipatu ez badugu ere eskuizkribuak ez du inolako puntuazio markarik edo ikurrik. Letra larri eta xeheentzat ere ez du inongo legerik; letra larria esaldi barruan, izen berezietan nahiz arruntetan... aurki dezakegu.

⁹⁰ Aipatutako adibide horietan, gainera 1194. ahapaldikoa 0101 ahapaldiko adibidearen oso da antzekoa: *chahuky cirela obstinaturiq*.

⁹¹ 1153. ahapaldian ere akatsa egin du kopiatzaileak hitz berarekin. Ahapaldi horretan *chachuky* idatzi du. Kasu horretan ere *chahuky* zuzendu dugu, oharrean eskuizkribuak eta Vinsonen dakartena kopiatuaz.

⁹² Adibide hori bera zuzendurik eman zen OEH-n *ostikada* sarreraren: «*Marzien jaiki lürrari ustikataz <-laz> eta arropen xehekatzez*». StJul 142 (ap. DRA).

⁹³ Guk esango genuke Stempflek <baicity> ikusi zuela eta, beraz, *baicity* transkribatzea erabaki zutela (dela berak, dela Vinsonen); antzeko zerbait gertatzen da 37. ahapaldian ere: *frecent* da eskuizkribuak dioena eta argitalpenean *frekent* «zuzendua» agertu zen.

⁹⁴ Aktoreen arribantxa hau eskuizkribuak jasotzen dituen trajeria biei dagokie eta osorik kopiatu dugu.

Guk letra larri eta xeheak egungo ortografiaren legeen arabera ezarri ditugu, puntuazio ikurrak ahalik eta egokien ezarri ondoren. Egokitzapen horretaz gain eskuizkribuan ia batere markatzen ez den ze hautsia ere ezarri dugu behar duen lekuan. Grafari dagokion atalean aipatu dugun moduan <ç>dun adibideak gutxi batzuk besterik ez dira, gainerako guztietan <c> erabiltzen baitu. Alegia, *çutiet* edo *çuçun* transkribatu dugun lekuan, esaterako, <cutiet> edo <cucun> da eskuizkribuak dakarrena. Honetan, puntuazio markei dagokien atalean ez bezala, bat gatoz Vinsonen edizioarekin, nahiz eta gure iritziz, edizio horretan ez diren beti zuzen eman ze hautsiak.⁹⁵

Grafari dagokionez, beste gauza bi dira gure edizioan aldatuta eman ditugunak:

- Bokal balioa duen hitz hasierako *j*-ren lekuan *i*- idatzi dugu: *jçan*, *jgnorent*, *jfernian*, *jz*, *jdolatria*... *içan*, *ignorent*, *ifernian*, *iz*, *idolatria*... transkribatu ditugu. Hitz hasieran ez da, gainera, beti erraza eskuizkribukoa *j*- ala *i*- den bereizten. Vinsonen berak ere, grafia gainontzean aldatzen ez badu ere, hitz hasierako *j* hori *I* larria transkribatzen du: *Içan*, *Ifernian*... Hala, beraz, esaterako, 569. ahapaldian elkarren ondo ondoan dauden eta hasierako letra berdina duten *jçan* eta *justouen Içan* eta *Justouen* transkribatu ditu.⁹⁶ Guri hori baino bide egokiagoa iruditu zaigu (besteak beste gaurko ortografiaren arabera behar ez denean letra larririk eman ez dugulako) kontsonante aurreko *j* horiek *i* ematea.
- Balio kontsonantikoa duen <u> grafia <v> transkribatu dugu. Gehienetan <v> erabiltzen baldin bada ere, eskuizkribuan bada balio kontsonantikodun <u>-rik ere.⁹⁷ Esate baterako, *devria*, *devrien*... gehienetan <v>-rekin (gutxi batzutan <b>-rekin ere bai) idazten baditu ere, bederatzia bat aldiz aurkitu dugu <u>-rekin idatzita.⁹⁸ Grafia horrentzat adibide gehien dituen hitza hori baldin bada ere, hemen zerrendatuko ditugu eskuizkribuan <u>-rekin dauden eta gure transkripzioan <v> duten gainontzeko hitz gehientsuenak, ahapaldi zenbakia aurretik dutela (baliteke besteren bat oharkabean itzuri izana): 03 *auantçatu*, 613 *fauoritcen*, 595 *inuicil*, 679 *euangeliouan*, 861 *auaintaila*, 875 *reuecatcia*, 880 *auertitcera*, 885 *auisez*, 913 *auertitcen*. Hitz horiek <v>-rekin idatzita daude eskuizkribuko beste agerraldietan.⁹⁹ Adibide horiek transkribatzerakoan Vinsonen gehienetan <u>-ren aldeko hautua egin zuen; ez beti,

⁹⁵ Transkripzioari eginiko oharretan, gainerako ezberdintasunak bezala, markatu ditugu gure usuez Vinsonen edizioan oker ezarritako ze hautsiak; hona ekarri ditugu, adibide modura, horietako batzuk: *ezcutuq* irakurri behar den lekuan *ezçutuq*, *ezticuq* irakurri behar den lekuan *eztiçuq*, *deicuçula*-ren lekuan *deiçuçula*, *çoçatu*-ren lekuan *çocatu*...

⁹⁶ Edizio horretako salbuespen bakarrak C eskuari dagokion zatiaren transkripzioan aurkitu ditugu. Zati horretan, hasierako *j* hori desberdinago iruditu zaiolako edo, *j* transkribatu du: *jçan* (779), *jçanen* (780), *jzeiaturen* (772), *jñfidelen* (772).

⁹⁷ Esan gabe doa eskuizkribuan <u> eta <v> aski ezberdinak eta ondo bereizteko modukoak direla.

⁹⁸ Hona <u> grafia duten *debrü*-ren agerpenen ahapaldi zenbakiak: 733, 734, 814, 855, 876, 936, 1052, 1062, 1158. *deuria*, *deuriacq*, *deurien* eta *deuriez* dira modu horretan idazten dituen formak, *deuru* ez du inoiz idazten (kasu horretan *devru* edo *debru* aurkituko dugu).

⁹⁹ *reuecatcia*-ren agerraldi bakarra goian aipatu duguna da. Bide batez aipatuko dugu hitz hori *reuecatcia* irakurri zuela Vinsonen, baina eskuizkribuan <u> eta <n> oso garbi bereizten direnez eta frantsesezko «se rebéquer» aditzaren balioa kontuan izanda, hori iruditzen zaigu irakurketa egokiarena.

ordea: goian aipatutako *fauoritcen* eta *euangeliouan*, adibidez, *favoritcen* eta *evangeliouan* transkribatu zituen.

Eskuizkribua orrika zenbakituta dago eta orri horiek, atze eta aurre *v.* eta *r.*-ekin aipatuaz, gure edizioan dagokien lekuan kako artean markatu ditugu. Ahapaldiak, berriz, ez daude zenbakituta eta guk zenbakitu ditugu, lehen peredikukoak aurretik 0 zenbakia dutela eta besteak 1etik hasi eta 1307ra arte. Zenbaki horiek baliatu ditugu hitzaurre honetako aipuak egiterakoan.

Transkripzioa eskuizkribuari buruz beharrezko iruditu zaizkigun oharrez lagundua da.¹⁰⁰ Oharretan eman ditugu 1891ko edizioan gurearekiko irakurketa ezberdina duten hitz edo formak ere, ahapaldi zenbakia eta lerroa adierazi ondoren eta *V.* laburdura aurretik dutela. Alegia, eskuizkribuarekiko guk egiten dugun irakurketa eta Vinsonena bat ez datozenean oharrean aipatu dugu hark zer dakarren. Batzuetan, oharrean kopiatu dugun hitza 1891. edizioan oso ezberdina delako edo zeinen ordezkio den erraz antzematen ez delako, esplikatuz beharrek hitza oharrean errepikatuz dugu *V.*-ren aurretik. Beste batzuetan, berriz, esplikatuz beharrek hitza zein den argi dagoela iruditu zaigunean, zuzenean *V.* eta edizio horretan dakarrena kopiatu dugu. Hona bi ereduak elkarren jarraian:

071d. *so: V. lo.*

085a. *V. publican* (gure testuko *publiccan*-en lekuan dagoena).

Eskuizkribuko akatsen bat zuzendu dugunean, berriz, beti aipatu dugu ondoan 1891ko edizioak zer dakarren, gurearekin bat baldin badator nahiz ez baldin badator; argi ikus dadin horrelakoetan Vinsonek zer egiten duen.¹⁰¹

Eskuizkribuko zenbait laburdura osatu egin ditugu oharretan inongo aipamenik egin gabe: *Js* dioen lekuan *Jesus* idatzi dugu (35 aldiz), *Ct* edo *Crt* dioen lekuan *Crist*¹⁰² osatu dugu (12 aldiz), *mr* dioen lekuan *monseigneur* osatu dugu (7 aldiz), *st* dioen lekuan *saint* idatzi dugu (behin) eta *s.^a* dioen lekuan *sainta* (beste behin). Guztietan ere gehiago erabiltzen da eskuizkribuan forma osoa laburtua baino.

Latinezko, frantseseko edo biarneseko pasarteetan testua dagoeneta kopiatu dugu. Alegia, latinez, esaterako, *plana* dakarren lekuan horrela kopiatu dugu eta ez *plena*; frantsesez, berriz, azentuak markatuak dauden lekuan bakarrik kopiatu ditugu horrela, gainontzean azentu markarik gabe utzi ditugu. Apostrofoak, berriz, behar diren lekuan ezarri ditugu eskuizkribuan falta direnean (*l'ange Raphael* kopiatu dugu, *lange Raphael* dioen lekuan).

Edizio honetako zenbait zalantzaren argibideak

Eskuizkribua oro har nahiko egoera onean dagoela esan dugu gorago ere, eta kopiatzailearen letra ere nahiko irakurterraza da (kopiatzaile nagusiarena batez ere).

¹⁰⁰ Ohar horietan eman dugu zenbait ahapaldiren ondoan eskuizkribuan agertzen diren gurutze itxurako marken berri ere, nahiz eta ez dakigun ondo marka horiek zer adierazi nahi duten.

¹⁰¹ Hona bi adibide: 936a. bertso-lerroan *inst[r]ument* osatu dugu Vinsonekin batera, beraz, oharra honela da: e. *instrument. V. instrument.* 101d.ean, berriz, <*cabuky*> dioen lekuan *c[h]ahuky* osatu dugu guk; hona dagokion oharra: e. *cabuky. V. çabuky* (gogora, berriz ere, eskuizkribuan ez dela ia *c* eta *ç*-ren arteko bereizketarik, gutxi batzuetan izan ezik *c* da beti).

¹⁰² Hala osatu dugu, eta ez *Christ*, *-h*-rekin idatzita behin bakarrik aurkitu dugulako trajeria osoan.

Izan dugu, hala ere, edizio honetarako testua finkatzerakoan zailtasun bat edo beste. Orotariko Euskal Hiztegiaren laguntzarekin batzuetan, eta biarnerazko Simin Pailay-ren hiztegiarekin bestetan, gehienbatean testua zuzen eman dugula iruditzen zaigu (oharretan ikusiko den moduan, sarritan ez gatoz bat Vinsonen irakurketarekin). Ez dugu, hala ere, zailtasun guztiak erabat argitzea lortu. Horiek guztiak ondorengo lerroetan, eskuizkribuaren ahalik eta berri gehien emanaz, zehaztuko ditugu, guk baino argitasun gehiago duenak hobeto antzemango dielakoan. Zerrenda honetara ekarri ditugu arrazoi bat edo bestegatik aipagarri iruditzen zaizkigun beste zenbait hitz ere, batzuetan, bide batez, Vinsonen irakurketarekin zergatik bat ez gatozen aipatuaz.

—Buruhauste gehien eman digutenak *ecar-* / *eçar* eta *eracar-* / *eraçar* bikoteak izan dira. Goian ere aipatu dugunez, eskuizkribuan hitz gutxi batzuen agerraldi bakarra batzuk bakarrik daude ze hautsia erabiliaz idatzita; gainera herskari hasperenduna espero genukeen lekuan ere ez dugu beti *-kh-* edo *-k-* aurkitu, eta badira *-c-*rekin idatzitakoak ere.

Aipatutako bikote horietan *eracar-* / *eraçar-* bikoteari dagokionez, ez gatoz bat Vinsonen edizioko irakurketarekin: eskuizkribuan 12 aldiz aurkitu dugu <eracar-> eta Vinsonek lautan ez beste guztietan *eraçar*¹⁰³ kopiatzen du; guk, berriz, *eracar-* idatzi dugu guztietan. Eskuizkribuan badira *-k-*rekin idatzitako *erakarri* hitzaren hiru adibide ere (056, 679 eta 1271. ahapaldietan); horrek, ordea, ez du esan nahi kopiatzaileak *eracarri* idatziko ez lukeenik. Hain zuzen ere horixe frogatzen du, esate baterako 286. ahapaldiko adibideak. Honako hau da ahapaldi horrek dakarrena: *Beraien erhokerietçaz / eztiradiala contentatcen, / ororen beren setala eracartera / diradiala iseiatcen*. Bada ahapaldi honetan guri oso argigarri zaigun zuzenketa bat eskuizkribuan: azkenengo bertso-lerroan kopiatzaileak, oharkabea, *diradiala erakarten* (<k>-rekin, beraz) idatzi du lehenengo eta, ondoren, *erakarten* ezabatu eta *iseiatcen* idatzi du. Hori ikusita, beraz, adibide honetan seguru iruditzen zaigu *eracartera* irakurri behar dela (besterik gabe ezabatutako zatian *erakarten* irakurtzen delako), eta ez *eraçartera*, Vinsonen edizioan dagoen moduan. 512 eta 1260. ahapaldietan ere seguru *c* (eta ez *ç*) transkribatu behar dela iruditzen zaigu. Bi horietan *eracarriren* da eskuizkribuak dioena (*-rr-* bikoitzarekin) eta eskuizkribuko adibide garbi guztietan *ekarri* eta *erakarri* *-rr-* bikoitzarekin idazten da, eta *ezarri*, berriz, *-r-* bakarrarekin (*eçari*), zubereaz ohiko den moduan. Gainerako adibide guztietan *eracar*, *eracarcie* edo *eracarçu* da irakurtzen dena; ez dira, beraz, aurrekoak bezain «seguruak»; hala ere, *eracar* transkribatu behar dela iruditzen zaigu eta ez *eraçar* Vinsonen erara.

Ezingo dugu esan testuinguru horietan *erazar* ezinezko hitza denik, baina bai *erakar* oso hitz arrunta dela zubereraz eta *erazar*-en adibide erabat segururik ez dugula aurkitu.¹⁰⁴ Gainera eskuizkribuan bertan badira *ezar* *erazi*-ren adibideak; ez,

¹⁰³ Hona, ikusi nahi izatera, agerraldi guztien ahapaldien zenbakiak: 286, 512, 893, 893-894, 1103, 1125, 1140, 1179, 1215, 1260, 1273, 1275. Vinsonen edizioan 1140. ahapaldikoan eta azken hiruretan *c*-rekin kopiatuta dago, beste guztietan *ç*-rekin.

¹⁰⁴ *OEH*-ko 2 *erazarri* sarrera oso dudazkoa iruditzen zaigu. Bertan, Vinsonen edizioko bi adibiderek batera (esan bezala guk *erakar-* irakurriko genituzkeenak) *DRA*-tik kopiatutako *Richard Duc de Normandie* trajeriako adibide bat ematen da. Adibidea zein eskuizkributatik kopiatua izan den garbi ez dakigunez, ezin izan dugu eskuizkribuan bertan ezer egiazatu (Baionako Udal Liburu-

ordea, *ekar erazi*-renak. Beraz, badirudi erazle normalak *ezar erazi* eta *erakarri* direla. Adiera aldetik ere errazago ulertzen dira eskuizkribu honetako adibide guzti horiek *eracar*-kopiaturata.

Ecar eta *eçar*-en kasuan erabakitzea ez zaigu beti erraza egin. Bikote honetan Vinsonen edizioako aukera *eçar*-en aldekoa izan da adibide guztietan (50etik gora dira guztira). Hasteko, kasu honetan ere badakigu *ekar*- <k>-rekin nahiz <c>-rekin idatzita aurki dezakegula;¹⁰⁵ beraz, iruditzen zaigu Vinsonen edizioan ç-rekin transkribatuta dauden bi adibide behintzat *ecar* irakurri behar direla; esanahiak hala eskatzen duela iruditzen zaigu 659-600. oharrean (*ecar achouria* dioen lekuan) eta 1252-1253.ean (*Policorreq ecar Marcien* dioen lekuan). Baditugu, gainera, dudazko iruditzen zaizkigun beste lau adibide:

646 Eta moien harez baderot / beguia eretchekiten, / bista khorpitciala eta / spiritiala ecarten.

770 Haregatic elhorry çouinec ere / arosa beitu ecarten, / deusere bestec beçala / guisa beras diçu chilatcen.

224 Gaiça orotan trouble baicy / eztut mundu hountan ekousten, / guiçon orocq bedera / sendimentu ecarten.

677 Içateco arguia / nationen clar ecarlia / eta çoure populiaren / gloria handia.

Lauetan *ecar*- transkribatu dugu, nahiz eta jakin bai esanahi aldetik bai egitura aldetik *eçar*- ere ez dela guztiz ezinezkoa. 667. ahapaldiko adibidean, *-l*- idatzi dugun lekuan *-t*- ere irakur liteke agian (*alegia, ecartia* edo *eçartia*), baina badirudi, adierari begira, *ecarlia* dela irakurketarik egokiena. Lau hauetan ere Vinsonen edizioan *eçar*- irakurtzen da.

Goiko adibide horiez gainera, *mundiala ezarri* / *mundiala ekarri* egitura erabakitzekoan ere zalantzaren bat izan badugu ere, 752 eta 1020. ahapaldietan, testuinguru horretan *eçari* *-r*- bakarrarekin idazten duela ikusirik, egitura hori duten adibide guztietan *mundiala eçar* transkribatu dugu:

752 Eçari çutut mundiala / hanitz phena doloreki, / eta mitatagnaz habro / nahi deitadaçu soffriracy.

1004 Honky gin ciradiala, / ene ama maitia, / dolore handireky ene / mundiala eçarlia.

1008 Bena ordu houn duçu orano, / ene seme maitia, / othoy, sinhex eçaçu çoure / mundiala eçarlia.

1063 Evita itçaçu, arren, phena houraq, / o, ene ama maitia, / dolore handireky ene / mundiala eçarlia.

regian 16. zembakia daraman eskuizkribua ikuskatu dugu, baina ez dirudi adibidea hortik kopiatua denik). Hala ere iruditzen zaigu *Normandie*-ko adibide hori ere irakurketa oker batetik eratorritakoa izan litekeela. Hona kopiatuko dugu *OEH*-ko 2. *erazarri* sarrera: «2 **erazarri**. Traer. v. **ekarri**, **erakarri**. *Erazar ezak bertan / Hire büürüzagia*. Normandie 53 (ap. *DRA*). *Erazar itzazie / loki* [?] *hurak ene aitziniala*. StJul 166. *Erazarzie presuntegiti*. Ib. 202». Bigarren adibideko *loki* hori *koki* irakurri behar da.

¹⁰⁵ Trajeria honetako adibide garbi guztietan (5 aldiz) *ekar*- <k>-rekin idatzita baldin badago ere eskuizkribu bereko *Clovis*-en 318 eta 514. ahapaldietan *ecarry* (<c>-rekin eta <rr> bikoitzarekin, beraz) aurkitu dugu.

1020 Mundiala eçary naiçu / eta çoure odolaz hacy, / bay eta phena handiriç / sofritu enegatiç.

Gainerako adibide guztietan, esanahiak ere hala eskatzen duela iruditzen zaigunez, *eçar-* transkribatu dugu.

—Pertsonaien izenak transkribatzerakoan, oro har, arazorik izan ez badugu ere, badira hemen aipatu nahiko genituzkeen hiru kasu:

1. Mornet. Pertsonaia horren izena 535-536. testu oharrean *Marmet* idatzirik dago eskuizkribuan; beste guztietan *Mornet* dakarrenez, zuzendu eta *Mornet* idatzi dugu Vinsonen edizioako zuzenketarekin bat eginaz.
2. Julas / Orsule. 232-233 testu oharrean, *Julasecq houra saluta* dioen lekuan *Orsulecq houra saluta* zuzendu dugu. Honako honetan Vinsonek *Julusecq* zuzentzen du. Testuak erakusten duenez Orsule (edo Orsula) da Julienekin dagoena eta ez Julus (Juliene aita), besteak beste Juliene aita ordurako hilk dagoelako.
3. Anastasa / Athanasa. Bi izen hauek pertsonaia berari dagozkio. Badirudi pertsonaiaren izena *Anastasa* dela: aktoreen arribantxan izen horrekin aipatua agertzen da eta 471, 917 eta 944 ahapaldietan ere horrela idatzirik dago. 926. ahapaldian eta honen ondoko testu oharretan, baina, kopiatzaileak *Athanasa* idatzi du hiru aldiz. Kasu honetan ez dugu kopiatzailearen forma zuzendu.

—Zenbaitetan kopiatzailearen akatsak iruditu zaizkigunak zuzendu egin ditugu; guztietan oin oharrean *e-*ren ondoren eskuizkribuan dakarrena kopiatu dugu: honela eskuizkribuan *ata* (031) dioen lekuan *a[i]ta* zuzendu dugu, *segurk* (015) dioen lekuan *segurk[y]*... Ez ditugu, baina, zuzendu, adibidez, *h-*rik gabe aurkitu ditugun *aur* eta *il* (hitz horiek horrelako adibide bakar bana dute, 808 eta 1064. ahapaldietan; gainontzean *haur* eta *hil* idazten du).

—Bada bategatik edo besteagatik hemen aipatu nahiko genukeen beste zenbait hitz ere; gehienetan *OEH*-n jasotzen ez diren aldaerak izanik, nolabait markatu nahiko genituzkeenak:

dedala / *dodala*. 211 eta 522. ahapaldietan azaltzen dira, hurrenez hurren, bi adizki horiek. Vinsonen edizioan *dezadala* eta *dudala* zuzendurik agertzen zaizkigu; guri, ordea, *OEH*ko korpusean horrelako adibiderik aurkitu ez badugu ere, *deredala* eta *derodala* forma osoagoen aldaera izan litezkeela iruditzen zaigu eta horrela utzi ditugu.

211 Beharra duien orory erreçu / gin ditian enegana / eta eguin ahalaz socorry / eman dedala.

522 Orotçaz arrapostia / berary dodala eguinen.

Erruisy (75). Dagoenetan utzi dugu, nahiz eta ikusi *erreusitu* (060) dela beste agerraldian darabilen aldaera. *Erruisi* aldaerarik ez dago *OEH*n.

Adoro (914). *Adoro* [eçaq] *photere oro diana* ere aski forma arraroa iruditu zaigu, baina eskuizkribu bereko *Clovis* pastorealean, hitz berarekin ez izan arren, antzeko beste bi adibide aurkitu ditugu:

211 Sujet banu ere haboro / Gincouaren amourecaticq / pharco niçakeçu oro / bihotçaren erditicq.

502 Amourecatyq sacramentu houra / justokiago har deçaçun / eta Gincouaganaco bidia / hobeky cherco deçaçun.

Oroginal (849, 1084). Aldaera bitxia baldin bada ere ez dago bestelakorik trajeria honetan eta eskuizkribu bereko *Clovisen* ere bi *oroginal* aurkitu ditugu (492 eta 498. ahapaldietan). Vinsonen edizioan 849. ahapaldiko adibidea *originala* aldatu rik dago, 1084. ahapaldikoa *originala* eskuizkribuko moduan.

Abondonatu (333, 528). *Abondonatcera* eta *abondonatcez* irakurtzen da bi ahapaldi horietan, eta gainerako guztietan *abandona-* (beste 10 aldiz); daudenetan kopiatu ditugu, Vinsonen edizioan ez bezala.

Arcort (021), *arcordatia* (062). Bi adibide hauetan Vinsonek *acc-* transkribatzen du; garbi ikusten da baina eskuizkribuak dioena *arc-* dela, eta biarneseko forma ikusirik,¹⁰⁶ hala transkribatu dugu bi adibide horietan. 45 eta 50. ahapaldietan, berriaz, *acordatu* eta *acordatia* dakar eta horrela transkribatu dugu.

Goloria (1021). Behin bakarrik idazten du horrela, gainerako guztietan *gloria* dakar; hala ere dagoenetan utzi dugu ahapaldi horretan.

Hurrengo hiru hitz hauetan ere, guretzat ezezagunak izanik (ez ditugu *OEH*-n aurkitu eta frantses edo biarneseko parekorik ere ez dugu aurkitu), izan dugu dudarik transkripzioa egiterakoan: 862. ahapaldian, Vinsonen edizioan *errendaturiq* dioen arren, eskuizkribuan ikusten duguna <encudaturiq> da.

862 Cien arimaq colerez / oray dira canbiaturiq, / elhurra bera beno / chou-riago encudaturiq.

Adiera ulertzen baldin bada ere, hitza ezagutzen ez dugunez, ez dakigu *encudaturiq* ala *ençudaturiq* transkribatu behar den.

Antzekoa da 1117. ahapaldiko adibidea ere. Vinsonen edizioan *içalpen* dakarren lekuan <icolpen> edo <icobpen> da eskuizkribuan ikusten duguna. Baliteke adiera aldetik Vinsonek irakurri nahi izan duen *itzalpe*-ren antzeko zerbait izatea, baina ez ezinbestean. Litekeena da bukaerako *-en* hori genitibozko atzizki bati dagokiona izatea ere. Guk transkribatu duguna *içolpen* da, baina *icolpen* ere izan liteke edota, agian, gaizki idatzitako beste hitzen bat dago horren azpian.

1117 Çoure benedictioniacq, Jauna, / lurriala ichour itçaçu, / eta içolpen cap-tivitateco / burdinacq brisa itçaçu.

Aipatutako bibliografia

- Badé, J., 1843, «Un échantillon du théâtre populaire des basques», *L'observateur des Pyrénées*, urriak 12, 13, 15, 22, 27, 29, Pau.
- Bilbao, G., 1996, «Jean Mekol Garindañekoaren *Edipa* pastorala (1793)», *ASJU* XXX-1, 239-332.
- Buchon, J. A. C., 1839, «Représentation d'un mystère dans le Pays Basque», *Mémorial des Pyrénées*, urriak 31 eta azaroak 2, Pau.
- Chaho, A., 1855, *Biarritz entre les Pyrénées et l'Océan*, II. liburukia, Baiona.
- Hérelle, G., 1908, *Canico et Beltchitine*.

¹⁰⁶ «Arcòr, acòr, sm. Accord, arbitrage» Simin Palay (1980).

- , 1923, *La représentation des Pastorales à Sujets Tragiques*, Baiona.
- , 1928, *Répertoire du théâtre tragique. Catalogue analytique*, Baiona.
- Larrasquet, J., 1939, *Le Basque de la Basse-Soule Orientale*, Paris.
- Léon, A., 1909, *Une pastorale basque. Hélène de Constantinople. Étude historique et critique*, Paris.
- Loidi, A., 1996, «*Sainta Catherina* pastoralaren XIX. mendeko bi eskuizkribu», *ASJU* XXX-2, 497-603.
- Francisque Michel, X. 1847, *Histoire des races maudites*. Bi liburuki.
- , 1854, «Lettre à M. P. Mérimée, sur les représentations dramatiques dans le Pays Basque». *Le Messenger de Bayonne*, Abenduak 14.
- , 1857, *Le Pays Basque*.
- Michelena, L., 1987-2005, *Diccionario General Vasco. Orotariko Euskal Hiztegia*, Bilbo. (= *OEH*).
- Mozos Muxika, I., 2000, *Jean de Parisen trageria*. Tesi argitaragabearen bertsio eguneratua. EHUKo doktorego tesiaren jatorrizko izenburua: *Jean de Paris pastorala, eskuizkribuen azterketa eta iturrien moldamoduak* (1994).
- Oihenart, A., 1847, *Proverbes basques*. Fr. Michelen edizioa.
- Oyharçabal, B., 1991, *La pastorale souletine. Édition critique de Charlemagne*, *ASJU*-ren gehigarriak, XVI, Donostia.
- Saroihandy, J., 1927, *La pastorale de Roland*, Baiona.
- Sota, M, de la; Lafitte, P.; Akesolo, L, 1976, *Diccionario Retana de autoridades del euskera*, La Gran Enciclopedia Vasca, Bilbo. (= *DRA*).
- Urkizu, P., 1997, *Jundane Jakobe handiaren trageria*. Errenteriako Udala.
- Vinson, J., 1883, *Le Folk-lore du Pays Basque*, Paris.
- , 1891, *Saint Julien d'Antioche, pastorale en langue basque publiée conformément à un manuscrit appartenant à la bibliothèque de la ville de Bordeaux*, Bordele.
- Webster, W., 1897, «Les pastorales basques», *La tradition au Pays Basque*.

Laburpena

- 1-15. Julienek Jainkoari bere burua eskaini dio eta kastitatea gordeko duela agindu.
- 16-50. Gurasoek ezkon dadila aholkatu diote Julieni. Honek zazpi eguneko epea eskatu die pentsatzeko.
- 51-61. Julienek Jainkoari erabakitzen lagun diezaiola eskatu dio; ez du emandako hitza jan nahi, baina gurasoen esana egin nahi du aldi berean.
- 62- 72. Jainkoaren ahotsa entzun du lo dagoela: gurasoen esana jarrai dezala aholkatzen dio, bere emaztea ere birjina izango dela. Esnatu denean Jainkoa eskertu du Julienek.
- 73-80. Satan (Julien tentatzea zein zaila den; horretan saiatuko da, hala ere).
- 81-92. Ados dela erantzun die Julienek gurasoei. Aitak Nikodemaren alaba Basilisa proposatu dio.
- 93-110. Familia biak elkartu dira. Basilisaren gurasoek Julienen iritzia eskatu dute. Denak ados eta ezkontzeko prest dira.
- 111-127. Basilisak gurasoen etxea uzteko pena du. Amak ezkon bizitzarako aholkuak eman dizkio: Jainkoaren legean bizi dadila beti.
- 128-135. Ezkon bazkaria.
- 136-160. Ezkon gaua. Oheratu aurretik Julien eta Basilisak Jainkoa eskertu dute. Larrosa eta krabelin usaina hartu du Basilisak; birjintasuna gordetzeko Jainkoak egindako eskaria dela hori diotso Julienek. Biek kastitatea gordetzea erabaki dute, Jainkoa esker-tuaz.
- 161-177. Aingeruek Julien eta Basilisa eta hauen aukera goraitatu.

- 178-183. Satan.
- 184-197. Gurasoak hil direnez aberastasunak behartsuen artean banatu eta norik bere aldetik gizon eta emakumeak kristautasunean instruitzen jardungo dutela erabaki dute.
- 198-221. Polis behartsua Julienengana eskean. Ondoren Basilisarengana; biek ondo hartu dute.
- 222-268. Orsula Julienean bila, bere zalantzen gainean instrui dezan. Julienean erantzuna.
- 269-302. Luza eta Klarisak elkarri serora izateko duten gogoia erakutsi diote eta Basilisarengana joatea erabaki dute.
- 303-347. Luza eta Klarisa berarekin hartu ditu Basilisak. Jainkoa laudatu.
- 348-362. Satan (Basilisaren dohainen kontra).
- 363-373. Basilisak Jesusi eta Mariari bere eta Julienean mende daudenen aldeko laguntza eskatu die.
- 374-381. Gabriel aingeruak Basilisari iragarri dio komentukoak bera baino lehen hilko direla eta haiek gidatu ondoren hilko dela bera. Julien, berriz, asko sufritu ondoren hilko dela.
- 382-388. Basilisak Jainkoa laudatu.
- 389-410. Basilisak aingeruak esandakoa kontatu dio Julienei. Honek pozik onartu du datorkiona.
- 411-462. Basilisak hiltzen lagundu die bere serorei; guztiak Jainkoari eskerrak emanaz hil dira, Basilisa azkena.
- 463-471. Antuana apaizak Basilisaren heriotzearen berri eman dio Julienei.
- 472-493. Mornet, Hubert eta Silasek Marzienei leihaltasuna hitzeman diote eta Antiokiara doaz kristauen aurka egitera.
- 494-502. Marzieneak guztiak bere jainkoak gur ditzaten agindua eman du Antiokian.
- 503-512. Mornetek jakinarazi dio Marzienei Julienek ez duela kristau erlijioa utzi nahi eta besteak Jainko faltsutat dituela. Hubert Julienengana bidali du Marzienei.
- 513-522. Julienean erantzuna: prest dagoela Marzienean aurrean haren galderei erantzuteko.
- 523-535. Orsula eta Antuanaren aurrean dio Jainkoaren legea utzi baino nahiago duela hil.
- 536-601. Marzienei Julien konbertitzen saiatu da, baina Julien tinko berean. Julien preso har dezala agindu dio orduan Marzienei Siflorri, eta honen etxeari su eman diezaiola.
- 602-615. Julienean etxeari su eman diote. Aingeruek bertan erre direnak goraiatu.
- 616-639. Marzienei berriz ere Julien konbertitzen saiatu da. Julienek gogor segitzen duenez zigorkatu dezatela agindu du. Siflorrek ustekabean begian jo du Mornet eta honek begia galdu du.
- 640-691. Julienei Marzienei esan dio orain dela haren jainkoen boterea erakusteko ordua. Marzienei bere gizonen agindu die sakrifizioak eginaz lor dezatela Morneti begia berriz bere lekura ekartzeko. Hori ez dute lortu, Julienei bai.
- 692-716. Marzienei miraria ikustean Mornet traidoretzat hilarazi du, Julien, berriz, kateaz loturik kaleetan barrena arrastaka erabilarazi du.
- 717-742. Zelsak (Marzienean semeak) Julien ikusi du kalean eta bapatean konbertitu egin da.
- 743-786. Marzienei eta Marziolina senar-emazteak semea berriz beren bidera ekartzeko saiatu dira. Zelsa gogor. Marzienei Zelsa preso eramateko agindu du.
- 787-824. Julien eta Zelsa preso. Aingeruek presondegi ilun eta usain txarrekoan argia eta lurrin ona ipini dituzte. Kamus eta Silas konbertitu.
- 825-865. Prefetei ere, anaiekin batera, kristautu egin da; Antuana apaizak guztiak bataiatu ditu.

- 866-915. Marzienek bataiatzearen berria jakin du. Enperadoreak traidore guztiak, Marziennen semea barne, olio irakinezko upeletan erretzera kondenatu ditu. Zelsa eta Julien Marzien konbertitzen saiatu dira.
- 916-946. Anastasa ekarri dute hilik. Julienek piztu egin du eta konbertitu egin da hura ere. Marzienek guztiak hilarazi.
- 947-963. Sua piztu dute eta Gabriel aingerua agertu da.
- 964-988. Marzienek denak salbatu direla jakitean Julienekin hitz egin du zein magia erabiltzen duen jakiteko. Julien hil arte ez duela atsedenik hartuko esan dio.
- 989-1092. Zelsak ama ikusi nahi du. Marziolina presondegira. Zelsak ama konbertitu du eta Antuanak bataiatu egin du.
- 1093-1124. Marzienek Marziolina kristautu dela jakin duenean zazpi soldadua hiltzea erabaki du, horrek ama-semeci zer pentsatua emango dielakoan. Kamus, Silas eta Prefet erreta hil dira Jainkoari eskerrak emanaz.
- 1125-1154. Marzienek Julien erakarrarazi du. Julienek esan dio tenplura bil ditzala haren apaiz guztiak, han sakrifizio handi bat egingo diela haren jainkoei. Juliene otoiitzekin tenplua erori egin da. Marziene aginduz Julien berriz ere presondegira.
- 1155-1171. Juliene Basilisa agertu zaio laster hilko dela esanaz.
- 1172-1174. Satan (Huberten bila).
- 1175-1236. Marziolina eta Zelsa azkenengoz saiatu dira Marzien konbertitzen. Honek begiak kendu eta lehoietara botarazi ditu. Piztiek ez diete ezer egin eta Marzienek guztiak lepoa mozteko agindu du. Julien eta besteak Jainkoari eskerrak emanaz hil dira. Marzienek eta Siflorrek ihes egin dute.
- 1237-1252. Maurizek martiriak goratu ditu eta Jainkoaren etxean lur emateko baimena eskatu du. Kantika kantatu.
- 1253-1307. Marzien gaixo dago, Polikorrek Balam medikua ekarri du. Balamen aginduz botikariak botika prestatu du. Ondoren libragarria prestatu eta hura ere eman diote. Marzien gero eta okerrago dago. Marzien hil. Sataneke eraman.

[17r]

LEHEN PHEREDIKIA

01 Jaunaçq eta anderiacq,
anaie-arreva maitiacq,
egun houn souhetatcen deicie
cien cerbutchariacq.

02 Incapablericq houna niz
cier by hitcez minçatcera;
othoitcen çutiet, arren,
atentione ukeitera.

03 Tragedia saintu bat
nahy dugu representatu;
horren erraitera cier
içan niz avantçatu.

04 Goure patrou saintiaren
bicitce chahu eta garbia
içanen da goure projetaren
lehen lehen phuntia.

05 Eta bygerrenecoricq
noula içan cen martirisatu
religioniaren sustengatcez
çounbat cian sofritu.

06 Enfin, juntatu diçugu
Clobis erreguiaren combersionia,
çointan beita Francieco errege
eta lehen printce kiristia.

07 Saint Julien çuçun arren
Anthiochan sorthuricq
presuna nouble, ilustre,
bay eta aberaxeticq.

08 Bere aita eta amecq
ounxa çuien escolatu,
kiristyarçunaren leguiaç
perfeitky instruitu.

07a. V. *cuçun*.

07b. V. *sarthuricq*.

09 Hamaçortcy ourthetan
uken ceren proposatu
behar ciala, othoy,
nourbaiteky ezcontu;

010 hanitz arraçougaticq
establitu behar ciala,
cioxelariçq gaztetarçuna
erraz dangerous cela.

011 Etcian Julieneq
ezcontceco sinhestia,
nahy beitician beguiratu
bere castitatia.

012 Bena bere ascaciez
içan cen hanitz pressatu;
arrapostu eguiteco
zazpy egun ceren galthatu.

013 Galthatu çutian graciacq
humilky Gincouary,
othoy, inspira liçon
cer ere beitcen comeny.

014 Gincouacq inspiratu ceron
aitaren eta amaren obeditcera,
haieçq emaiten ceren
emaziaren hartcera,

015 bena etciala galduren
segurk[y] castitatia,
ez haren emaziacq
bere virginitatia.

016 Basilissa deitcen cen
Julienen emazteguey haitatia,
familia hounetariçq
Gincouaz berhecia.

017 Ezcontciacq bethiere
premeticen dian beçala,
lehen gaian jouan ciren
algarreky lotcera.

018 Canbera urrin houn bateq
ceren embaumatu
eta Santa Basilissa
harecq cian susprenitu,

019 ecin phenxatuz urrin houn houra
eia nounticq giten cen.
Bena Julieneçq erraiten dero
celuticq cela giten,

020 Gincouary agradablericq
çaion berthutia
dela berheciky
virginitatia;

021 haren desseina baliz,
nahy lukiala beguiratu.
Propositione saintu hartan
arcort ciren errendatu.

022 Claritate handy batecq
canbara ceren arguitu
eta lur ikara batecq
beçala ikharatu.

[17v]

023 Ainguriaçq entçun çutien
melodiaz khantatcen,
Julienen eta Basilissaren
berthutiaren laidatcen.

024 Jesus Crist içan cen aguertu
aingurien artian,
celietan dagouen
majestate handian,

025 haren ama benedicatia
virginez lagunturicq;
egundano ezta içan
halaco melodiariçq.

026 Bena aparitione houra
eztugu representaturen,
ezpeitutugu asky digne
goure buriacq etchekiten.

027 Pressuna saintu haien
verthute charmagarria
ainguriez mundu hountan
içan da laidatia.

028 Denbora berian by çahar,
chouriz beztituricq
eta coroua bedera
eskietan çuielariçq,

011c. V. *beitcien*.

015b. e. *segurk*. V. *segurki*.

016c. V. *bonetariçq*.

018d. V. *surprenitu*.

019a. *phenxatuz*. V. *phenxatcez*.

020b. V. *çaien*.

021c. V. *accort*. Ik. 062d *arcordatia*.

029 gin ciren Juliennen eta
Basilissaren consolatcera,
coragatcera azcarky,
bay eta sologatcera,

030 erraiten cerielaricq:
içanen ciradeie marcatu,
virginen luburietan
ere bay ezkiribatu.

031 Juliennen a[i]ta eta ama
Gincouacq çutinian deithu,
Julien eta Basilissa
ciradian separatu.

032 Bere hounen ororen
prauber destruitcen
hassy içan ciradian,
caritate eguiten,

033 erraiten çuielaricq Gincouacq
etçütiala houn houraq haien,
bena bay eskernio eta
praube beharra çuienen.

034 Guiçonaq Juliengana eta
emaztiacq Basilissagana
Gincouaren leguez ciradian
jouaiten conxulatcera.

035 Hanitz comentu eta mounasterio
haien avisez çuien eguiten,
eta bere biciaq oro
guero hetan igaraiten.

036 Egun batez ceion ainguria
Basilissary aguertu,
eta cer gin en cen
ere bay revelatu,

037 cioxolaricq virginitiaq
oro çütiala surmontatcen
eta deuseq ere houra
ecin ciala goitcen;

038 haren comentuco guciacq
celialat ciradiala jouanen,
harecq beno lehen orocq
mundia ciela kitaturen;

039 houracq guida ondouan
haier cela jarraikiren
Julienecq, aldiz, mundian
hanitz ciala sofrituren.

040 Bena trufaturen çütiala
houracq oro gloriousky,
Gincouaren cerbutchatcez
berthute handy bateky.

041 Gincou eguiazcoua cian
ordian berian ekoussy,
ekia beno brillantagoricq
ecen haboro arguy.

042 Revelatione houra
egua guerthatu cen,
ceren Gincouaren erranacq
ezpeitira faltatcen.

043 Religiousa houraq eta Basilissa
hil ciren sey hilabete gabericq,
eta Julienecq çütian
guero uken ehortcy,

044 Basilissaren korpitçary cialaricq
eguiten hanitz ouhoure
eta haren thonban erraiten
hanitz oratione.

[18r]

045 Dembora hartan noula beitzen
gaizky persecutatia
religione eguiazcoua,
azcarky desolatia,

046 Diocletien eta Maximain
emperadore crudel ely batez,
idolatre ligne gabe
barbaro ely batez.

047 Marcien deitcen cen
haien presiden bat
Antiochara gin cen,
crudelitatez bethe bat.

048 Khirstien odolian
eskiaq çütian trempatcen
eta phenxa ahal suplicioricq
deusere ez espranitcen.

031a. e. *ata*. V. *aita*.
033, 034. Gurutze moduko bana dute eskui-
nean bi ahapaldi hauek.
035b. *çuien*: V. *çuten*.
036a. *ceion*: V. *ceron*.

041-042. Bi ahapaldiok bereizten dituen
marrarik ez dago eskuizkribuan.

049 Marcien barbaro harecq cian
eman jugamentu bat,
odre icigarry eta
crudelitatez bethe bat:

050 ihourcq ere etciala deus
erosiren ahal ez salduren,
noun etcien idola bat
lehenicq adoratcen.

051 Antiochaco bourgoueseq orocq
halaco bedera çuien
bere etchetan eta
houra adora lecen.

052 Juliennen berry jakin cian;
cer calitatetaco cen
eta cer religione
cian etchekiten.

053 Isseiatu uken cian
leguez canbiaraztera
eta ginco falxu
haien adoratcera.

054 Auher çutiala bere efortacq
ekoussy uken cianian,
presounteguy ulhun batetan
eçar eracy uken cian.

055 Juliennen etchiary cian
su uken ertcheky
eta barnen ciradianacq
oro erreracy.

056 Biharamenian cian berriz
Julien erakarry aiticniala;
utçuleracy nahy uken
beraren leguiala.

057 Bena mehatchuz ez balacuz
ecin reussitu cian;
makilataz betharacy eta
açotaracy eracy cian.

058 Ezouste colpu batez
Marcienen ministro baty
bourreuacq uken ceron
beguia jauz eracy;

059 Juliencq Marcieny
proposatcen derio
bere aphecez leçan
eraguin sacrificio,

060 ertchekiteco guiçon hary
ordian bere beguiaren;
eta haieccq ecin
balie erreussitcen,

061 eta harecq Jesus Crist
balin balu othoitcen,
moien harez arguy spirituala
eta corporala emaiten

062 eçagut leçan Jesus Cristen eta
ginco falxien arteco diferentcia.
Marcienez içan cen
houra arcordatia.

063 Aphez pagano houracq ciradianian
sacrificio eguiten hassy,
devria mintçatu cen
idola baten ahoty,

064 ciolaricq condenaturicq cela
ulhunpian egoitera,
bai eta ifernian
seculacoz erratcera;

065 ecin ciala emaiten
ihoulere arguiricq;
haren phenacq ciradiala doblatu
Juliennen atçamanez guerozticq.

066 Julinecq cianian, aldiz,
Jesus Crist othoitcu,
idola hetaricq saldo bat
ciradian phorrocatu,

067 ministro hary lothu
beguia ohico lekhian
eta bere bista ororeky
sendo mementian,

068 cioularyq goraty
Jesus Crist cela eguiaczco Gincoua,
eta gentillena, aldiz,
spiritu gaistoua.

050a. V. *ihoureq*.

053a. V. *cion*.

057c. e. *makilalataz*. V. *makilataz*.

062c. V. *accordatia*.

064a. V. *ciolaricq*. Ik. 68a *cioularyq*.

064b. V. *ulhupian*.

068a. *cioularyq*: beste letra baten gainean ida-
tzita dago -y eta ondoren -q.

[18v]

069 Marcien barbaro harecq
cer eguin uken cian?
Hola mintçatu celacoz
erhoracy mementian;

070 Julien cagaracy burduinaz,
kharrica orotan therrestaracy
eta estatu miserable hartan
crudelky açota eracy.

071 Marcienec bacian seme bat,
paganouen leguian ustudiatcen;
haur hora heltu cen Julieny
kharrican so eguiten.

072 Ikoussy cian by ainguru
Juliennen khantian
eta khoroua bat celaricq
eçarten burian.

073 Bere arropacq eta luburiacq
haur harcq çutian aurtherouky
eta Julieny lothu bessarca
ecin haboro azcarky,

074 çouin ihourcq ere ecin
uken beiccen separatu.
Aitacq ekhoussy cianian
huilen cen erraviatu.

075 Aitacq eta amacq çuien
uken solicitatu
ecy be[ha]r ciala
Julien abandonatu.

076 Eman ceren arrapostia,
ez haur guisa segurky,
bena bay guiçoneq
çukian beno hobeky.

077 Aita erraviaturicq,
Julien eta Celxa
eraman erazten dutu
presounteguy ulhun batetara.

071a. *Marcienec: Julienecq* dago aurrez idatzita eta ezabaturik. *seme bat: e. sebat. V. seme bat.*

071d. *so: V. lo.*

074a. *ecin: V. cien.*

075a. *uken* dago idatzita eta ezabaturik: *amacq uken çuien.*

075c. *e. ber. V. ber.*

076c. *V. guiçoniq.*

077c. *V. erasten.*

078 Bena Gincouacq cian
ulhunpe hora arguitu,
hanco khino inxuportabilia
parfum batez eztitu,

079 noun haren beiciren
çazpy soldado conbertitu
eta memento berian
Jesus Crist eçagutu.

080 Anthoina aphez bateky
çazpy anaie nouble
presounteguy beltz hartara
jouaiten dirade;

081 celuco ainguru batecq
hara çutian guidatu.
Celxa eta soldadouacq
Anthoinacq çutian batheiatu.

082 Berry houracq çutianian
Marcienecq jakiten,
desesperatu bat beçala
bethiere cen eçarten.

083 Ordenaracy uken cian
ecy cuva saldo bat
betharacy litian olioz,
sofrez eta recinaz,

084 martir saintien haietan
barnen herakirazteco,
bay eta moian harez
ororen finy erazteco.

085 Plaça publiccan çutian
cuva houracq eçar eracy
eta martir saintu houracq
barna sar eracy.

086 Phuntu hartan berian ciren
heltu igaraiten
infidel eli bat, hil baten
lurpian eçartera jouaiten.

087 Marcienecq deuxo Julieny,
hartçaz nahy beiccen trufatu,
hil hora behar ciala
phitz eta resçuscitatu.

088 Juliencq du mementouan
Jesus Crist othoitcen;
hil hora bertan phiztu,
bay eta hassy mintçatcen:

085a. *V. publican.*

089 cioualariq ifernialat,
devricq ciela eramaiten,
ceren bere bicia beitu
idolatrian igaren;

090 ecy Ginco eguiazcoua
Jesus Crist cela,
eta Marcienecq adoratcen ciana,
aldiz, devria cela.

091 Temoignage handy harecq
Marcien etcian eztitu,
bena hil resçuscitatia
atçaman eraciten du.

092 Olio herakin barnian
besteky eçar erazten,
bena deusere minicq gabe
miracuilously dira livratcen.

[19r]

093 Presouan dutie
berriz eçar erazten,
bay eta Celxaren ama
hara bertan jouaiten,

094 oustez bere semia
Celxa khanbiaracy;
bena harecq cerion amary
Jesus Crist eçagut eracy.

095 Martirraq, virginaq eta Basilissa
noula gin ciren presou hartara
bere laguneky noiz hil behar cien
Julienen avertitcera.

096 Miracuillu houracq oro
dutucie ekoussiren
eta martir saintier noula
buriaçq mouztu ceritcen,

097 noun lurra beiten
mementouan ikharatu,
bay eta hiry handy haren
heren phartia founditu;

098 eta durunda erory
hanitz etchetara,

eta particularky, aldiz,
infidelen templetara;

099 Marcien inpioua
cer guisaz cen finitu,
hainbeste miracuilutan ezpeitcen
nahy içan combertitu.

0100 Barbarouen templiacq destruitcen,
devria idoletaricq minçatcen
ekoussy çütian eta
hilacq resçusitatcen.

0101 Etcen possible içan
haren secula comberticia,
ceren eta houra beiten
c[h]ahuky obstinatia.

0102 Gente hounacq, ezto oro
ciradianaq kountatu,
ceren cien pacentiaren
nahy gabez atacatu,

0103 eta jarry içan balin banintz
ororen chehe conthatcen,
nihauren discoursacq beitician
ulhun artio iragnen.

0104 Ecy hainbeste miracuillu
suerte ordian helto cen
bena representacioniacq
dutucie ekoussiren.

0105 Pharte eder hountaricq landan
uken dugu projetatu,
gente hounacq, cien nahiz
hobeky satisfatu,

0106 Clovisen comberssionia beno
historia ederraguoricq;
ecin içaten ahal dela
gaiça curiousagoricq.

0107 Princessa Clotildareky
noula ezcontu cen;
printcessa hareq combertirazteco
çounbat ceron phereditacen;

0108 noula etcen combertitu
Tolbiakeco batailaladrano,

092b. *erazten-en ondoren zerbait dago erdi ezabaturik, behar bada du.*

096-097. Bi ahapaldi hauen artean 099. ahapaldiaren hasiera dago idatzi eta ezabaturik: *Marcien inpioua noula / cer guisaz cen finitu.*

0101a. e. *Etcen etcen possible içan. V. etcen possible içan.*

101d. e. *çahuky. V. çahuky.*

0103d. V. *iragnen.*

han bere eguitecouaq contre
jouaiten ekous artio,

0109 eta han Jesus Cristy
gomendatu beçain sarry,
çouinen aisa cian
bataila houra irabacy;

0110 urço batecq noula cian
regue haren batheiatcian
olio saccratia ekarry
aztaparren artian;

0111 erreguina Clotildary emaiteco
ainguriaq ermithain baty
hirour fleur de lis urhezco
noula çutian ekarry,

0112 Franciaco erregue ooren
armen marcataco,
çouin gueroztig beitura
haiez cerbutchatcen oro.

[19v]

0113 Miracuilu handy hoiecq
çukeien meritatu
clarkiago neritcien,
gente hounacq, esplicatu.

0114 Uken nukian cer erran
doble beno haboro,
istoria eguiazco haïen
hobeky esplicatceco.

0115 Bena eguin ahal oroz
uken dutut abregatu,
oustez representationiaz içan cireien
hobeky içanen satisfatu.

0116 Gente hounacq, harez niz
presentian flatatcen,
bay eta atentione ukeitez
ciecq ere othoitcen.

0117 Remarca ahal ditçacien
nicq esplica beno hobeky,
lagunen chercara banoua
cien premissioniareky.

0119c. *aisa*. V. *aiutaz*.

0115c. *cireien*: V. *cirecin*.

0117. Ahapaldi hau da orrialde honetako az-
kena; orria erdi alderaino beteta dago eta zutabe
bakarra du, ezkerrean. Ahapaldi honen azpian
Bordeleko liburutegiko zigilua dago.

[20r]

JULIEN *jalky*.

Belharica eta minça.

1 O, spiritu saintia,
spiritu divinoua,
spiritu justoua eta
spiritu eguiazcoua!

2 Ene bihotça arguy eçaçu,
hotztaçunetic idoky
eta çoure su divinouaz
ossoky gortercy.

3 O, Gincó eguiazcoua,
leku orotan ciradiana,
gaiça ooren creaçale
eta buruçaçuy gehiena!

4 Çoure gracia handia
nitara ichour eçaçu;
Jesusen merechymen tien moïanez,
Jauna, socorry neçaçu.

5 Aita divinoua, creatu naiçu
çoure bethy cerbutchatceco
eta, sinhesten balin baçutut,
celiaren goçarazteco.

6 Jesus çoure Seme Jaunac
bere odola ichoury,
hilce laidogarria sofritu,
ene nahiz arrerosy.

7 Gincó egiazcoua, enegatic
hainbat hountarçun eginez geroz,
çoure cerbutchatcera enukia behar
isseiatu ahal oroz?

8 Çoury agradable çaiçun beçala
ene bicitcia oro
çoure fidelky cerbutchatcez,
Jauna, ezteia justo

9 purky eta chahuky
çoure cerbutchatcera,
castitatan noure corpitçaren
ere bay conservatcera?

10 Çoury agradablenic den gucia
houra edireiten denaz gueroz,
conservatceco dit desseina hartcen
eta voto eguiten hartacoç.

10a. *gucia*: V. *gacia*.

11 Lagunt eta guida neçaçu
reusitceco ene desseina,
moien harez bicy ahal nadin
bethy çoure cerbutchian.

12 O, Birgina Maria,
erreguina dohaxia,
othoy, çuc ere emadaçu
çoure socorry eztia.

13 Çu beno socorry hoberic
Gincouaren eretceco
elukeçu possible
munduco presumentaco.

14 Virginitatiaren exenplia
ciradianaz gueroz,
noure desseinian lagunt eta
ajuta naçaçu hartacoç.

15 Balia çakitçat, Maria,
Jesus Cristen eretician
egun batez ahal guitian
algarreky içan celian.

Retira.

Julus, Justine eta Julien jalky.

JUSTINA *miņa.*

16 Ene semia, badakiçu
çutan dugula esparantça,
çu baicic beste secoursic
mundian eztugula.

17 Aita eta ama calitatian,
goure desseinac oro
eta goure bihotz guciac
ditçugu çouretaco.

18 Obligacionezco eta
amoriozco esteca batez
ligaturic gutuçu,
mundian çoure onxa guidatcez.

19 Çoure hounaren chercatcera
nahy guntukeçu isseiatsu,

eta goure ahal guciac
hartan emplegatu.

20 Eta noula, leguiaren comforme,
haurren eguinbidia
beita aitaren eta amaren
sinhestia eta obeditcia,

21 onxa mintço diradianian
haien ez arravocatcia,

[20v]

ene semia, ouste dit goury placer eguiteco
içanen ciren ekarria.

22 Oray artio ere eman deizçuçu
haur houn baten marcac;
hala çutan citiçuçu
oro goure esparantçac.

23 Deja gutuçu çahartu
eta heriouary huilantu,
goure bicia heben harat
oray laburtcen duçu,

24 eta hil gabe çu establitoric
nahy çuntukeçu ekoussy,
hanitz arraçuçu guc onxa
eçagutcen dugunagaty.

25 Çoure bonuragatyç eta
goure placer ossouagaty,
behar duçu, arren, ezcontu
presouna galant çounbaiteky.

JULIEN

26 Aita eta ama, baçakyt
ecy cien obeditcera
Gincouaren Legue Saintiec
obligatcen naiela.

27 Bena çoinen gazte niçan
orano badakicie;
hartacoç, othoitcen çutiet,
exenta naçacie

28 arraçuouaren adiniala
ossoky hel artio;
aita eta ama, emadacie,
othoy, thermanu anhartino.

29 Bataz, enikeçu ezcontceco
nic hanbat desseinic;

11. Gurutze handi bat du ahapaldiak gainean, dena ezabatuaz edo.

21. 20v. orrialdean ahapaldiak bina lerrotan idatzita daude, beraz, 21. ahapaldiko azken biak lerro bakar batean. Ahapaldi bakoitzeko lerro biek koma bana dute erdian lerroa bitan bereiziaz. Orrialde honetakoak, beste guztiak bezala, lautan eman ditugu.

28d. V. *hanartino.*

eneçaciela esteca, arren,
othoy, hain gazteric.

30 Utcy naçacie, arren, othoy,
haurtarçunetic jalkitera,
arraçouaren entelegatceco
adinaren atçamaitera.

JULUS

31 Ene semia, arraçou duçu;
gazte cirade orano,
bena hartacoz duçu
hanbatenaz comeniagu.

32 Gaztetarçuna sinple duçu,
faltatara aisa erorten,
precaucioniac behar beçala
ezpalin badira hartcen.

33 Çonbat occasione gaizto
eztu ihourc arracontratcen,
çonbat compagna gaiztotan
ezta ihour edireiten.

34 Çonbat exemplu triste
eztugu ekousten egun oroz,
çonbat gente gazte galan
oren eta memento oroz,

35 batçu galtcen biciac,
bestec bere ohouriac,
guy gaberik kitatcen
Gincouaren creinta gucia.

36 Çounbat ezta gaizky heltcen
çuhur udurietaric
eta secula ihourc ere
phenxa elirouenetaric.

37 Eta hora cercq eguiten du?
Ocasione gaiztouec,
occasione frecent eta
inevitable haiec.

29cd. V. *eneçaciela esteca / arren othoy hain gazteric.*

31d. V. *comeniageco.*

33a. *occasione -c-* beste letra baten gainean zuzenduta dagoela ematen du.

35a. *batçu. V. batac.*

35b. *ohouriac.* Horrela idatzita beste hiru adibidetan ere (ik. 89, 123, 530). Gainontzean *ouhoure.*

37c. V. *frekent.*

38 Eta malurrac guciac
hantic guero aguitcen,
azkenecoz corpitçac eta
arimac oro galtcen.

39 Hartacoz, arren, ene semia,
nahy bada gazte ciradian
eta adinaren gabiaz
planitcen ciradian,

40 çoure escola guciac
urhentu dutuçunaz gueroz,
ouste dit capable ciren
establitu içateco,

[21r]

41 danger aiphatu haietaric
bertaric jalkitceco,
suscesioniaren eta
etchiaren restablitceco.

42 Obeditu behar gutuçu
deusere erran gabe,
bay eta regretic
batere uken gabe.

JULIEN

43 Ene aita eta ama maitiac,
ciac ene manhatceco
bruçaguy ciradie
ene manhatceco.

44 Arauez badakicie,
nihaurec beno hobeky,
eia cer litceikedan
mundu hountan comeny.

45 Bena nahy çuntukeiet
gaiça batez othoit;u;
behar deritacie
gracia bat acordatu.

46 Othoy, oray ez refusa,
ene aita eta ama maitiac,
eguien dutut nic ere
ahalaz cien maniac.

JULUS

47 Ene semia, çoury refusatceco
ahal dadinic deusere

38cd. V. *azkenecoz corpitçac / eta arimac oro galtcen.*

ezticugu eta,
arren, mintça cite.

JULIEN

48 Obligatcen naicien gaiçaz
emaiteco arrapostu,
behar deitacie eman
çazpy egun thermainu,

49 Gincouaren medioz
determina ahal nadin
eia ciekila batian
cer behar dudan eguin.

JULUS

50 Acordatia duçu,
ene seme maitia;
Gincouary galta eçoçu arguy
eta bere socorria.

Retira.

JULIEN *jalky.*

51 O, Creiaçale justoua,
othoy, socorry neçaçu;
çoure gracia divinouaz,
othoy, ajuta naçaçu.

52 Ekousten duçu noula niçan
persecutatia,
eta ene desseinian
ossoky troublatia.

53 Ofritcen deitçut ene barourac
eta ene othoitce guciac;
othoy, har itçaçu çoure gloriataco
oro ene isseiçac.

54 Çoure photeriaren moianez baicicq
enuçu, ez, ny deusetan ere;
othoy, ene ajuta,
Jauna, içan cite.

55 Trinitate adoragarria,
othoy, lagunt naçaçu;
cer behar dudan eguin
arguy eta guida naçaçu.

56 Behar citit desobeditu
ene askaciac,
edo eta ere hauxe
ene boto guciac.

57 Enikeçu nahy eguin
ez bata ez bestia;

nahy nitikeçu sinhexy eta
beguiratu castitatie,

58 Bena impossible duçu
hala içan dadin.
O, Eguiazco Gincoua,
cer behar dut, oithian, eguin?

59 Bena halere eztit esparança
çuganic baicicq socorry
eta eztit aldiz merechy
eguin deçadan miracuiluric.

60 O, Virgina Maria,
erreguina dohaxia!
Othoy, balia çakitçat
Gincouaren ama maitia!

61 Spiritu justouac oro,
othoy, balia çakitçade,
enegatic Ginco justoua
oroc othoy eçacie.

*Botz bat minça Jesus Cristen lecutan
Julien louac har ondouan.*

[21v]

62 Julien, conxolady,
ene cerbutchary maitia,
eneky eduky eçac
bethy espiritia.

63 Hire aita eta ama
obeditcen ahal dutuc,
hala ere castitatie
galduren eztuc.

64 Au contrary, hire emaztia ere
virgina duc içanen,
ceren eta hire exenpliary
beita jarraikiren.

65 Eta beste hanitz ere
harec dic atiraturen
eta celuco erresoumala
oro beitira helturen.

*Honki eskiz burin gagnen tapiz artety, ihour
ague[r]tu gabe.*

61d. *oroc: V. ora.*

63a. *V. hire eta aita ama.*

65-66. *aguertu: e. aguertu. V. aguertu.*

BOTZ BERAK

66 Corage, Julien,
uken eçac bethiere,
ehait abandonaturen
secula behinere.

JULIEN *jaiky iratçarriricq.*

67 Remestiatcen çutut, Jauna,
erreguen erreguia,
ala çuc eny eguiten
gracia handia.

68 Laidatcen çutut, remestiatcen,
bay eta adoratcen,
ceren hain favory handia
egun deitaçun eguiten.

69 Ala, lo eztia,
lo mundian paregabia,
beteitaçu eretcheky
Salvaçale maitia!

70 Ala, berry ederra,
conxolamentu agradablia,
beteitaçu eman hareky
Salvaçale ezta!

71 Noula asky remestia,
Jauna, enakikeçu,
bena ene bihotz gucia
çuc ekous eçaçu,

72 bay eta eneçaçula
abandona behinere,
esparança gucia çutan
ukenen dit bethiere.

Retira. Sonez.

SATAN. *Sort et parle.*

73 O, buru nahassia,
erhokeriaz bethia,
ezteia: oithian, possible,
o, hire tentatcia?

74 O, erraviamentia,
cer milla berroguey da haur?
Behar dut erraviatu
ossoky, araez, gaur.

75 Ossoky eguin ahalak oro
eta ecin erruisy,
Julien coky houra
ecin cambia eracy.

76 O, arre diable!
Eguinen dut eguinen orroko,
elhe gaizto eta
oihu handiric franco,

77 eguia çonbait erranen
bortchatuz haregatic,
gueçur gucien ororen
aita içaçagatiq.

78 Adio, erho saldoua,
banoua sarry artio,
gu beno çuhurraguo bacinien
egun etcineien hounaco.

79 Batciac benturaz barouric,
bestiac arguia gabe jaikiric,
arren, ciradeye oray,
asto saldoua, einheric.

80 Oray phausa citeie,
oray chuty egoitez,
ekoussiren naicie placer hartcen
tentatcez çounbaiten.

Julien, Julus eta Justine jalky.

JULUS

81 Ene seme maitia,
çazpy egunac jouan dutuçu,
eta çoure sendimentia
jakin nahy guinikeçu.

66c. V. *abandonaturen*. Ik. *abondona*-333 eta 528. ahapaldietan ere, gainerakoetan *abondona*- (beste 8 aldiz).

67. Gurutze txiki bi daude ahapaldiaren ondoan, ezkerrean.

68c. V. *favore*.

73c. V. *ezteça*.

74b. V. *dahauz*.

74d. *gaur*: V. *gauz*.

75a. V. *aha lac oro*.

77b. V. *bortchatcez*.

78c. V. *bacinecoz*.

79a. *batciac*: V. *bateiac*.

80d. *çounbaiten*: *çounbaites* idatzi du lehenengo errimak eskatzen duen moduan, baina gero *-n* zuzendu du gaintetik. V. *çounbaiten*.

JULIEN

[22r]

82 Ene aita eta ama maitiac,
cier arrafusatcecoric
eztit nic deus ere,
cier arrabocatcecoric.

83 Gogo hounez eguinen dit
ciec manhatia oro,
cien obeditecco
eta bethy maithatceco.

84 Cien conduta justouary
nahy niz bethi jarraiky,
eztuciela nahy beitakit
besteric ene houna baicicq.

JUSTINE

85 Admiratcen çutut,
ene seme maitia,
ene socorry eta
esparança gucia.

86 Gincouac lagunturen çutu
çoure eguiteco orotan,
ceren sinhesten gutuçun
goure erran justouetan.

JULUS

87 Ene semia, partitu bat
nahy deiçut proposatu,
ceren goure eta çoure
ororen comeny duçu:

88 Nicodemaren alhaba,
nescatila pherestia,
nescatila onest eta
ecinago propia,

89 bere askacy noble haiec
çuntan beteikie proposatcen
eta guc merechy gabe
ohouria eguiten.

90 Eia çoure contentamentia
ediren leitenez hartan
jakin nahy nikeçu,
ahal beçain bertan.

JULIEN

91 Ene aita maitia,
eztit hoietçaz cer plagny,
eta sinhexi içañ citian
ossoky duçu merechy.

92 Eguinen dit gogo hounez
oro çuc manhatia,
trankilisa cite,
ene aita maitia.

Retira.

*Jalky Julus, Julien, Justine,
Nicodeme, Cristine eta Basilisse.*

NICODEME

93 Julus, ordu likeçu
finy geneçañ goure projeta,
goure boronthatia
cietan balin bada.

94 Segur duçu goure aldetic
eztela içañen mancharic
oraydrano hitz
eman dudanetaric.

95 Ene alhaba maitiac,
çoinen ezpatakit estacururic,
eztit ouste eguinen dian
ihouri ere chagriric.

96 Çoure seme jauna
content balin bada,
ouste dit haren condutaz
fidaturen ahal dela.

97 Bena suietac berac gabe
ihourc ezpeitiro deus fini,
desseina çounbatnahy
ihourc ukenegaty,

98 condicioniac guc
eguïn ukenegaty,
eia beren desseina
conforme denez hareky.

99 Basilissaz denaz beçainbat
haren berry baçakit,
bena eztit orano ençun deus
Juliennen aldety.

JULUS

100 Jauna, nic baçakit
Julienen ere berry,
bena bera present beita,
minça bedy clarky.

JULIEN

101 Monseigneur eta madama,
enekike noula remeztia
ceren eguiten deitacien
hain ouhoure handia,
[22v]

102 ene insufenxiaz
esgartic uken gabe,
ceren eguiten deitacien
hainbeste ouhoure.

103 Bena ny cientaco
capable nitceicienaz gueroz,
merechy ducie aceptatcia
cien boronthate oroz.

104 Haur sinple bategaticq
eztucie afrounturicq merechy,
hain hountarçun handia
temoignatuz gueroztic.

105 Cernahy beita den
Gincoua ororen guida,
algarren asky gutuçu oro
harez errana bada.

106 Basilissa nic merechy beno
hanitchez haboro duçu,
bena nitçaz content içana
haren hountarçuna duçu.

107 Eta cien boronthatia
bera duçu enia,
placer ducien ordu oroz
içan bedy executatia.

CRISTINE

108 Julien, horic dutuçu
guc erran behar guntianac
eta guciac oro
gutan diradianac.

103b. V. *nitceienaz*.

103c. V. *acceptatia*.

107b. *bera*: lerro hasieratik eskuinerago ida-
tzita dago, beranduago edo.

109 Bena noulannah den
beude complimentiac
eta dugun eguin
projeten execucioniac.

JULUS

110 Bay, gouaçan eliçala
hoien espousa eraztera.
Cocinerac, prepara citaie
ezteien adelatcera!

Retira.

Cristina eta Basilissa jalky.

BASILISSA

111 Ene ama maitia,
çoure compagna eztia
behar duta oray kitatu
noure sor lekia?

CRISTINE

112 O, ene alhaba maitia,
eçadila triste batere,
baratcen içan guero
herrity jalky gabe.

113 Ecin erraiten ahal dun
jalkitcen içala herriticq,
ihourat hurenago
jouan gabetariçq.

114 Ichilic egon ady
eta content içan ady
ceren Gincouac eguiten deicun
hainbeste favory:

115 halaco partitu bat
hain odol handiticq,
ukeitia buru oroz
ounest eta complituriçq.

116 Gincoua laida eçan
hain favory handiaz
eta othoy cien
ezconciaren benedicatciaz.

117 Cernahy occasionetan
bethy hary gomenda,
ceren halaco secoursicq
ihoun ere ezpeita.

110b. *espousa*: -a lerro artean idatzita dago.

114c V. *deiçun*.

118 Eta bethy besarca,
aldiz, umilitatia
eta kita ossoky
mundian urguilia.

119 Caritatia maite uken
presuna oren eretcian
eta praubiac socorry
bethi ore ahalian.

120 Houn ičan bethiere
miscandy suerte oren,
ceren gu beçainbeste diren
Gincouary costatcen.

121 Exemplu hounic eman
mainata gucier orory,
igante bestez behin ere
ez tribaila eracy.

122 Othoitciac eraguin orory,
goiz arraz seguidenty,
apairiac beno lehen,
bay etare ondoticq.

[23r]

123 Hitz batez erraitera,
Gincouaren leguia ohoura;
isseia haren cerbutchatcera,
adora eta maithatcera.

124 Moien harez dun acquesituren
mundu hountaco ouhouria,
bay eta goçaturen
hil ondouan pharadussia.

125 Hox, gouaçan eliçala,
benedictione saintiren recevitcera,
Julienen eta ore
algarreky espousatcera.

BASILISSE

126 Ama, çoure boronthatia
complitu ičan body,
çoure conxeilu houn oroz
esker deiçut ossoky.

127 Laidatu ičan dadila
çoure boronthate gucia,
enegaty othoy eçaçu bethi
goure Salvaçalia.

Retira.

*Mahaina beda. Jalky Julius, Julien, Justine,
Nicodeme, Cristine eta Basilisse. Oro belharica.*

NICODEME

128 Gincou Jauna, laidatcen çutugu
eta erremestiatcen
hain gracia handia
ceren deicuçun eguin uken.

129 Jauna, çuc ezcontce hau
laida eta benedica eçaçu
eta çoure cerbutchian
emplega eracy itçaçu.

130 Gracia egueçu bicitceco
becatjala erory gabe
eta deusetan ere
çu ofenxatu gabe,

131 algarren artian duien
unione saintu bat bethy,
cerbutchatu gabe exenplu
gaiztotaco mundiary.

132 Moien harez du[i]en
acesy çoure gloria
eta uken eternitate
orotan felicitiac.

133 Eta benediqua eçaçuçu, jauna,
hartcera gouatçan hazcurria,
çoure cerbutchu saintian den
oro empletatia.

134 Hitz batez erraitera, premety eçaçu
goure agissac guciac
çoure borontatiaren grado
içan ditian complitiac.

Jar mahainin eta jan.

JULUS

135 Jaunac, emacie dançato bat
guero repausatcera jouaiteco
eta bihar goiçaren
edireitera jouaiteco.

Dança eman.

Julien eta Basilissaz bestiac retira.

128d. V. *deieçuçun.*

129a. *ezcontce*: V. *ezcontu.*

130c. V. *deusetan.*

132a. e. *duen*. V. *duen.*

134c. V. *boronthatiaren.*

135b. V. *repausatura.*

JULIEN

136 Ene espousa maitia,
gouatçan goure canbarala,
Gincouaren remestia ondouan
repausatcera.

137 Hau duçula goure ohe nic plieta,
goure repausiaren hartceco;
dugun Gincoua lehenic adora,
eçatera jouaiteco.

Belharica.

JULIEN *minça.*

138 O, Gincoua celietacoua,
ororen creaçalia,
complitu içan bedy
çoure boronthatia.

139 Espança dit ecy ohart
ukhenen gutuçula
eta çoure erran guciac
complitu içanen direla.

140 Çoury gutuçu gomendatcen
goure conduta guciac,
laguntciac eta
bethiere guidatciac.

141 Çoure boronthatia compli bedy
celian eta lurrian;
begira guitçaçu gaitz orotatic
eta eçar çoure glorian.

[23v]

Jar ohen gagnen.

BASILISSA *minça.*

142 Cer miracuilu da haur?
Cer dut heben senditcen?
Arrosa eta ginufreia urrin hau
nountic da houna giten?

143 Sasou hountan ihoun ere
eztuçu arrosaricq,
eta hain guty,
aldiz, glufreiaricq

144 Cambara hounec udury diçu
beste sasou batetan gu[i]radiala
eta lily suerte haietaticq
oro bethericq dela.

145 Haietatic bethericq den
parte[rr]a bat udury diçu
eta aldiz deus ere
berhain aguery eztuçu.

JULIEN

146 O, ene Basilissa maitia,
senditcen duçun kino houn hory
eztuçu, ez, sasouco
liliac emana segurky.

147 Bena Jesus Cristec noula
castitatiaren autorrac
maite beittutu eta caresatcen,
houra beguiratcen duinenac

148 mundu hountan citiçu
bethiere socorritcen,
eta bicitce eternala,
aldiz, bestian emaiten;

149 haren phartez deriçut
nic houra prometatcen,
goure virginitatiac batugu
biec hary ofritcen,

150 castitacia dugularic
bethiere beguiratcen,
anaie-arreva beçala
bethiere bicitcen,

151 complitcen tugularicq
Gincouaren maniac
renda ahal guitian
haren graciaen onciac.

BASILISSE

152 O, ene espous maitia,
sinhesten dit ossoky
çuc erraiten duçuna
egua dela segurky.

153 Elitcekeðaçu deusere
hain agradablericq,
ez, enikeçu sekula
hain contentamentu handiricq,

154 noula goure virginitatiac
biecq conxerva quintian
eta Gincoua cerbutcha
biecq castitacion.

144b. e. *guradiala*. V. *guradiala*.

145b. *parterra* (?) e. *partena*. V. *partena*.
146c. V. *estuçu*.

Jalky biac eta belharica.

JULIEN

155 Ala favory handia,
eguiazco Gincoua,
çuc eguin beteitaçu
socorry divinoua!

156 O, Gincou gloriosa,
misericordiaz bethia,
celiaren eta lurraren
gaiça oren creaçallia!

157 Noula behar nuke ičan
asky penetratia?
Cer guisaz behar nuke
içan arguitia,

158 hountarçun handy horren
asky consideratceco,
çoure laidatceco
eta adoratceco?

159 O, gracia paregabia,
ossoky desiratia,
laidatu dadila bethy
celietaco erreguia!

160 Adoratcen çutut, Jauna,
bihotçaren erditicq,
bai eta remestiatcen
ahal beçain humilky.

*Ainguricq torchouc eskietan;
khantatcen beste çounbait barnety.*

161 Jouan iz burutan, Julien;
goithu duc, goithu, mundia,
gaiça guciez preferatu
ore Creaçalia.

[24r]

162 Benedicatu dela Basilissa,
sinhexiz conxeilu saintien
eta mesperetchatu ukenez
munduco placer gucien.

163 Haien oren eguitez
Gincoua du cerbuchatcen
eta bicitce eternala
oraydranicq acquesitcen.

164 Laidatu dadila bethiere
celietaco erregia,
celiaren, lurraren eta
gaiça oren creaçalia,

165 gloriáz bethericq dagouena
saintu oren artian,
bay eta bethy içanen
eternitate lucian.

*By guiçon aguer coroua bedera eskietan eta
chouriz beztituricq.*

L'HOME 1^e

166 Jaiky citeie, jaiky,
bictoria baducie,
gouriac ciradeie eta
goureky içanen ciradie.

167 Soicq, Julien, hounat;
liburu hau iracour eçac
eta cer duian erraiten
onxa ekous eçacq.

Julien luburiry soz.

168 Gincouaren cerbuchatcia
dianac desiratcen
munduco delicio trompagarriac
dutu abandonaturen.

169 Julien, hicq beçala
die haiecc eguinen,
bay eta ezkiribatiaçq
marcatiaçq içanen.

170 Emazteky souillatu
eztirenen nombrian
ezkiribaturicq dirateke
haien livirian.

171 Basilisac ere virgina egoiteco
intentione dialacoz,
virginen luburian eçaria
içanen da hartacoz,

172 noun Maria Gincouaren ama
beita edirenen
eta hanco lehen plaça
harec ocupatcen.

Cerra luburia.

VIEILLARD.

173 Luburu hountan dira
edireiten ezkiribatiaçq

165-166. Lerro artean idatzi eta ezabaturik dago *ainguricq ere gin saintieky: eta ainguricq ere gin saintieky chouriz beztituricq*. V. *Le 1er homme*.

guiçon gaztiacq, modestacq
eta veritabliacq;

174 misericordiousacq, humbliacq
bay etare eztiacq,
caritatie eta pacentcia
maite duien guciacq;

175 orotan gainty Jesus Crist
preferatcen duienacq,
haren amourecaticq oro
kitatcen dutienacq;

176 kitaturen dutienac aita eta ama,
haur eta emaztiacq,
mundu hountaco houn eta
aberaxtarçon guciacq;

177 Jesus Cristen amourecaticq bere
biciac emanen dutienacq;
hicq eguinen duia beçala,
Julien, eguinen duienacq.

*Retira ainguricq eta saintiacq.
Julienecq khanta Avemarietela.
Gero retira.*

SATAN

178 O, par la vantra diable!
Eta cer mila devru da hau?
Erraviatu gabe
enauke ez haboro gaur.

179 O, maradicaticq,
senhar-emazte buru nahassiacq,
ene phena eracy eta
eskerniaçaliacq!

180 Cien castitate eta
erhokeria ororeky
halaco senharracq elitakec
ounxa gin oraiko neskatileky.

181 Julienecq beçala eguin baleie
balikeie beltçoury,

176a. V. *dudienac*.

177 Ahapaldiaren ondoan, ezkerreko aldean,
mons edo irakurtzen da.

177c. *duia*: V. *decie*.

178b. Errimari begira *haur* beharko lukeela
dirudien arren *hau* da eskuizkribuak dioena.
Gainerako agerpenetan ere *hau* gehiago aurkitu
dugu (37 aldiz) *haur* baino (8 aldiz).

181a. V. *baleu*.

adar ederricq litciroiecq
bertan karreia eracy.

182 Halaco senharrer eliroie
hanbat salda hounicq eguin,
[24v]

haietaticq phuru çounbait
ukenen diat, aguin.

183 Bourra diablo,
banoua hebeticq;
Julien tentatcez
eztut profiteuricq.

Julien eta Basilissa jalky.

JULIEN

184 Ene espousa maitia,
aita eta ama hil çaitzan guero,
haiec utcy houn guciac
dutuçu gouretaco.

185 Gincouac emanic dutuçu,
ez precisiky gouretaco,
bena bay beharra dien
prauben socorritceko.

186 Aberaxtarçon houracq oro
guihauren conxervaturicq
ezkinikeçu, Basilissa,
batere profiteuricq.

187 Gincouary jarraitceko
ditçagun kita oro,
haren eguin ahalaz
fidelky cerbuchatceko.

BASILISSA

188 Arraçou duçu, Julien,
onxa duçu phenxatcen,
behar diçu hassy
ounxa destrubiten.

189 Bena çuc hala nahy baçunu
banikeçu beste erraiteco bat,
bay eta ene oustez
importantiazco bat:

184. Gurutze txiki bat du ahapaldiak ezke-
rrean.

185d. V. *socorritceco*.

186d. V. *profeturicq*.

190 çuc guiçonac, nicq emaztiacq
aisaky instruy guintçaķeçu,
Gincouaren bidian facilkiago
oro eçar guintçaķeçu,

191 gu balin baguina
algarganicq separaturicq,
goure menagia apart
eguiten gunialaricq,

192 egoiten ni etche batian,
çu, aldiz, bestian,
Gincouaren cerbutchatcez
bethiere mundian,

193 amoina eguitez nic noure aldety
eta çuc ere çoureyt,
religioniaz instruitcez
ahal ooren azkarky.

194 Çoure desseina hala baliz,
enia balukeçu,
eta cer phenxatcen duçu,
othoy, erran eçadaçu.

JULIEN

195 Ene espousa maitia,
guisa berian niçun phenxatcen,
eguiazco placera
deritadaçu eguiten.

196 Facilaguo dukeçu
hanitcez gouretaco
nourcq goure aldeticq
ahalaren eguiteco.

197 Dugun, arren, hala eguin,
ene placera hala duçu;
ene espousa maitia,
ounxa phenxatcen duçu.

Retira.

POLIS, *jalky eta mintça.*

198 Ala phena handia,
mundian praube içatia,
bay etare besteren
beharraren ukeitia!

199 Gaiztouago da haregaty
ahalkez ez galthatcia,

eta besteren hounen
evaxtera jouaitia.

200 Çounbaitec, aldiz, behar ordian
eguiten dicie orotaticq,
hala isseiatceco nicq ja
oray eztut ahalicq.

201 Ohy da errana ere
«çaharrago beharrago»;
deus ebasteco ere ordian
ihour ezta houn haboro.

202 Gazte denian ihourcq
badu milla ressourca;
nicq ja behar dut oray
ebily borthaz bortha,

203 oratione erraitcz
devotionericq gabe;
deus ezpeinuro uken
hala eguin gabe,

204 sey ardit dudanian
jouaiteco pintouaren edatera
eta nounbait taherna batetan
onxa assetcera,

[25r]

205 moien harez mundian
denboraren igaraiteco,
nahy bada gaizky lo,
asse eta auher egoiteco.

206 Juliennen etchera
banoua mementian;
pintouaren saria, benturaz,
han ukenen dut, aguian.

Joun, truca bortha.

207 O, jaun ilustria,
prauben socorriçalia,
Gincouaren amourecaticq
entçun eçaçu ene oiha.

208 Ery nuçu, çaharturicq,
bederatçu chiloreky,
estroupiaturicq nuçu
çankoua houinen gaignety.

190c. *bidian*: V. *aldian*.

192c. e. *cerbutchatcez*. V. *cerbutchatcez*.

195d. V. *eguitcen*.

200b. V. *decie*.

202a. V. *ihouriq*.

207d. V. *eçaçu*.

209 Ho, ho, ho, ho, ho, he hou,
othoy, entçun naçaçu,
eta cerbait socorri
eman eçadaçu.

JULIEN

210 Ory, adiskidia,
ardit hoiec har itçaçu,
eta Gincoua enegaty
bethy othoi eçaçu.

211 Beharra duien orory erreçu
gin ditian enegana
eta eguin ahalaz socorry
emanen dedala

212 ene hounec iraiten duieno,
Gincouaren amourecaty;
eta bere gracia harecq
eman diçaçula bethy.

Retira.

PRAUBIA *minça.*

213 Bon, bon, bon, bon,
oray badut hirour livera,
eta sarry jouanen niz
pitcherraren edatera.

214 Hounec iraiten duiano
taharnan onxa içanen niz,
eta nahy beçain onxa
han rejouituren niz.

215 Bena behar dut orano haboro;
banoua Basilissaren etchera,
amoinaren hary ere
bertan galthatcera.

Joun, truca bortha.

216 Madama caritatusa,
Gincouaren cerbutcharia,
Gincouaren amourecaticq
emadaçu caritatia.

BASILISSA *aguer eta minça.*

217 Oriçu adizkidia,
othoy eçaçu Gincoua enegati,
eta nic ere guisa bera
eguin en dit çouregati.

Basilissa retira.

PRAUBIA *minça.*

218 Praubiac bethiere
eztirade gaizky,
çounbait orduz gosse ederricq
patitcen ukenegati.

219 Ny phuru oray
diharuz cagaturicq niz
eta hoiec iraiten duieno
onxa içanen niz.

220 Guero guero beçala
benturaz eniçate bicy,
anhartio phuru ounxa içan
eskele lagun çounbaiteky.

221 Merechy dut, arauz, ingoity
colpu bat edatera;
gente hounac oray hartara noua
eta bouchy baten jatera.

Retira.

ORSULA *jalky eta minça.*

222 Solojamenturicq ezipadu
ihourc bere phenetan,
mundian cery
behar da eskerricq eman?

223 Ene ja impossible da
içan nadin solojatu,
ez eta ene phenan
deusez ere guidatu.

224 Gaiça orotan trouble baiçy
eztut mundu hountan ekousten,
guiçon orocq bedera
sendimentu ecarten.

225 Oroçq escritura sainta
guisa bederaz interpretatcen,

209a. *hou. V. hau.*

210b. *V. haiec.*

211c. *eta: V. eia.*

211d. *V. emanen deçadala.*

213d. *V. pitcherrarren.*

214b. *V. tabernan. Ik. 204c. taberna.*

221a. *ingoity: V. jagoity.*

224c. *V. oroq.*

224d. *V. eçarten.*

225a. *V. oroq.*

[25v]

eta religione diferent
bedera fondatcen.

226 Cependant, batac edo bestiacq
dira malerousky trompatcen,
bay eta bere arimen
damnationia bilhatcen.

227 Çouiny behar da jarraiky,
ala phena handia,
conservatecco seculacoz
eternitateco bicia?

228 Cer behar da phenxatu?
Cery behar dut jarraiky?
Alabadere behar dut
nourbaiteky conxultatu.

229 Anthiochara behar dut jouan,
nahy bada hurren den,
bay eta hanitz egunen
bidia hara baden.

230 Joun behar dut Julien
guiçon famatu haregana,
ene duda handian gagnen
hareky instruitcera.

231 Gincó jauna, othoy, çucq
guida eta lagunt naçaçu,
çoure legue saintietçaz
nahy nundukeçu segurtatu.

232 Phartitcen nuçu, jauna,
noure bidagian,
esparança dit helturen niçala
çoure graciareky batian.

Pharty.

Julien jalky. Orsulecq hora saluta.

ORSULE

233 Salutaten çutut, Julien,
gracia dela çoureky,
benedictione eta bake
ossagarriareky.

234 Libertatia pharka eçadaçu,
çouregana nuçu giten,
incapablericq eta indignericq
segurki presentatcen.

235 Phena handy batetan nuçu
ecin uken conxolamenturicq
eta exy dit eztukedala
ezpadut çoureganicq.

JULIEN

236 Jauna, minça cite,
eztuçu livertatericq,
munduco guiçon simplenaren
aitciniala ginagaticq.

237 Bena edireiten bada
ene ahala deusetan ere,
den mendrena eztit
ez gorderen behin ere.

ORSULE

238 Oro jakin daçaçun
haxarretic nuçu minçaturen
eta ene situationia
çoury erakaxiren.

239 Ene askaciác çutuçun
asky renomeatiacq,
mundian cerbait hountaçunez
ere bay laguntiacq.

240 Eraguin ciztadacien
estudio guciacq;
akitatu çutuçun
houracq bere eguinbidiaz.

241 Legue ororen tratatiacq
ekoussy uken citit;
gueroztic bethy duda bat
conxervatcen uken dit:

242 ekoussiricq scritura
diferentky interpretatcen,
legue suerte hanitz
hartan gagnen formatcen,

243 ororen arraçounamentiacq
handy edireiten citit;
çoin douatçan gaizky, aldiz,
ecin comprenitcen dit.

244 Nahy nundukeçu, aldiz,
istoriary estecatü;
eta çoin den orano
eztit, aldiz, comprenitu.

232d. V. *graciaqekey*.
232-233. *Orsulecq. e. Julasecq. V. Julusecq.*

234c. e. *incapablericq. V. incapablericq.*
239d. V. *languntiacq.*

245 Galdia nuçu infaillibleky,
ezpanaiçu çucq guidatcen,
Gincou justouaganaco
bidian bertan eçarten.

JULIEN

246 O, ene jaun maitia,
Gincoua dela laidatu,
ceren eta duda hortan
eztuçun mundia kitatu.

[26r]

247 Ecy holaco duda baten
den mendrena ukeitia
duçu mundu hountan
heretico içatia.

248 Hereticouen damnatciaz
eztiçugu cer har dudatic,
duda ukeiten balin badugu
eztuçu goure salvamenturicq,

249 corregitcen ezipaguiria
eta penitencia eguiten,
falta handy harez Gincouary
pharcamentu galtatcen.

250 Idolatria duçu
crima orotaco handiena,
crima corruptionez eta
maleciaz bethia.

251 Idolatriaz baçakit
etcirela atakatia,
etcirela hain grossier
ez eta uxutia.

252 Bena idolatriaty landan
heresia duçu handienetic,
Gincouaren leguia beita
harez atacaturicq.

253 Legue apostolico romanouaz
dudaticq ukeitia
duçu Gincouaren mesperetchatcia,
haren beraren atacatcia.

254 Çointan estatu hartan
hilcen diradianac oro
ifernilat beitoutaçça,
seculacoz erratceco.

250b. V. *hondiena*.
251d. V. *uxulia*.
254a. V. *eztatu*.

255 Ez huxicq eguitemo
behar diçugu [E]liçary jarraiky,
Gincouarenac beçala
haren maniac sinhexi.

256 Utcy çutian guero apostoliac
Jesusecq bere plaçan,
haren leguen establiteco
Erroumaco Eliçan,

257 çoin Joundane Phetiri beiten
lehen Aita Saintia
eta bestec eguiten beitie
haren representationia,

258 harecq çutian photeriacq
oro beitutie
eta Eliçaren legue guciacq
instituatcen ahal beitutie.

259 Aita Saintiacq, conciliouecq
eta Erroumaco korthiacq
ordenatcen dutienacq dutuçu
celian aprobatiacq.

260 Eztiçugu haieticq
batere behar hurrentu,
nahy ezipaguiria içan
Gincouaz reprotchatu,

261 ecy haren contre douatçanen
arimacq beltz dutuçu,
haier comparatcecoricq asky
gaiça itchoussiricq eztuçu.

262 Houracq dutuçu purky
devrien instrumentacq,
haien adiskidiacq eta
haier placer eguiliacq.

263 Dugun, dugun, arren, sinhex
Eliça romanoua,
bay eta admira
celietaco Gincoua.

264 Haren adoratceco kita
munduco gaiça guciacq,

255b. e. *Iliçary*. V. *Eliçary*.
259. Gurutze handi bat du eskuinean eta beste
txikiago bi ezkerrean.
261. Gurutze bat du ahapaldiak eskuinean.
262. Gurutze bat du ahapaldiak eskuinean.
264. Gurutze bat du ahapaldiak eskuinean.
264b. V. *guciac*.

munduco aberxartarçun
eta placer guciacq.

ORSULE

265 Julien, çoure compagnan
içan nahy nundukeçu
eta çoure instructioenez
Gincoua cerbutchatu.

266 Eztit deusere bestericq
celiaren irabazia baicicq
desiratcen mundu hountan
nicq beste gloriaricq.

JULIEN

267 Jouan cite monasteriouala
beste goure anaietara;
guitian isseia algarreky
Gincouaren cerbutchatera,

268 irabaz ahal deçagun
algarreki celia,
eta goça hil ondouan
eternitate lucia.

Retira.

Clarisse eta Luce jalky.

CLARISSE

[26v]

269 O, Luça, beguiraiçu
desolaturicq niçala
eta erremedioricq
etcikit cer phenxa.

270 Noula behar da bicy
hiry desolatu hountan
eta arima conxarvatu
Gincouaren gracion?

271 Alde batety, infidelez
guisa batez beztituricq,
Gincouaren adoratceco
ihourcq ez livertatericq.

272 Bestalde, occasione gaistouac
hanbat dutuçu frekent,
hain clar eta violent.

273 Impossible duçu heben
Gincouaren creintan bicitcia,
çounbat nahy lukian
handy boronthatia,

274 hainbeste gaztetarçun
erhoren artian,
çointan haien arreatceco
ezpeita erremedioricq mundian.

275 Atcheria beno presunaren
bihotça gogorrigo baliz ere
haien gaiztokerien resistacia
impossible beiliçate.

276 Eta etcikit cer phenxa,
ez cer jauky,
avisicq ere eztit nahy
galthatu çouri baicicq.

277 Çounbait beste nescatily
jouan banendy deus erraitera
erriz has litakeçu, has eta
nitçaz trufa berhala,

278 deus erraitericq gabez
nahy niçala serora
eta halacouac guciac
gaiztouenicq diradiala.

279 Çounbat afrontu
eta çounbat mesperetchu
enuke behar genten
ahoty recevitu.

280 Çointçaz deusere
ezpeinuke anxia
empecha ezpaliçadie Gincouaren
cerbutchatceco bidia.

281 Beste alde, noula devotioia
hobe beita ahal beçain segret,
deus erran balin banaça
banikeçu mille regret.

267a. V. *monasterioula.*

267d. V. *cerbutchatera.*

271d. V. *ihoureq.*

272. Ahapaldi honek hiru bertso-lerro ditu; esanahi aldetik ezer falta ez badu ere litekeena da 3. bertso-lerroa falta izatea.

276, 277, 278, 279. Lau ahapaldi hauek gurutze bana dute ezkerrean, baita zutabe bereko azken lerro diren 280.aren b eta c bertso-lerroek ere.

280cd. Orrialdeko bigarren zutabearen lehengo diren bi bertso-lerro hauek eta 281. ahapaldiak gurutze bana dute eskuinean.

LUCÉ

282 Clarissa, arraçu duçu,
segurky ecin haboro,
çounbat desordretara ez tira
abandonaturicq casi oro,

283 livertinagiácq livertinagian gágnen
frekent errendaturicq,
gente gazten haborouacq
guciacq corronpíturicq.

284 Batere balin bada
deus erran nahy lukianicq
hourac diradiala oro
trufaturicq eta mesperetchaturicq.

285 Eta haier tentamentu emaitera
hanbat duíela inveia
spíritu gaiztouecq
beraicq duíen beçala.

286 Beraien erhokerietçaz
eztiradiala contentatcen,
ororen beren setala eracartera
diradiala íseiatcen,

287 balacuz edo mehatchuz,
clarky edo arteficioz,
directoky edo indirectoky,
cerbait ere medioz,

288 bena behar ere baduçu
moian ezcapatceco,
haiekilako langereticq
livre içateco.

289 Dessen bat baniçun
harturicq aspaldian,
çointan nahy beteiçut
erran mementian:

290 enekila gitia
proposatu nahy neiçun,
eta Antiochaco hiriala
jouan nahy nunduçun;

285, 286, 287. ahapaldiek gurutze bana dute eskuinean.

286a. V. *erhokerietiaz*.

286c. V. *eracartera*.

286d. *diradiala erakarten* idatzi du lehenngo; *erakarten ezabatu* eta *iseiatcen* idatzi du ondoan. V. *diradiala íseiatcen*.

291 Juliennen emazte
devota sainta haregana
jouan nahy nunduçun
haren edireitera.

[27r]

292 Çointan harecq ignorentacq
beitutu instruitcen
eta beharretan direnacq
oro socorritcen.

293 Haren etchia duçu
mounasterio bat;
Gincouaren cerbutchatceco
haitatu lecu bat.

294 Eztuçu, ez, han edireiten
gente suspecticq batere,
baicicq eta devocione
eta fidelitate.

CLARISSE

295 A, Gincou justoua,
çu ciradiala laidatu,
eternitate orotan
bethy adoratu.

296 Luça, guitian, arren,
Gincouary gomenda,
eta vidage hartan pharti
mementouan berhala.

Biacq belharica.

CLARISSA

297 O, Salvaçale justoua,
erregen erreguia,
celiaren, lurraren eta
gaiça ororen creaçalia!

298 Othoy, çucq lagunt guitçaçu
eta bethy guida guitçaçu;
goure desseinian reussitceco
gracia eguiguçu.

299 O, Virginia Maria,
Gincouaren ama maitia,

292b. *beitutu*: V. *beitutie*

295a. e. *justouoa*. V. *justouoa*.

296-297. V. CLARISSE.

297b. V. *erreguen erreguia*.

Jesus Cristen eretcian
bethy çakizcu balia.

300 Jarten gutuçu bidian,
çoure esparançareky batian,
baliaturen citçaizcula
Gincouaren eretcian,

301 moiën harez desfortuna gabe
bidia dugula igaranen,
eta Antiocha hiriala
ossagarrireky helturen.

302 Ainguru justouac, ciec ere
egon citaie goureky,
arguy guitçacie eta lagunt
Gincouaren graciareky.

Pharty.

Basilissa jalkey eta bestiacq joun haregana.

LUÇA

303 Basilissa, dela çoureyk
Gincouaren gracia Saintia
eta eguiazco monarca haren
bake eta benedictionia.

304 Houna gutuçu hurrenty
çoure ekoussy nahiz
eta eguiazco Gincouaren
çoureyk cerbutchatu nahiz.

305 Etçuçun possible
gu guinandian lekian
içan ahal quintian
Gincouaren gracian.

306 Hanbat frekent dutuçu
han desod[r]e guciacq,
corronpitiacq beitra
haborouacq gente gaztiacq,

307 eta easy impossible
leguiaz instruitcia,
hanbatenaz delacoz orano
infidelez troblatia,

308 defendaturicq haien
regroustarçun handiaz
eta avantçu negligeatia
gaztetarçun guciacz.

309 Horicq consideraturicq
gin içan gutuçu
eta cerbait espedient
phenxa eçaguçu.

310 Eta noula ignorentciacz
beikirade beztituricq,
baçakiçuçu çourekila
guiratiala instruituricq.

311 O, dama ilustria,
ekoussaçu goure estatia;
impossible cikuçu
onxa enthelaga erazia.

BASILISSA

312 O, Jesus Cristen alhabacq,
haren cerbutchariacq,
benedicatu diradiala
cien phenxamentiacq!

313 Laidatcen dut cien conduta,
ene alhaba maitiacq;

[27v]

içanen ciradeie Gincouaz
onxa renconpenxatia[cq],

314 solamente conxervatcen baducie
cien dessein hartia,
ecy ezta asky
devotione baten hartcia.

315 Ezta hartu behar erhoky,
ez eta songatu gabe,
eta behar da preservatu
hartan bethiere.

316 Hala eguitez eleite asky laida
presounecq duien avaintaila,
misericordiazco eta
graciazco dohaina,

317 cien arimen conxervatcia
elhurra beçain choury,
harry baliousacq eta
mirailacq beçain arguy.

318 Gincouaren haur guirade oro,
erregue soberano haren,
guiçonen, celiaren eta
lurraren creaçaliaren.

306b. e. *desode. V. desodre.*

307d. *troblatia*: beste zerbaiten gainean ida-
tzita dago *-blatia*.

313d. e. *renconpenxatia. V. renconpenxatiacq.*

319 Harecq nahy gutu salvatu,
bere glorian plaçatu,
bere gracia eta hountarçunez
goure bihotçacq dauratu.

320 Hartacoz guiçon eguin cen
eta ebily mundian,
eta hiltce laidogarria
sofritu curutchian.

321 Gincou hountarçunezco harecq
hainbeste sofritu dianaz gagnian,
goure salvatu nahiz
eta plaçatu celian,

322 cer ezterogu guc hari çor?
Cer ezterogu obligatione?
Hountarçun paregabe houra
noula estima leite?

323 Çounbat houra handy den
ezta possible erraitia,
ezta asky arguy
presunen eçagutcia.

324 Obligationericq gabe,
houra goure salvatecco
guiçon eguin iça eta
sofritu hanbat martirio.

325 Creatura ez deus hoiegaticq
hainbeste harc sofritu
bere korpitz delicatian
plaga eta açote colpu.

326 Erreguen erreguia,
gaiça gucien buruçaquia,
hain crudelky mundu hountan
guiçonez tratatia.

327 Beraien amourecaticq
mundiala gin iça eta
haren guisa hartan tratatcia,
ala inxolencia handia!

328 Eta houra oro certaco?
Goure becatiegaticq,
erran dudan beçala,
goure salvatu nahiz.

329 Justo da, justo, arren,
Gincou haren sinhextia!
Ezkiniro asky observa
goure eguinbidia.

330 Çor dugun amouriouaren
marcatceko Gincou handy hary,
goure indarracq edireiten dira
hanitcez chipieguy.

331 Eguia da ezteikula
ahal baicy galthatcen,
eta haboro eguitera
ezcutiala manhatcen.

332 Guitian, arren, isseia
ahalaren eguitera,
munduco hountarçunen goure
bihotçetaticq apartatcera;

333 eçpalirade beçala
ororen abondonatcera,
Gincouaren beraren baicy
ez ohart ukeitera.

334 Ene alhaba maitiac,
Gincouacq cerbait emanen du
ene mounasteriouan
nahy baciradeie sarthu.

335 Içanen guira algarrequy,
ahalaz Jesus laidaturen,
haren cerbutchian bicitcera
ahalaz isseiaturen.

[28r]

336 Hala eguitez, esparança dut,
misericordia deikula eguinen
eta hil ondouan gutiala
glorian plaçaturen.

CLARISSE

337 Laidatu eta adouratu dela
celietaco Gincou justoua,
goure arrerosle eta
salvaçale divinoua!

338 Goure behar ordian
çuc gutuçu socorritcen,

325, 326, 327, 328, 329, 330, 331. Ahapaldi horiek gurutze bana dute eskuinean. 326. eta 330. ahapaldietan ez da gurutzea ondo ikusten, baina badirudi horiek ere badutela.

325b. *harc*: V. *hau*.

331d. V. *ezcutiala*.

333b. V. *abandonatcera*.

336c. V. *ondouen*.

çoure gracia handiaz
gutuçu favoritcen.

339 O, dama ilustria,
ala çuc goure eretcian
caritate handia
exerçatcen presentian.

340 Ezkiniçun besteric cherkatcen
çoure compagnan içatia baicy,
balin baliz mundian
batere moianicq.

341 Çourekila içatiacq
diçu gouretaco
munduco tresoracq
beno haboro balio.

342 Çoure secoursareky batian,
conxerviren virginitatia,
bay eta maite ukenen
Gincouaren leguia,

343 jalkitcen guiradialaricq
occasione gaizto orotaricq,
galtcia cherkatcen duien
guiçon gazte haien artety,

344 çouinekila devria beitie
haien botceco edireiten
eta moien harez hanitz arima
ifernialat erorten,

345 becatiacq cometituricq
deusere regreticq gabe,
regret ukenicq ere cerbait
asky dolumen gabe,

346 guisa hartan, hil ondouan
seculacoz galduricq,
eternitate orotan
erraterca condenaturicq.

347 Hox, hox, dama maitia,
goure socorriçalia!
Algarreky dugun, arren,
irabaz celia.

Retira.

SATAN

348 O, Basilissa maradicatia,
ene thurmentaçalia,

343b. V. *gaixto*.

ala betçait ynpossible
eny hire tentatcia.

349 O, sacra blu, par blu,
jarny ventre blu,
eniana behar oithian
nicq houra tentatu?

350 Garaituren dutia, oithian,
ene tentationiaq,
ene rusa eta
artificio goiacq?

351 Bere castitate ororeky
bestiac oro dutu biltcen,
bay etare hanitz
bere setala erazten.

352 O, maradicatia,
ene escarniaçalia
eta ene phena ororen
dobla eracilia!

353 Egun eleite, aleta,
ediren hainbeste neskatila
virgina içan nahiricq
ordian houra beçala.

354 Lehenaguo guiçonon ilusitceco
hanitz jaukitcen duianicq
artificio eta rusa
hanitz phenxatcen duienicq,

355 arropa ederrez bere
khorpitçac afaitaturicq,
fardaz edo cerbaitez
coloriac arguituricq.

356 Concenciacq eta estomacacq beltz,
coloriac aldiz arguy,
badela halaco hanitz
oray çait udury;

357 bost sosen moianiq gabe,
dama eli bat beçala,
arropa ederrez beztituricq
ebilten beitera.

348c. Zerbait du *ynpossible*-k aurean erdi
ezabaturik. V. *ecynpossible*.

349c. V. *eniano*.

351b. *bestiac*: V. *bestian*.

351c. *etare*: V. *etara*.

353b. V. *bainbeste*.

[28v]

358 Batçu çor eguitez marchantian
creditaren moianez,
ethecouer evaxiricq phacatceco
arthouaz edo oguiaz;

359 bestecq, aldiz, diharria
nourc daky cer guisaz ukenicq,
ez virginitaten conxervatcez
hourac oro bilduricq.

360 O, halacouac nicq
aisa dutut bilduren,
bay eta seculacoz
noureky ostataraciren.

361 Ezteitade hec emanen phenaric
Basilissac beçala,
ceren gobernatcen beittira
nic nahy beçala.

362 O, harec nay alagueratcen
eta contentaraciten,
khantalox, orroco
eta cinka eraguiten.

Kanta, orroco eta cinca eguin eta retina.

BASILISSA, *jalky eta minça.*

363 O, Gincou eguiaczoua,
creaçale divinoua,
complitu ičan bedy
çoure borontate ossoua!

364 Çoure gracia divinoua
nitan gagna eçarçu,
eta çoure misericordia handiaz,
othoy, socorry neçaçu.

365 Fidelac oro, Jauna,
othoy, soloja itçaçu,
eta çoure beguy sacratiez
so eguin iceçu.

366 Juliunen eta ene cargin
diradian guciacq
socorry itçaçu, Jauna,
çoure gracia handiaz.

367 Premety eçaçu, Jauna,
eztecen manca deusetan ere,

eta perseveratceco dona
em[an] iceçu bethiere.

368 Premety eçaçu, Jauna,
çu ofenxa beno lehen
bere odol gucia
oroc ichour decen,

369 batere conservatu gabe
azken chortaladrano
çoure cerbutchatceco eta
çoure gracian bicitceco.

370 O, Jaun justoua, othoy,
entçun eçaçu ene othoitcia,
printcen printcia,
eguiaczco Gincoua!

371 O, Jesus ezitarçun eta
amorioz bethia,
achoury saintia eta
macularicq gabia!

372 Çoure beharry sacratiez
ene galthoua ençun eçaçu,
eta çuc cihaurecq, Jauna,
ajuta eta lagunt neçaçu.

373 Çuc ere, Virginia Maria,
dohaxutarçunez bethia,
gugaticq othoy eguiçu
Jesus çoure semia.

L'ANGE GABRIEL

374 Corage, Basilissa,
Gincouaren alhaba,
haren cerbutchary maitia
eta manien eguilia;

375 virginitatiac citin
oro surmantatcen,
deusec ere eztrin
secula hora goitcen.

376 Gincouaren phartez nun
ny hire coragatcera,
eta cer helturen den
hiry esplicatcera:

367d. *eman*: tinta mantxa bat dago *-an-en*
gainean. V. *eman*.

371, 372. Bi ahapaldi hauek gurutzte bana
dute eskuinean.

372c. V. *cibourecq*.

375b. V. *ore scermantatcen*.

377 hire comentuco guciac
celialat dutun jouanen,
hic beno lehen dine
oroc mundia kitaturen.

378 Hourac guida ondouan,
haier iz jarraikiren,
eta hire biciaren cours naturala
ordian dun finituren.

[29r]

379 Julienc Gincouaren amourecaty
hanitz din, aldiz, sofrituren,
bena oro citin
gloriousky triounfaturen.

380 Soguion, soguin, Basilissa,
Ginco justo hary;
ekous eçan, ekous,
noula mintço den hiry.

381 Nic conthatiac oro
berarcq deitçan erraiten,
eta nic phenxa ahal beno
hobeky esplicatcen.

BASILISSA *goity soguitez.*

382 O, Ginco adoragarria,
claritatez bethia,
eztitarçun eta
alagrancia gucia.

383 Çoure arguitarçunacq
justouac citiçu brilatcen
eta çu cihaur beçala
claritatez dauratcen,

384 graciaz eta
alagranciaz beztitcen
misericordiazco dohain batez
bereganaat guidatcen.

385 Ala conxolu handia,
soloiu veritablia,
presuna guciec compreny
ahal beno hobia.

386 Remestiatcen çutut, Jauna,
laidatcen, adoratcen,
ene arima duçu
çutan glorificatcen.

387 Ekousten dit nic merechy gabe
irous niçala eguiten,
glorious içateco
çuc naiçula haitatcen.

388 Oray eta seculacoz
ciradiala laidatu,
secula firicq gabe
içanen cira adoratcu.

Julien jalky.

BASILISSE *minça.*

389 Ala berry ederra
nahy beteçun eman, Julien,
surmontable beita
munduco gaiça gucienc.

390 Gracia divinouecq
bere parericq ezticie,
Julien; haiec guidatcen
eta laguncen guiticie.

391 Ezkinoçu asky
Gincoua remestia,
ceren deikun eguiten
hain misericordia handia.

392 Uken dit revelacione
berry ecinaguo ederricq,
berry admiragarry eta
glorificagarricq:

393 ene comentuco serorac oro
direla sarri hillen,
bay eta guciac oro
pharadussialat jouanen;

394 nihaur ere haier
niçala jarraikiren,
bay etare gloria
seculacoz goçaturen;

395 Julien, çuc, aldiz, hanitz
assaut duçula ukenen,
Gincouaren amourecaty
hanitz sofrituren,

396 bena oro dutuçu
gloriousky triumfaturen,

387a. *dit*: lerro artean idatzita.

388c. V. *finicq*.

388-389. V. BASILISSA.

390d. V. *lagunen*.

378c. *cours*: V. *çoure*.

381b. *berarcq*: V. *beraieç*.

eta fediareen exaiacq
oro garaituren.

397 Gincó jauna dit ekoussy,
ekia beno brillantago,
eta pressunac compreny
ahal beno ederrago.

398 Ene bihotça duçu
gueroz conxolaturicq;
udury citadaçu deia
celian niçala plaçaturicq.

399 Trono batetan jarriricq
citadaçu uduritcen,
seculacoz salvaçaliaren
laidatcen eta adoratcen.

[29v]

Biac belharica.

JULIEN

400 Spiritus paracletus
fuit apellatus
Domum dey charitas
fons vivificatus.

401 Spiritualis unio
ignis inflamatus
septis formis gratia
Chrisma vocatus.

402 Spiritu Saintia
eta conxolaçalia,
Gincouaren dona
da deithatia.

403 Gincouaren don saintia
eta caritatie,
bay eta hala hala
biciaren uthurria.

404 Onctione spirituala,
su gar chahia,
graciazco dona eta
cresma sacratia.

405 Fedes tua, Deus,
in seculum seculy,
virga directionis,
virga regny tuy.

406 Çoure içatia duçu eternel,
o, Gincó justou!
Eta conduta eztitaco,
aldiz, çoure sceptroua.

407 Ala boneur handia
çuc goury emaiten,
ala beituçu gouré ertcian
conduta ezitia edukitcen.

408 Cernahy, cernahy, Jauna,
sofrituren dit lurrian,
hil ondouan içateco
guero çoure glorian.

409 Eztit, ez, sofrituren halere
çuc enegaty beçainbeste,
hainbeste phena, afrontu
eta inikitate.

410 Bena çoure borontatie
içan body complitu;
ene ahal oroz, Jauna,
hary jarraiky nahy nuçu.

Retira.

Basilissa, Clarissa eta Luça jal[ky].

BASILISSA

411 Ene religiousa maitiacq,
oro guira Gincouaren presentcian
guiradianac oro
haren photeriaren pian.

412 Mundu hountaricq bestialat
harec ahal gutu deitcen,
berac placer dianian
oro retiratcen.

413 Gouré ororen hiltceco
tenoria huillantú da,
Gincó justu haren
desseina hala da.

414 Prepara citeie, arren, deligentky
arimen purificatcera,
bay eta celialat
jouaiteco adelatcera.

415 Jouaiteco goçatcera espous
sacratu haren gloriaren,
bay eta seculacoz
adoratcera beraren.

416 Cien bihotcetaco
empourtamentu guciacq

407a. V. *bonheur*.

410-411. *jalkey*: ertza ez da garbi ikusten.

vany itçacie ossoky
chipiac eta handiacq.

417 Ecy bihotça ezpada
bakian edireiten
virginitatia ezta casy
deusetaco cerbutchatcen.

418 Ene aurhide maitiac, arren,
gougoua eman eçacie,
eta ahalaz chahuky
hiltcera prepara citeie.

Oray behar da suia aguertu.

419 Ala su ederra,
su ezitarçunez bethia,
amorio divinouaren
marca ecinaguo handia!

420 Soicie, ene alhabacq,
su hartan grabatu hitçac,
Gincouac berarecq
pronontçatcen dutianacq.

[30r]

421 Eta compreny deçacien
oroc hobeky,
oro nahy dutut
bertan iracourry:

422 «Hy buruçaguy içan
virgina guciacq
eny citan oro
ecinaguo agradabliacq;

423 haietan batetan ere eztun
ene ofenxatcecoric deusere.
Ciaurizte, virginac, eta preparatu
deiciedan lekiaz jouy citeie.»

Suia gal.

CLARISSA

424 O, Gincou handia,
ezitarçunez bethia,
celiaren, lurraren eta
gaiça ororen creaçalia!

425 Ala çuc beteikuçu
rencompenxa handia prometatcen
eta eguiazco gloria
gouretaco adelatcen.

426 O, Aita Spirituala,
Gincou misericordiazcoua,
gaiça gucién autorra,
erregue seculacoua!

427 Ala hountarçun paregabia,
hontarçun admiragarria,
hain facilky celuco
gloriaren irabazlia!

428 Noula behar çutugu laidatu?
Noula asky adoratu,
hountarçun paregabe harez
asky remestiatu?

429 Imagina ahal geneçan
elukeçu, ez, possible;
goure spiritiac elutukeçu,
ez, asky penetrable.

430 Çoure boronthatiary berary
gutuçu, Jauna, remetitcen,
eta goure conduta gucia
cihaury gomendatcen.

Retira. Sonez.

Jalky hirourac, Basilissac sustengatcen tialaricq.

LUÇA

431 Goure memento fatala,
Jauna, oray duçu,
othoy, çoure gracia handia
gourekky etchekaçu.

CLARISSE

432 O, Gincou handia,
içan cite gourekky,
amourecaty içan guitian
hil ondouan çourekky.

LUÇA

433 Adio mundu falxia,
mundu trompagarria,
inikitatzeko eta
miseriazco lekia.

CLARISSE

434 O, mundu troublatia,
gogo hounez gutucq jouaiten,
gogo hounez aigu hy
segurky abandonatcen.

418a. V. *maitia*.

427d. V. *irabaztia*.

LUÇA

435 O, Jauna, mundu hounen
kita eta abandonatcian,
othoy, errecevy itçaçu
goure arimac celian.

CLARISSA

436 O, Virgina Maria,
egon cite goure aldian,
arartecossa balia çakizcu
Jesusen eretcian.

LUÇA

437 O, ainguru justouacq,
huilant citaie gouregana,
spiritu gaizto ooren
goureganic baratcera.

CLARISSE

438 Spiritu dohaxu guciacq
oro balia çakizcuie;
Jauna, gouregaticq
oroc othoy eçacie.

LUÇA

439 Jauna, arimac eta corphitçac
deitçugu gomendatcen,
çoure eskieta[n]
oro remetitcen.

CLARISSE

440 Eguiazco Gincoua,
çoury gutuçu gomendatcen,
goure esparantça oro,
Jauna, çutan eçarten.

[30v]

BASILISSA *crucificareky.*

441 Ene alhaba maitiacq,
edukacie bihotça Gincouareky,
sarry ciratatekeie
guciac oro hareky.

438b. V. *oro bahia çakizucie.*

438c. *oroc: V. ora.*

439c. e. *eskieta. V. eskietan.*

439cd. Lerro bakar batean idatzita daude bi bertso-lerrook, marratxo batekin berezita. *oro: le- rro artean idatzita dago.*

442 Soguiocie çounbat dian
gouregaty sofritu,
Khurutche Sacratu hau
noula dian bessarcatu.

443 Galtha eçocie misericordia,
becatien pharcentia,
amourecaty ducien
hil ondouan pharadussia.

444 O, Jauna, recevy itçaçu,
othoy, çoure glorian,
laida eta adora citcen
bethy eternitatian.

445 Aitaren, Semiaren,
Spiritu Saintiaren icenian
ciradeiela bethy,
oray eta eternitatian.

Eror Clarissa eta Luça.

BASILISSA

446 O, Gincou justoua,
çuc erranac guciacq,
deusere mancharicq gabe,
oro dira complitiacq.

447 O, Erregue Eternala,
Gincou photerexia,
çoure Hitz Saintia dela
laidatia eta complitia.

448 O, Trinitate Saintia,
trinitate adoragarria,
unitatez eta
perfectionez bethia,

449 conserva eçaçu mundia,
eguiçu misericordia,
goça ahal decen
gloria paregabia.

450 Ezteçaçula, Jauna, so eguin,
othoy, haren becatier,
falta, mancha eta
inikitate gaiztouer.

451 Çoure misericordia handiaz,
othoy, oro conserua itçaçu

447a. V. *eternale.*

450b. *othoy: lerroz kanpo idatzita. becatier: V. becatiez.*

450d. *gaiztouer: V. gaiztouez.*

eta becatu mortaleticq
oro delivra itçaçu.

452 Salve, mundy Domina,
celorum regina;
salve virgo virginum,
stela mathutina.

453 Salve, plana gratie
clara lux divina,
mundy in auxilium,
domina, festina.

454 Salutaten çutut, Maria,
celuco erreguina,
munduco dama chahia,
virginen virgina.

455 Salutaten çutut, Maria,
graciaz bethia,
goçanco içarra eta
arguy beritablia.

456 Divinitezco arguy brillanta cira,
o, Virginia Maria ezta!
Mundiary eman eçoçu
çoure socorry handia.

457 Jaunac predestinatu çutu
bere seme unicouaren amataco;
emazte ororen artian haitatu
cihau digne hartaco.

458 Çoinec beittutu celia, lurra
eta itchassoua creatu
perfectione singulariouez
harecq çutu ornatu.

459 Bere espousataco
çutu, Maria, haitatu;
nigatic Gincou handy houra
oray othoy eçaçu,

460 nic meritatu beno haboro
den gloria handy houra
goça ahal deçadan
eta bethy Jesus adora.

461 Ene conservaçale houra
bere odolaren coztuz
adora deçan bethy
gogoz eta spirituz.

462 Jesusetaricq landan
çutan dit esparaça gucia;
othoy, socorry neçaçu,
erreguina handia.

Eror hilicq.
Julien, Orsula

[31r]

eta Antoine apheça jalky.

ANTOINA

463 Julien, behar deiçut
berri bat khountatu,
bena, othoy, eztuçu
behar aflegitu,

464 ceren Gincouaren plazeraz
batec dicie behar plazer
eta bethy susmetitu
haren dessein saintier.

465 Dakıçunaz guerozty
ezkirela seculacoç,
erran nahy beittut
biciricq mundu hountacoç,

466 oroc behar diçuğu hil
çoure espousa maitiac beçala,
houra beçain justoky
Gincouac dexala.

467 Bere religiosa laguneky
arima diçu errendatu,
bena Jesus Jauna dela
gaiça oroz laidatu.

JULIEN

468 Gincoua dela laidatu,
ceren guira aflegituren?
Gincouaren boronthate
saintien contre jarriren?

469 Çounbatnahy bihotça
heriouac dian honkitcen,

---

457. Oharkabean edo ahapaldia marra batez erditik banatuta dago, ahapaldiak elkarren artean bereizteko erabiltzen duenaren moduko marra batekin.

457, 458, 459, 460, 461. Bost ahapaldi hauek gurutze bana dute eskuinean.

463-464. Bi ahapaldi hauek bereizten dituen marrarik ez dago.

çounbat ere guisaz
troublaturicq eçarten,

470 Gincoua dela laidatu,
bethy erremestiatiu;
baliman ene espousa maitia
haren glorian duçu.

471 Guitian jouan eçartera
haien bertan Lur Saintian,
ene obligationia da
oray houra presentian.

*Ainguricq aguer hilen kantiala cierga bederareky.
Khanta ainguriec «Magnificat», lehen verseta.
Julienec bere laguneky, segonta.*

Guero sona.

Guero guisa berian harçara khanta.

*Eta «Magnificat»a finy ondouan khanta berriz
«Jesu Corona virginum» eta ehortz.*

Retira.

L'arrivée des paiens quy sort. *Marcien,
Hubert, Silas, Mornet le bourreau, Celse,
Marcioline, Alcoran, Balam, Camus,
Anastasa, Policor, Siflor.*

MARCIEN

472 Ordria dugun beçala
behar dugu executatu,
bay eta emperadoria
fidelky cerbutchatu.

473 Jaunac, erradacie
eia houn etchekiren ducienez,
fidel cirateienez eta
corageric badukecienez.

HUBERT

474 O, monseigneur, eztakicia
goure coragiaren berry?
Guiçonik batere eztela
mundian goure buruçaguy?

475 Nouriaz minçatcera
enuçu loxa deusen ere,
munduco guiçonon eztela
ifernian devruricq ere.

476 Khecha banendy niroçu
lurra bera ikhara eracy,
eta munduco armadac oro
harry bilha eracy.

SILAS

477 O, aleta monseigneur,
segurta ahal citake
ene fidelitiaz
eta coragiaz ere.

478 Bay, kiristy maradikatu hourac
ezpadira kanbiatcen,
nic nihaurecq citit
guciac fricaceiaturen.

479 Eraguinen diret orroco,
oihu eta heiagora;
oro dutukeçu, oro,
ene loxaz ikhara.

[31v]

480 Bay, Talmagan goure
Ginco handiareky batian,
ene reputationia dit
hedat eraciren mundian.

MORNET

481 Corage ducie cieq,
nic ere cerbait badut;
langericq eztudanian
orano handiaguo dut.

482 Langer dudanian, aldiz,
badut costuma bat:
bertan eguiten dut
ederricq laster bat.

483 Phenxa eguicie eia
laster houra eztenez eder:
ezcapa beneite oxouer
eta lehou erraviatier.

484 Leperia ja ezta
huilan ere ny beçain laster;
o, ny fida niz, ene fedia,
behar ordian noure çancouer.

471-472. *segonta: e. sogonta. V. sogonta. sort:
V. sont. Alcoran: e. Alcororan. V. Alcoran. Anas-
tasa: V. Athanasa.*

473c. *V. fidal.*

477c. *V. fidelitatiiez.*

483c. *V. oxouez.*

484b. *laster: V. baster.*

484c. *V. ony.*

MARCIEN *jaikiricq.*

485 Cer guiçon iz hy, Mornet?
Navassiky traidore bat,
edukiten duianaz gueroz
holaco mintçage bat.

486 Hobeky endauke, navassiky,
lephoua ondoty trencaturicq,
ecy ez eta goure
compagnan errecevituricq.

MORNET

487 Monseigneur, eneçaçula
ny har traidore baten,
eguiac nicq erran
ukenegaty heben.

488 Ecy nic baçakit
behar ordian buhurtcen ere,
bena langericq dudanian
bay laster eguiten ere.

489 Ecy ihourc hobe diçu
ihessy eguinicq,
ecy ez absolutoky
bicia galduricq.

490 Ecy ihessy eguiletaricq
çounbait duçu ezcapatcen,
bay eta moien harez
biciac conservatcen.

491 Enuçu ny haregaty
lehenicq ihessy ezcapiren,
noun eztutudan bestiacq
oro hilicq ekousten.

MARCIEN

492 Juratcen dut presentian,
Talmaganez arnegatcen
ihessy eguilia dela
laurdenaturicq içanen.

493 Guitian pharty mementian,
eta jouan Antiochara,
hanco kiristy canaila
ororen gaztigatcera.

Sonez.

Pharty. Jar triatin.

Marcien minça, eskiala hartuz idola bat.

494 Jugatcen dut presentian,
bay eta ordenatcen,
guciec oroc Gincó
handy hau adora decen.

495 Hiriy hountan phausa dadin
pilar batetan gagnen,
erercian igaraitian
oroc omage eguin dicen.

496 Jugatcen dut orano,
bay eta ordenatcen,
hiriy hou[n]taco bourgousecq
etchetan houlaco bedera duien.

497 Jugatcen dut, enfin,
bay eta ordenatcen,
noun eta jugamentu hau
ezten executatu içaten,

498 ihourc ere ezteçan ahal
sal ez eroz deusere,
bestela comfiscaturicq
oro ukenen dutie.

499 Jugamentu hau eztianacq
nahy executatu
errebél emperadoriaren
da declaratu

500 eta gaztigaturicq da
segurky onxa içanen:
suplicio garratcez
dut gaztigaraciren.

[32r]

501 Abiloua, hy, Mornet,
hiriy cantou orotara,
odre eta jugamentu
hoien fihatcera.

MORNET

502 Bay, monseigneur,
banouaçú berhala,
çoure odriaren
executatcera.

Retira Mornet ez bestiq.

Sonez.

Mornetec fícha.

Marcien, Hubert eta Silas jalky.

488-489. *Jar triatin*: V. *jarnaritut. hartuz*:
V. *harturicq.*

496c. e. *houtaco*. V. *hontaco*.
501b. V. *canton*.

MORNET

503 Monseigneur, çoure odria
uken dit executatu,
mundu gucia duçu
ecinaguo bruillatu.

504 Erran nahy beitut,
kiristiacq oro
gouretaco dutuçu
erraz gaizky mintço.

505 Particularky baduçu
Julien deitcen den bat
eta calitatezco
aitouren seme bat.

506 Çoure contre duçu
hassy besten coragatcen,
eta goure ginco handien
ossoky mesperechatcen,

507 houracq diradiala
guciac oro falxu,
veritabilia, aldiz,
quiela crucificatu.

MARCIEEN

508 O, par la sacra blu!
Behar dicq maradicatu,
bertan ezpalin bada
nahy khanbiatu.

509 Abiloua, Hubert,
bertan Julienegana:
eia eztenez nahy
khanbiatu jakitera.

510 Mintça akio eztiqy,
desiduricq gabe,
benturaz hora minço duc
ouhoure nahy beituke.

HUBERT

511 Monseigneur, banouaçü
ny bertan haregana,
eia cer imourretan
den jakitera.

512 Ezpanay nahy sinhexy,
bertan manhaturen dit

eta çoure aiticiniala
eracarriren dit.

Retira. Sonez.

Julien eta Orsule jalky. Hubert joun haietara.

HUBERT

513 Julien, salutacen çütut
emperadoriaren phartez
eta Marcien goure
generalaren odrez.

514 Igorten niçu çouregana
çoure berry entçunicq
eta cer calitatetaco
ciradian jakinicq.

515 Errurrian ciradiala
uken diçu cirenitu;
particularky hartacoz
igorry uken niçu,

516 erhokeriacq kitaturicq,
nahy ciradian arranjatu
eta goure ginco handia
Talmagan aduratu.

517 Othoitcen çütut, Julien,
odria sinhex deçaçun,
eta ginco handy houra
bertan adora deçaçun.

518 Ukenen duçu emperadoriaren
eretician errencq bat,
oray duçuna beno
orano gorago bat,

519 harez cirade bethy
estimatu içanen,
oray balin baduçu
Marcien sinhesten.

520 Behar dit jakin çoure berry,
eia cer duçun phenxatcen,
bestela bere aiticiniala
Marcienecq çutu galdatcen.

JULIEN

521 Çouaçü, erran eçoçu,
çoure buruçaguiary,

512d. V. *eraçarriren.*

518d. V. *errenecq.*

519. Gurutze txiki bat du eskuinean.

haren aitciniala gitera
prest niçala bethy,

[32v]

522 orotçaz arrapostia
berary dodala eguinen,
eta giten niçala
memento batetan barnen.

Hubert retira.

Anthoine gin Julien eta Orsulagana.

ORSULE

523 O, Julien, oithian,
cer eguin behar dugu?
Tempesta handy horri
noula behar da buhurtu?

ANTHOIENE

524 Ala crudelitate handia!
Julien, cer behar dugu phenxatu?
Çoure moianez baiciq
galdiacq gutuçu.

JULIEN

525 Gincoua bihotcetan
behar dugu eduky,
hary berary baiciq
ez gomendatu bestery.

526 Ceren behar da loxatu
infidelen dessidiagaty?
Au contrary, behar da triumfatu
ororen contre borthizky.

527 Ezkireia segur hiltciatz?
Oroc hil behar dugula
eta hary ezcapiricq
ecin eguiten ahal dugula?

528 Behar badugu ere hil
Gincouaren leguen sustengatcez
eta religione saintiaren
ez abandonatcez,

529 cer date hiltce ederragoricq,
hiltce estimagarriagoricq,

hiltce chahu eta
laidagarriagoricq?

530 Lurreco erregue baten armen pian
hiltcen denac ohoure badu,
celucouagaty hiltcen denacq
çounbatez haboro eztu?

531 Eztugu, ez, behar, arren,
behin ere loxatu,
lehenaguo goure biciacq
milatan sacrificatu.

Belharica.

532 O, eguiazco Gincoua!
Ezteçaçula, othoy, sofry;
devrien adoracia
ezteçaçula premety.

533 Premety eçaçu eçagut decen,
othoy, çoure leguia,
bay eta kita decen
seta maradicatia,

534 eta emadaçu, aldiz, indar
haien eforten garaitceco,
bay eta ororen contre
azkarky buhurtceco.

Kurutciaren seinaliaren eguitez minça.

535 Aitaren, Semiaren eta
Spiritu Saintiaren icenian,
oro triumfanky
garait ahal deçadan.

Retira. Sonez.

Marcien, Hubert, Silas eta Mornet jalky.

Julien jouan haietara.

JULIEN

536 Monseigneur, houna nuçu
çoure odriala,
eia cer placer duçun
çoureganicq jakitera.

MARCIEN

537 Julien, badakic noula den
emperadoriaren odria;
noula manhatcen dian
gincouaren adoraterca.

522b. V. *dudala.*

523-524. *Anthoiene: V. Anthoina.*

528c. V. *religionen.*

528d. V. *abandonatcez.*

535-536. *Mornet. e. Marmet. V. Mornet.*

536d. V. *çouraganicq.*

538 Eta entçun diat hicq
eztuiala nahy obeditu;
au contrary goure leguia
nahy duiala profanatu

539 eta hanitz presuna
duiala corronpitcen,
bay eta ore
setala eraciten.

540 Othoitcen ait: behar ducq
bertan corregitu,
eta ore legue falxia
ere bay bertan kitatu.

541 Ez adila cerbutcha
behinere exemplu gaizto,
ceren beituie confidancha
hanitcec hiretaco.

542 Sinhesten balin banaicq
etçaicq segurky doluturen,
emperadoriac ay
onxa rencompenxaturen,

[33r]

543 bere dignitatetan
guehien ay eguinen,
bay etare hanitcen
buruçaguy estimaturen.

544 Sinhex neçacq, arren,
ene adiskide maitia,
ecy regreta niroc segurky
hire hileracitia.

JULIEN

545 Cien obedicia, monseigneur,
impossible dela dit ekousten,
ceren eguiazco Gincoua
ezpeitucie adoratcen.

546 Houra balin baliz ciecq
adoratcen ducien gincoua,
bertan kanbia likeçu
segurky eny gogoua.

547 Gincou eguiazcoua duçu
gaiça ororen creaçalia,
gaiça ororen buruçagia eta
erreguen erreguia.

548 Gincou bacoitz bat bera dela
jakin behar ducie,
haregaticq hirour presuna
hartan badirela.

549 Lehena duçu Aita,
segonta Semia,
haietaco herena
Spiritu Saintia.

550 Hirour pressuna haiec orocq
ezticie divinitate bat baicy,
çointan trinitate saintia
beita hetçaz composaturicq.

551 Gincou bacoitz hora duçu
edireiten lecu orotan,
eta particularky, aldiz,
justouen arimetan.

552 Bena jakin behar ducie:
presuna haietaricq Semia,
khorpitz eta arima harturicq,
gu beçala guiçon eguin da.

553 Houra cergaticq eguin cian?
Goure arrerosteco
eta pharadussuco glorialat
ororen deitceco.

554 Ecy behar ducie jakin,
lehen guiçona, Adam,
Gincouaren desobedient
lurrian cela ičan.

555 Creatu cian beçain sarry
Gincouacq plaçatu cian
Eva bere emaztiareky
pharadussu terrestrian.

556 Pharadussu hora cen
lecu graciazco bat
eta frutu delicious
orotaricq betericq cen bat.

543a. *bere*: V. *bay*.

545-546. Bi ahapaldiak bereizten dituen marrik ez dago.

546c. *likeçu*: idatzi eta gero gainetik zuzenduta edo dago eta ez da ondo irakurtzen.

550b. V. *eztiçu*.

555-564. 33r orrialdeko bigarren zutabearen dauden ahapaldi hauek guztiek gurutzte bana dute eskuinean.

556c. Bertso-lerro honekin hasi eta orrialdearen bukaera arteko guztia, 564. ahapaldia barne,

557 Haietariçq bici litian
Gincouac cejen premetitu,
salbu batetariç jatia
betceyen deffendatu.

558 Bena desobedencia handia
uken ceyen cometitu:
frutu hartariç jan eta ciren
debrien exclavo errendatu.

559 Gincouac çutian bertan
baratce hartariç açaçatu,
bere icerdien costuz
bicitcera condenatu.

560 Eta noula Adam beita içañ
goure ororen lehen aita,
ceren bestiac oro
hartariç jiten beikira,

561 haren desobedienciaç
oro guntian çoçatu,
bai eta bekatiala
sujet errendatu.

562 Çouintan guiçona paradusian
ecin sartcen beiccen gueroç,
Adamecç becatia
cometitu cialacoç.

563 Çonbat nahi justo içañ
leguiaren observatcera,
Gincouac Mouisaz publicatu
ororen eguitera.

564 Bena behar çuien egon
hil ondouan limbouetan,
lurpian edireiten den
ulhumpe handi batetan.

[33v]

565 Gincouaren semia, arren,
erran dudan beçala,
khorpitz eta arima bat harturiçq
guiçon eguin içañ da.

566 Concevitu içañ cen
Virginaren sabel saccratian,

anont[i]ationia martchouan
deitcen dugun egunian.

567 Nativitate mezpera gaiän
içañ çuçon sorthu,
ourthaxe egunian,
aldiz, circonceditu.

568 Hoguey eta hamahirour ourtez
mundian çuçon bicy
eta guero kurutchian hil
dolore handireky.

569 Bazco egunian çuçon
içañ resçussitatu,
justouen arimac berarecç
linbouetariçq retiratu.

570 Bere odolaren coçthus
oro gutu livratu,
devrien khateinetariçq
guiçonac oro lachatu.

571 Gincoua duçu bacoitça
digne dena adoratceco,
eta fidel ororen
glorian salvatceco.

572 Cien gincouac dira, aldiz,
statuta eli bat,
khorpitzicç ez arimariçq
eztuien harry eli bat.

573 Haiekila dutucie
devriacç adoratcen;
Gincoua mesperetchatcen,
devria, aldiz, laidatcen.

574 Guisa hortan ciradeieno
ciradeie estatu tristian,
bay eta ecinaguo
uxutarçun handian.

575 Edireiten cireie sclabo
ez munduco guiçonon,
bena bay ifernian eratcen
diren spiritu gaiztouen.

576 Ez solamente batheiu
saintiaren uken gabez,

beste letra modu batekin idatzita dago. Ik. hitzau-
rrea.

560a. e. *içaun*. V. *içañ*.

561b. *çoçatu*: V. *çoçatu*.

565-570. 33v orrialdeko lehenengo sei aha-
paldi hauek gurutze bana dute ezkerrean.

566c. e. *anontationia*.

570a. *coçthus*: V. *corthus*.

570c. V. *khateinetariçq*.

574b. V. *eztatu*.

575a. V. *esclabo*.

beno Gincouaren mesperetchatcez,
devrien ado[ratce]z .

577 Idolatriaren [...]atcez
crima orotaco handienaren
crima corr[...] eta
maleciaz beth[e ...] haren.

578 Ifernuco mostrouac udury,
munducouac oro beno uxutiago,
cien arimac dira milatan
khedarra beno beltçaguo.

579 Eta ukaiten baducie malurra
hiltceco estatu hortan,
ifernian ciratekeie
haxac jalky beçain bertan.

580 Eta çuhur baciradeie
Jesus Crist ducie adoraturen,
bay eta cien Gincou
falxiacq kitaturen.

MARCIEN

581 O, Sacra garni blu,
hardit eskelia,
considerationericq
batere gabia!

582 Afrontur cokia,
erhokeriaz bethia,
ignorent, pergut,
erho, buru nahassia.

583 Crucificatu harecq
uken balu photere,
etcia, ez, utciren hiltcera
bere buria behin ere.

584 Bestalde, diocq gincou houra
orotan dela edireiten;
arren, ifernian ere
ary lukecq erratcen.

585 Compagna hounen aitcinian
gincou propiaz iz mintçatu;

ala maradicatia,
behar dutucq phacatu,

586 edo behar ducq khanbiatu:
kitatu ore leguia,
bay eta adoratu
Talmagan handia.

[34r]

587 Hory eguiten ezpaducq
behar duc galdu bicia,
hire aragua dukec sarry
hassisetan eçaria.

588 Cien gincouac uken balu
hainbeste photere,
mundia salvatcen ahal cia
hiltcera gin gabe.

589 Photeriacq oro dutianacq
eguin cirocq cernahy;
mundiala eraix ledin
etçua, arren, nessesary.

JULIEN

590 Hicq dakia beno hobeky,
cer cen nessary
Gincou justo harecq
baçakia segurky.

591 Eztuc hiry erraitia,
brutalitatez bethia,
Gincouaren condutaz
heben gaizky minçatcia.

592 Eta segurtatcen ahal iz
Gincou falxiez denaz beçainbat
eztutudala executaturen
emperadoriaren ordenançacq.

593 Ez ny ez ene lagunecq
houra eztiagu sinhexiren,
lehenago milatan
odolacq ichouriren.

594 Jesus Crist bera baicicq
eztiagu adoraturen,

576d. *adoratcez*: hitz honen zati bat eta hurrengo ahapaldiaren zenbait zati irakurtzen uzten ez duen tinta mantxa handi bat dago.

577. Goian aipatutako tinta mantxa dela eta, ahapaldi honen zenbait zati ez dira ikusten. V.: *Idolatriaren [gor]atcez [crima oro[taric han]dienaren / crima co[metitcez] eta / maleciaz beth[atcez] haren.*

586b. *leguia*: V. *liguia*.

587d. *hassisetan*: V. *hassiretan*.

588c. V. *ahalcian*.

590a. V. *dakian*.

593c. V. *lehenego millatan*.

lehen mila martirioz
biciacq kitaturen.

MARCIEN

595 Ale, invicil cokia,
sarry behar duc phacatu.
Alo, Siflor, behar ducq
presouan onxa cerratu.

596 Amenx, gogoua emacq
eztadin ezcapa hanticq,
bestela horren plaçan
laurdenaturen iz.

Siflor jalky.

SIFLOR

597 Monseigneur, eztuçula anxia,
etcitaçu ezcapiren,
ene gain onxa dudala
nicq han beguiraturen.

598 Aigu, hox emacq eneky,
plaçaturen ait ederky,
minçatu hiçalacoz
hebe hain hardiky.

Erouan presouala eta eçar burduinetan.

MARCIEN

599 Alo, jaunacq, çouazte
Julienen etchera
eta lau cantoueticq
emocie su berhalla.

600 Eta, aldiz, batere
ezcapatcera utcy gabe,
barnen diradianac oro
erra eracy itçacie.

HUBERT

601 Bay, monseigneur, bagouatçu,
erraciren citiçugu
eta batere ezcapatceticq
beguiraturen tiçugu.

Marcien retira.

Orsula joun Julienen etchera.

Paganouac jouan suiareky lau cantouetara.

SILAS

602 Alo, emocie hortiq,
nicq, aldiz, hebeticq,
su eder bat bertan
ekous deçagun amourecaty.

ORSULE

603 O, Gincou justoua,
gutçaz piatate ukeçu,
arimac çoure glorian
errecevy itçaçü.

SIFLOR

604 Ho, ho, canaila saldoua,
hor, hor erra citeie,
desobedient itçatia
oray perratcen ducie.

ORSULE

605 Mundu hau diçugu, Jauna,
gogo hounez kitatcen,
bena gutçaz pietate ukeçu;
cihaury gutuçu gomendatcen.

606 Gog[o] hounez heben, su hountan,
Jauna, erreren gutuçu,

[34v]

bena ifernuty, othoy,
çuc beguira guitçaçü.

607 O, celuco ainguriacq,
saintu eta sainta guciacq,
othoy, eman itçagucie
oray cien socorriacq.

608 Çu, aldiz, particularky,
o, Virgina Maria,
corte dohaxuco
errequina noublia,

609 Jesus Cristen eretcian,
othoy, balia çakizcu;
goure salvamentia
auteny itçaguçü,

610 Gincou justo harecq
eman ditçagun bere graciaçq
çouiny gomendatcen beituçg
khorpitçac eta arimacq.

595a. V. *Ala immicil cokia.*
598-599. V. *eroan.*

604d. *perratcen.* V. *pacatcen.*
606a. e. *gog hounez.* V. *gog hounez.*

611 Jaun justoua, othoy,
 conserva guitçaçu,
 spiritiacq eta arimacq
 gomendatcen deritçuğu.

Eror eta khen etchia erre denian.

AINGURICQ

612 Adoratcen çutuğu, Jesus,
 erreguen erreguia,
 celiaren, lurraren eta
 gaiça ororen creaçalia.

Sonez.

613 Çuc favoritcen dutuçu
 çoure cerbutchariacq,
 çoure amourecaty, Jauna,
 mundian sofrıçaliacq.

Sonez.

614 Oguenicq gabe errericq,
 saintu martir justouacq,
 renconpenxatcen çutie,
 arren, oray Gincouacq.

Sonez.

615 Gloria goçaturen ducie,
 secula firicq gabe,
 eguiazco Gincou Jaunaren
 adoratcez bethiere.

Retira. Sonez.

Marcien, Hubert, Silas eta Mornet jalky.

MARCIEN

616 Siflor, erracarracq
 bertan houna Julien,
 haren bihotça behar diat jakin
 pare denez harriren.

Eraman eracy.

MARCIEN

617 Julien, ene adizkidia,
 ehiça nahy, oithian, khanbiatu?
 Estatu triste hortaricq
 ore buria livratu?

613a. V. *dutucie.*

615b. V. *finicq.*

616a. *erracarracq: V. errauracq.*

618 Etçaica, oithian, desouhure
 guisa hortan içatia?
 Ecy desouhuratcen ducq
 ore calitatia.

619 Hy beçalaco aitouren seme bat
 estatu hortaraturicq,
 bere erregueren graciacq
 guciacq oro galduricq.

620 Sinhex neçac, arren,
 bertan ait livraturen,
 eta eguin dutuia
 oguenacq oro pharcaturen.

JULIEN

621 Etcitadacq nicq dudan beno
 estatu alageragoricq
 dianicq badela
 mundian pressunaticq.

622 Gincouaren cerbuchatcia
 etcitadacq, ez, desouhoure,
 calitatia eztiat
 atarratcen deusetan ere.

623 Munduco erreguiaren graciaq
 oro galduricq ere,
 celucouarenacq balin badutut
 eztiat anxia deus ere.

624 Hire erranacq deus ere
 etcitiat sinhexiren,
 Gincouacq diztacq, aldiz,
 noure faltacq pharcaturen.

625 Eztiat ouste hireganicq
 behar dudan pharcamenturicq,
 ceren eta ezpeteriat
 eguin secula oguenicq.

618a. V. *desouhoure.*

618c. V. *desouhouratcen.*

619d. *galduricq: V. pharcaturen.* Kopiatzera-
 koan egindako huts bat dela eta ahapaldi honen
 bukaeran 620. ahapaldiari dagokion azkenengo
 hitza kopiatu du, horregatik 620. ahapaldia falta
 da Vinsonen edizioan.

620. Aurreko oharrean esan bezala Vinsonen
 edizioan ahapaldi hau falta da.

625c. V. *ezpeteriat.*

MARCIEN

626 O, sacra garny bleur!
Behar ducq, aleta, phacatu,
edo eta behar dutucq
ene erranacq aboinitu!

[35r]

JULIEN

627 Auher ducq ene batatcia,
bay eta dessidatcia,
deus ere mintçatu gabe
espranitcen ahal ducq mihia.

MARCIEN

628 Alo, bertan coky hory
açota eçacie,
bay eta mackilataz
betha eçacie.

*Retira Marcien, Hubert eta Silas.
Siflor eta Mornet bara; Siflor açotatcen eta
Mornet makilata emaiten.*

SIFLOR

629 Alo, Julien,
nahy banaicq sinhexy
orano nahy ait
nicq livra eracy.

630 Belharica ady hebetche
eta Talmagan adora;
jouanen nitçaicq ny
graciaren cherkarra.

JULIEN

631 Auher ducq, adizkidia,
eguiçq ore eguinbidia,
edo adora Jesus
celuco erreguia.

MORNET

632 Alo, Julien, erran bahu amenx
emazte gaiztouc senhar gaistoury beçala:

626a. *bleur*: V. *bleus*.
628-629. *makilata*: V. *makitala*.
629d. *eracy*: V. *eçacy*.
630d. *cherkarra*: V. *chercara*.
632b. *emazte gaiztouc senhar*: V. *emazte gaiz-*
tou sinhex.

«preparady guero behar tugun
horien emaitera»

633 hyry makilaz emaitera
ny ja ary nuc preparatcen,
hire langericq badudala
ceren ezpeitut ekousten.

634 Langer ouste banu
banoundoukec ihessy,
bay eta ezcapa
segurky onxa ederky.

635 Alo, Siflor, hiq emocq açotiaz,
eta nicq, aldiz, makiltaz.
O, par la mille ventre blu!
Oray behar dicq aire bat.

*Eman. Siflorrecq eman colpu bat Mornety
ezoustin.*

MORNET

636 Siflor, cer aryz?
Eny deitaca emaiten?
Cer ariz, Siflor?
Cer ducq, oithian, phenxatcen?

637 Beguia deitaca,
oithian, jauzeracy?
Jakin banu, aleta,
jouanen nunduia ihessy.

638 O, ene ginco handia Talmagan!
Cer eguinen dut, oithian,
oray beguia gabe
ebili behar dudanian?

639 O, cer devru da haur?
Min devru gaiztoua,
othoy, arren, socorry neçac,
Talmagan goure gincoua.

Marcien, Hubert eta Silas jalky.

MARCIEN

640 Cer ducq, Mornet?
Heltu çaiça malurricq?
Edo cergaticq dutucq
eguiten plainu horicq?

635a. V. *emacq*.
636a. *cer aryz*: V. *beraryz*.
636b. V. *deitaco*.
639c. *neçac*: V. *nauc*.
640b. V. *malluricq*.

MORNET

641 Ciecq hurren beitscinandei
 eztucie arrazcatu.
 Bet diable! Ezpeitucie
 beguia nicq beçala galdu.

642 Açote colpu batez
 Siflorrec beguia jauzeracy,
 ezoustian, araez,
 diouanaz haregaty.

JULIEN

643 Marcien, ouste baduçu
 cien gincoecq deus balia diela,
 assembla eracy itçaçu
 cien aphezacq berhala

644 bere oratione eta sacrificiouetçaz
 bere gincoen othoitceco,
 guiçon horry moien harez
 beguiaren arraeçarteco.

645 Haiec ecin baduie
 deus, aldiz, eguiten,
 eta nicq balin badut
 Jesus Crist othoitcen

[35v]

646 eta moien harez baderot
 beguia eretkekiten,
 bista khorpitciala eta
 spirituala ecarten,

647 eta ordian clarky
 cofessa deçacien
 cien gincoen eta gourien
 arteco diferencia cer den,

648 eta adoratcen dutucien
 hary horicq guciacq
 diradiala comfus
 eta photere gabiacq.

MARCIEEN

649 Noun ciradeie, ene apheçacq?
 Bertan aguer citeie
 eta sacrificiouacq
 errenda itçacie.

642a. V. *colpa*.

644a. V. *sacrificiouetçaz*.

646d. V. *eçarten*.

648c. V. *confus*.

650 Icou ahal deçagun
 eia cer den aguituren
 eta sclerats hounen photeriacy
 noulaco diren içanen.

Balam eta Alcoran jalkby.

BALAM

651 Monseigneur, eguiteco hory
 noula beita handia,
 behar diçugu empletatu
 goure ahal gucia.

652 Sacrificio handiacq
 behar tiçugu ofritu,
 eta hala benturaz
 autenituren diçugu.

ALCORAN

653 Su handi bat, monseigneur,
 bertan behar guinikeçu;
 lehen beno lehen
 prepara eraz eçaçu.

654 Aretche bat eta achouri bat
 guero behar citiçugu,
 eta, leguiaren arau,
 houracq oferitu.

655 Biciricq behar tiçugu erraracy,
 sacrificioua hobe içan dadin,
 eta goure ginco handia
 bihotz ery dadin.

656 Eguinen ditiçugu
 gucç goure othoitciacq,
 ginco handy horry errendaturen
 merechy dutian ouhouriacq.

BALAM

657 Bay, monseigneur, segur duçu,
 solamente balin bada justo
 guiçon horry bista
 gin dakion haboro,

658 goure ginco handieçq
 gutiela sinhexiren,
 bay eta khiristiacq
 comfus idokiren.

650-651. V. *jalky*.

MARCIEŃ

659 Prepara itçacie
 behar diren gaiça guciacq,
 eguin ditian bertan
 ne[se]ssary diren guciacq.

*Suia phitz, ecar achouria.
 Aphececq har escura. Minça.*

BALAM

660 O, Talmagan handia,
 oray entçun behar gutucq,
 hire gloria handia
 aumentaturen ducq.

661 Har eçac sacrificio hau
 hire gloriataco
 eta digno etchekey eçacq
 goure socorritceco.

ALCORAN

662 Amen, hala içan bedy, hala biz,
 ginco handia, othoy,
 goure socorritcen ariz.

BALAM

663 Eçar eçocq Talmagan
 guiçon hary beguia,
 aumentatu içan dadin
 hire religionia.

ALCORAN

664 Amen, hala dela, hala biz,
 o, ginco handia bertan
 goure socorritcen ariz.

BALAM

665 Banouacq oray, Talmagan,
 guiçon haregana,
 beguiaren bere
 lekian eçartera.

659d. e. *nessary*. V. *necessary*. Ik. 589d. *nessary*. 590b. *nessary*.

659-600. *ecar*: V. *eçar*.

661b. V. *gloriatuco*.

663. Beheratxoago datorren 665. ahapaldia dago idatzi eta ezabaturik ahapaldi honen aurretik. Ezabatutakoan *d* bertso-lerroan *lekhan* dio (ik. 665d *lekian*), gainerakoan ezabatutakoa eta 665. ahapaldia berdinak dira. Nahastea 662 eta 664. ahapaldiak antzekoak direlako gertatuko zen.

[36r]

666 Eretchekey içoçq bertan;
 hire gloria aumentaracy,
 ezkitian amenx
 comfutionetan jalky.

ALCORAN

667 Talmagan, eguicq
 bertan ore eguinbidia,
 bestela galduren ducq
 ore credit gucia.

*Balamecq isseia beguia eçartera.
 Satan minça ginco falxia den lecuthicq orrocoz
 eta heiagoraz.*

SATAN

668 Ho, ho, ho, ho, ho, ho, ho, ho,
 ho, ho, he, hou,
 arre, arre, arre,
 cer da hau?

669 Utcy guitçacie, utcy idolacq,
 condenaturicq guirenaz gagnian
 eratcera seculacoz
 iferniaren erdian.

670 Julien presouaturicq
 içanez guerozticq,
 goure phena guciacq
 dira doblaturicq.

671 Secula arguiricq
 içanen ezten batetan guira;
 noula nahy ducie, arren,
 eman deçagun arguia?

672 Cer da hau? Cer da hau?
 Erraviamentia,
 hau da hau miseria
 eta phena sofritcia.

Retira Satan. Eta pagano apheçacq oro confus.

MARCIEŃ

673 Eya, arren, oray hiq
 cer eguinen duya, Julien?

666a. V. *içaq*.

667-668. V. *orrocoz eta heiagoraz* falta da.

669c. V. *erratcera*.

673-674. Bi ahapaldi hauek beste letrakera batekin idatzita daude.

Eya capable içanez
eçarle begui jaustien.

JULIEN *belbarica*

674 O, trina deitas,
un[aq]ue possimus,
sic nos tu visita
sicut te colimus.

675 O, hirour presunataco
Ginco photerexia,
othoy çuq eguiguçu
çoure visita ezta.

676 Lumen [a]d revelationem
gentium et gloriam plevis tue.

677 İçateco arguia
nationen clar ecarlia
eta çoure populiaren
gloria handia.

678 Çucq ahal dutuçu, Jauna,
misteriouacq oro eguiten,
photere gucia oro
çouru duçu dependitcen.

679 Bestorduz ere bista
uxiary çunian erakarry,
Evangeliouan duçu,
Jauna, clarky aguery.

680 Premety eçaçu, othoy,
Jauna, egun gaiça bera,
amourecaticq aguer dadin
paganouen errurra.

681 Ginco falxu houracq oro
içan ditian comde[mna]tiacq
eta ahalkez beztituricq
haien adoraçaliacq.

*Error ginco falxiac. Paganouacq ousticata
lurrary.*

673d. *jaustien*: lerro artean idatzita dago *-i-*.
V. *hari begui jausten*.

674b. *unaque*: tinta mantxa bat du gainean.
V. *unague*.

676a. e. *ud*. V. *ad*.

677b. V. *eçarria*.

679. V. *Bestrodus*.

680b. *egun*: V. *eguïn*.

681b. e. *comdetiacq*: V. *honditiacq*.

681-682. *ousticata*: V. *oustiçala*.

682 Eta eçagut ahal decen
beren legue falxia,
ecy chercatcen duieia
arimen damnationia.

683 Eta mesperetchatcen duieia
bere creiaçalia
eta pharudussuco
glorialat deyçalia.

684 Jauna, hartcen dit beguy hau
eta isseiatcen eçartera;
othoy, Jauna, content içan cite
hounen eretchekitcera,

685 eta colpatiardy denbora berian
compreny eracitcera
ecy çu cihaur baicicq
beste Gincoricq ezteia.

[36v]

686 [Ait]aren Semearen eta
Spiritu Saintiaren icenian,
beguia, manhatcen ait jar adin
ore leheneco lekhian.

687 Kurutce Saintiaren berthutez
harçac leheneco arguia
eta heben harat adora
Ginco veritabilia.

Mornet jaiky.

MORNET

688 O, Jesus Crist, celietaco
erregue handia,
laidatu dela bethy
çoure majestate saintia!

689 Çu cirade, çu, Ginco bakhoitça,
adoratceco digno cirena,
celuco eta lurreco
printce handiena.

690 Çu cira Ginco veritabilia,
eztuçu, eztuçu bestericq,
oro dutuçu idolatre
devriez formaturicq.

685cd. Orriak zatitxo bat falta du eta horrega-
tik eskuin alderago idatzita daude lerro bi hauek.

686a. *Aitaren*: V. *aren*. Goiko ertzeko zatitxo
bat falta du orriak.

686d. V. *leheneco*.

691 Ene ahal oroz çutut,
Jesus, adoratcen,
gaiça gucien autor
ere bay eçagutcen.

MARCIEN

692 O, cer debru da hau?
Magicient cokia,
noun ikassy othe ducq
hainbeste gaiztokeria?

693 O, Mornet, traidoria,
behar ducq hicq ere phakatu,
coky horreky bahintçan ere,
arauez, enthelegatu.

694 O, maradicatiacq,
devriez sesitiacq!
O, cer debru da haur?
Oren maradicatiacq!

695 Eneganicq compassione
aphur ducie ukanen,
eskele fripouac, aleta,
sarry ducie maradicaturen.

696 Siflor, erho eçacq
coky Mornet hory mementian;
odola herakitcen ditac
ekousten badut aircinian.

697 Lephoua trenca içocq
colpu bakoitz batez.
Bazter guciacq citiat
oro bethericq traidorez.

Siflorrecq eman colpu bat eta erho.

MARCIEN

698 Abil, abil, maradicatia,
coky traidoria!
Fidel içan bahintz
ehian galduren bicia.

699 Coky Julien hory, aldiz,
burdin khatenaz carga eçacie,
eta kharrica orotan therresta
erabil eçacie,

700 bay eta karrica
cantou orotan açota;
odola jauz eraz artio
larría oro phorroca,

693b. V. *phacatu*.

701 trompetari bat aiticneticq
jouaiten delaricq,
karrica cantou orotan
esplicatcen dialaricq

702 ecy hola trataturicq
oro içanen direla
çoin ere emperadoriaren odren
contestaçale beitra.

CAMUS *jalky*.

703 Aspaladin ezpeituz
hanbat onxa trompetatu,
nahy niz haregaticq
egun onxa brillatu.

704 Monseigneur, çoure mania
nicq gogo hounez eguinen dit,
bay eta mundu orory
entçun eraciren dit.

705 Ecy handy dit oihia,
eta largo istarria,
phenxa, gainty niroçu ossoricq
ahary baten erdia.

Marcien retira.

SIFLOR

[37r]

706 Alo, Julien, oray
behar ducq ounxa cargatu,
eta khateina ederricq
behar ducq kharreiatu.

Julien belharica eta minça.

Eta Siflorrecq dembora berian carga.

JULIEN

707 Ne derelinquas
me, Domine,
Deus meus
ne discesseris a me.

708 Gincó jauna, eneçaçula, othoy,
abandona behin ere,

701a. *trompetari*. V. *tempelari*.
706b. *cargatu*: V. *gargatu*. e. g-ren gainetik
zuzenduta dago c-.
706c. V. *khatena*.
706-707. *belharica*: V. *belharico*. *dembora*: V.
tempora.
707a. V. *derelinguas*.

eta, othoy, egon cite
nitaricq hurrentu gabe.

709 Nitariq çoure colera,
Jauna, othoy, hurrent eçaçu,
eta çoure gracia handiaz,
othoy, socorry neçaçu.

710 Imbocatu niçanian
entçun naiçu bethiere,
eta triste niçanian,
Jauna, conxolatu ere.

711 Sofrituren tudan phenac, Jauna,
ofritcen teiçut sacrificiotaco,
eta ene bekatien
satisfactionetaco.

712 Eta ene galthoua, Jauna,
othoy, entçun eçaçu:
pacentciareky sofriteco,
othoy, indar emadaçu.

713 Eta çu, Maria Virginia, Jesus
boulhar sacratiaz hacy duçuna,
enegana hel eçaçu
çoure eztitarçuna,

714 moian harez ezpeitut
huxicq eguinen batere
eta bay pacentciareky
sofrituren bethiere.

*Siflorrecq therresta erabil korda batez.
Eraman triate cantouala; açota.*

715 Alo, alo, cokia,
revel fripoua!
Oray goçaturen ducq
açotiaren goçoua!

CAMUS

716 Guisa hountan trataturicq
oro dira içanen
çouinecq ere emperadoria
ezpeitu sinhexiren.

*Balam eta Celsa jalky.
By ainguricq gin Julienegana koroua bat
eçarten derelaticq burin eta guero idokitcen.
Ainguriacq retina.*

L'anfant CELXA parle.

717 Oray dut, oray, ekousten
mirakuilu handia
eta Julien celuco
ainguriez unguratia,

718 deia prestaturicq dela
haren martir khoroua
eta Jesus Crist dela
eguiazco Gincoua.

719 O, ene azcacy gaiztouac,
trompatcen nunducien, trompatcen,
Ginco justouaren plaçan
devria adora erazten.

720 O, Marcien, ene aita,
crudelitatez bethia,
uztudia ezten eritan
religione falkia.

721 Ginco falkien preceptacq
eriztan ikas eraciten
eta haien marca afroussacq
ene arropetan eçarten.

722 O, liburu maradicatiacq,
çouazte, çouazte,
hitz criminel baiçiq
bestericq eztucie.

723 Tromperia eta religione falxu,
ciecq eztucie bestericq,
eztiat ez cietan barnen nahy
haboro ekousy leteraricq.

*Arropacq har eta idoky, bere preceptorrary
ourthouky.*

724 O, arropa infidelacq,
idolatriaren marcacq;
cien beharricq haboro
heben harat eztiat.

[37v]

725 O, preceptor falkia,
professor trompurra,
hire gaiztokerien eçagutceco
oray badiat bonurra.

713c. *hel*: V. *bil*.

714-715. *cantouala*: V. *cantouiala*.

715c. *goçaturen*: V. *gouturen*.

721b. e. *eziztan*: V. *eriztan*.

722c. *hitz*: V. *hicq*.

723d. V. *leteraricq*.

726 Comberty ady, comberty,
seta gaiztoua kitaturicq,
eta penitencia eguin
Ginco justoua eçagaturicq.

727 Jouaiten nucq, jouaiten, ny oray
Gincouaren cerbutchariagana,
harekila baicicq eztiat
instructionericq secula.

Pharty. Balamecq har besoty.

BALAM

728 Cer phenxatcen ducq, ene haurra?
Cer erhokeria lothu çaicq?
Galdu iz utçultcen ezpahiz
eta ny sinhesten ezpanaicq.

CELXA

729 Ny haur gazte eta
flaco içanicq ere
hicq enaicq etchekiren,
bahu indar haboro ere.

Idoky bessoua eta lot saintiary.

CELSE

730 Çu çutut, çu, noure professoretaco,
Julien, nicq haitatcen;
secula-secula enuç
çoureganicq separaturen.

731 Çoureyky dukeçu, çoureyky,
ene placer ossoua,
ceren çoure moianez dudan eçagutu
eguiazco Gincoua.

Hounetan pot eguin Juliény.

732 Nahy çutut laguntu
çoure phena orotan,
algarreky sar ahal guitian
gloria handy batetan.

733 Devriez eta askaciez
oray artio trompaturicq
egon nuçu bethy,
idolatriary estekaturicq,

734 uxutarçunicq handienian
devrien adoratcen
eta Jesus Cristen contre
blasfemio eguiten.

735 O, askaciacq eta hirico guciacq,
aphez pagano doctrinaire guciacq,

egoiten ahal ciradeie
agitu gabiacq.

736 Enaicie, ez, jagoiticq
ny khanbia eraciren.
Eztut nicq Jesus Crist
secula kitaturen.

BALAM

737 Celse, ene haur maitia,
cer duçu, oithian, phenxatcen?
Galdia cira çoure aitacq
balin badeçu jakiten

738 goure gincouen contre
ciradiala mintçatu
eta haren manien contre
infidel errendatu.

739 Alo, sinhex neçaçu,
ene haur maitia,
eta conxerva eçaçu
çoure ouhouria.

740 Çoure askaciecq jakin gabe
aguian orano
igaraiteco balukeçu
cerbait erremedio.

CELSE

741 Auher duçu, Balam,
eny deus erraitia.
Ezpaduçu nahy adoratu Jesus
celietaco erreguia

742 aiticneticq ken çakitçat;
ecin çutut ekousten,
ceren religione falxian
çucq nunduçun instruitcen.

Hubert eta Silas jalky.

HUBERT

743 Silas, behar diçugu
bortchaz separatu,
eta guero bertan
khanbera batetan cerratu.

Har eta ecin ken.

SILAS

744 O, cer charma da hau?
Eskiacq çaitçat harritu
eta osso-ossoky
bessouacq oro inhurtu.

[38r]

745 Siflor, thira itçacq
nahy diren beçala,
diçagun eraman bertan
Marcienen aiticniala.

[Camus]Eraman oray.

[Camus] Marcien jalky lurrary ousticataz eta arropen chehecatcez.

MARCIEEN

746 O, cer devru da hau?
Ala suerte tristia!
Eztuta, oithian, nicq
çorthe maradicatia?

747 Cer phenxaturen dut?
Behar duta desesperatu?
Noula debru behar dut
hoiecq oro sofritu?

748 O, debru Julien,
magicient handia!
Hicq ducq, hicq, charmatu
oray ene semia.

749 O, maradicatia,
devriez sesitia!
Noun ikassy othe ducq
hainbeste magia?

750 O, Celsa ene semia,
hitçaz nucq estonatcen,
eia cercq erhokeriacq aian
estatu hortaratcen.

Marcioline jalkhy.

MARCIOLINE

751 Ene seme maitia, Celsa,
cer duçu oithian phenxatcen?
Çoure aita eta amaren contre
ciradia revoltatcen?

745c. V. *diçagun.*

745-746. *Camus*: beranduago eta lerroz kanpo idatzita. *ousticataz*: V. *ousticalaz*.

746b. V. *suberte*.

746c. *eztuta*: V. *eztudala*.

746d. V. *corthe*.

749, 750. Ahapaldi bi hauek Bordeleko liburtegiko zigilua dute ezkerrean.

750-751. V. *jalky*.

752 Eçari çutut mundiala
hanitz phena doloreki,
eta mitatagnaz habro
nahi deitadaçu soffriracy.

753 Boulhar hountan hacy çutut,
thiti hoiek egoski eracy,
eta orai nahi naiçu
cihaurek hil eracy.

754 Ene semia, eneçaçula
cihaurek conduisi tombala,
ene bicitça eztuçu possible
cambiatcen ezpacira.

755 Seme bacoitz bat ucan mundian
eta batere ez besterik;
eniçun ezparança, Celsa,
çoureganic desplacerik.

756 Ene çahartarçunian
noure consolaçale
çuntudan ezparança,
ene semia, betiere.

757 Ez citiala içan hain crudel
çoure amarentako,
ez eta hain infidel
çoure aitarentako.

758 Ucan eçaçu nitçaz pietate,
bai eta compasionne,
eta hartu desseinetik,
othoy, guibel cite.

759 T[r]ompatcen çutu coki horek,
charmatu çutu osoki,
çoure cençu orotaric
çutu iradoki.

752-783. Ahapaldi horiek guztiak, alegia, orrialde honen erdia inguru eta hurrengo orrialdea (38v) osorik, beste letrakera batekin idatzita daude.

752c. V. *haboro*.

753b. *thiti*: V. *ibiti*.

753c. *orai*: V. *bai*.

754. Ahapaldi honek gurutze bat du ezkerrean.

755a. *mundian*: V. *nundian*.

755b. *besterricq*.

756d. *betiere*: V. *behinere*.

757, 758. Bi ahapaldi hauek gurutze bana dute eskuinean.

759a. e. *tompatcen*. V. *trompatcen*.

759c. *cençu*: V. *cinçu*.

760 Bere magiaren bertutez
ucan çutu cambiracy,
eta çoure ereligionia
ere bay quiteracy.

761 Ene haur maitia,
othoy, sinhets neçaçu,
eta pena hoietaric,
othoy, solta neçaçu.

MARCIEN

762 Celsa, gogoua emak,
ecy, ezpanaik sinesten,
dembora luce gabe
sari çaik doluturen.

763 Celerat hory bertan
ezpaduk quitacen,
eta goure ginco handien
pharcamentu galtacen,

764 lehenic haier eta
eta emperadoriary,
eta guero, aldiz,
ore aita eta amary,

[38v]

765 khorpitcian ezteriat
çainic osoric utciren,
estuc ene eretician
graciarik ucanen.

766 Phenza ahal supliciouac
deireicat sofriraciren;
eztuc cer flata, ecy
eztuc quartieric ucanen.

767 Bai, hire hardieça
deriat orhiteraciren,
nic manatia bertan
ezpalin baduc eguiten.

760b. *ucan*: V. *içan*. *cambiracy*: V. *cambieracy*.

761c. *pena*: V. *pura*.

761d. *solta*: V. *soltu*.

763b. *bertan* idatzita eta ezabaturik: *ezpaduk bertan quitacen*.

764b. *eta emperadoriary*: V. *emperadoriary*.

764c. *guero*: V. *guira*.

764d. *ore*: *goure* zegoen lehenago; *gou-ren* gainean idatzita dago *o-*. V. *ore*.

765a. V. *korpitcian*.

767a. V. *hardicea*.

768 Gogoua emac, Celsa,
bestela çaik doluturen;
çu batetan barnen
hait erreraciren.

CELSA

769 Arosa nahi bada
elhorietaric sortcen den,
eztiçu, ez, bere
quigno houna galcen.

770 Haregatic elhorry çouinec ere
arosa beitu ecarten,
deusere bestec beçala
guisa beras diçu chilatcen.

771 Aita, eguiçu officioua,
elhorriac beçala min eguitez,
elhorriac beçala
pika eta chilatcez.

772 Nic, aldiz, arosac
eguiten dian beçala,
izeiaturren nuçu infidelen artian
urin houn içatera.

773 Çouin ere bici temporalaren
galciac beitu loxatcen,
haiec eta halakouec
oroc obedi citcen.

774 Eniaz denas beçainbat
deus eztiit eguinen,
bicy eternalaren irabastia
beitut nic phensatcen,

775 sinhesteko aita eternal
celuko ereguia,
çouintan hora beita
ene aita veritabilia.

776 Eguiçu çoure gincoen amourequatic
eniçan haboro çoure seme,
eta turmentaracy neçaçu
exai bat beçala deusere.

768a. *gogoua emac*: V. *goyana emacie*.

768b. *caik*: V. *çaix*.

770b. V. *eçarten*.

770c. V. *beste*.

770d. *beras*: V. *berac*.

772d. *houn*: V. *min*.

773c. *haiec*: V. *haur*.

774c. V. *irabaitia*.

776c. V. *niçaçu*.

777 Eta nic dereiçut, aldiz,
orai declaratcen,
ecy noure aitataquo
ez çutudala çagutcen.

778 Felicitate eternala çoure amouriouary
nic desiratiagatik,
ezteiçut eguiten çoury
batere oguenic.

779 Eta loxaz crudel
içan nadin nouretako,
cesatcen baniz içatera
pioux çouretako.

780 Eta ezpacira çu ere
aldiz cambiatcen,
ifernian eratcera
condenatu[ric] cira içanen.

MARCIEN *ousticataz*.

781 O, maradicatik!
Behar ducie pakatu;
mendecaturen niçaicie,
o, sacra jarni bleu!

782 Noure seme bacoitçaganik
behar niana nic houlacoric?
ale, coki fripoua, ounsa
içanen hiz, ounsa, gastigaturic.

783 Ale, bougre fripouac,
ezquele çamariac,
cien çainac içanen tuk
ounsa estiratiak.

777a. V. *deriçut*.

777c. V. *aitalaquo*.

777d. V. *eçagutcen*.

778c. V. *eztuçut*.

779, 780. Bi ahapaldi hauen ondoan, eskui-
nean, Bordeleko liburutegiko zigilua dago.

779a. V. *hoxa*.

779c. *içatera*: e. *içaterca*.

780d. *condenaturic*: tinta mantxa batez ezaba-
turik dago *-ric*.

780-781. *ousticataz*: ez dugu garbi ikusten
ousticata ala *ousticataz* irakurri behar den; *-a-ri*
erantsitako isatsa ere izan litekeen arren, badi-
rudi *-z* irakurri behar dela. V. *oustiçala*.

781c. V. *mendicaturen*.

782a. *bacoitçaganik*: V. *bacoitça*.

782b. *houlacoric*: V. *horelacoric*.

783c. *cien*: V. *çur*.

[39r]

784 Presouaren çolaco
cilo ulhun hartara
ourthouky itçacie
biacq berhalla;

785 amenx, jalky ezitian
onxa beguira eracy.
Cokiaq behar ducie
maradikatu sarry.

786 Camus eta Silas,
çouazte beguiratcera
eta isseia bethiere
leguez khanbiaraztera.

Marcién, Hubert eta Marciolina retira.

SIFLOR

787 Alo, hox, presouala
jarraiky çakiztade,
leku propy batetarat
sarry behar ducie.

788 Arguy dateke han
thupan barnen beçala,
bay eta urrina ere houn
pribat batetan beçala.

Eraman eta ourthouky.

CAMUS

789 Noula behar dugu
egon hoién beguiratcen,
khino gaizto hounen
oray heben sofriccen?

JULIEN

790 Celsa, ene haur maitia,
corage uken eçaçu,
çoure fermetarçunaz eztakiçu
çounbat dudán placer hartu,

791 eçagutu duçulacoz
eguiazco Gincoua,
bay etare kitatu
çoure seta gaiztoua.

792 Çounbatnahy ulhun den hebe
eta leku insupportablia,

784a. V. *colaco*.

788a. *han*: V. *hau*.

789c. *khino*: V. *khina*.

pacentcia uken eçaçu,
ene haur maitia.

793 Hounen plaçatata diçugu
argy eternalla irabaciren,
parfum sacratien goçoua
ere bay accesituren.

*Ainguria gin. By flanbeu phitz eta parfum
eraguin.*

CAMUS

794 Silas, cer miracuilu da hau?
Eztucia ekousten
ulhumpe handy hory
noula den arguitcen?

795 Kino insuportable houra
ere ossoky galtcen
eta parfum ezty batetara
ere bay khanbiatcen.

SILAS

796 Guiçoneq elirocie
eguin holaco miracuiluricq;
ez, cer ere beita,
hebe baduçu bestericq.

797 Nabassiky arraçou dicie,
guiradiala trompatcen,
eta ginco falxiaq
dutugula adoratcen.

798 Julien, khanbio icigarry hau,
oithian, cer erran nahy da?
Cer guisaz, oithian,
khanbio handy hau gin da?

JULIEN

799 Ene haurraq, Jesus Cristeniq
ezta hau hanbat hanitz;
eguin ahal liro, bay, hareq
mirakuilu handiagoriq.

800 Mundian ebilly cenian
hilaq çutian reçucitatcen
eta beste miracuilu
handiriq ere eguiten.

801 Oray ere bere graziaz
nay uken gutu sokorritu,
ulhunpe triste eta itchoussy houra
ere argy errendatu.

802 Khino insuportable houra ere
hareq du accaçatu,
bay etare haren lekutan
eztitarçuna plaçatu.

803 Amourekaty ekous daçagun
hareky dela arguia,
bay eta berthute
eta photere gucia;

[39v]

804 fidelentaco diala prestatcen
argy eternalla,
seculaco placer,
bay eta dohaina;

805 hary hersatcen diradianaq
dutiala sokorritcen,
bere behar ordietan
guidatcen eta laguntcen.

CAMUS

806 Gu ere cieq beçala
hary gomenda baguinte,
goure behar ordietan
socorry othe guintçake?

807 Plaça othe guintçake
gloria eder hartan
eta bicitce eternal
seculaco hartan?

JULIEN

808 Ene aur maitiaq, hortan
ezta dudariq batere;
cien combertitcia haren
placer handia liçate.

809 Combersioniaq beçain placer
deuseq ere ezterio eguiten,
becatore combertitziary dila
graciaricq handienaq emaiten.

810 Bay gloria paregabe hartan
placer cintçakeie,
seculacoz leku glorious houra
goça beiciniroue.

811 Bay, bay, comberty citeie,
haboro diferitu gabe,
eta Ginco eguiazco hary
pharcamentu galtha içoie,

812 renontciaturiq ossoky
cien ginco falxiaoq,
çouintan haiekila beitutucie
adoratu devriaq;

813 eta hil ičan baceieie
estatu triste hartan
condenaturiq beitcinatekeien
erratceco ifernian,

814 secula firiq gabeco
lecu dolorous hartan,
devrien eta spiritu
gaizto orenen artian.

815 Arren, arren, ene haurraq,
khanbia citeie berhala
eta Ginco justo hary
pharcamentu galtha.

816 Batheia baiciq besteriq
guero eztrukecie manca,
hartaco balima Gincouaq
emanen du cerbait ressoursa.

CAMUS ETA SILAS BIAQ

817 O, celuco erreguia,
guiçonon salvaçalia,
bay eta gaiça gucien
orenen creaçalia.

818 Aithortcen diçugu, Jauna,
çu ciradiala Ginco justoua,
Ginco photerexia eta
ossoky eguiazcoua;

819 cofessatcen diçugu,
aithortcen eta ekousten,
dudariq batere gabe
presentian eçagutcen.

820 Moien berarez ekousten
cer inikitatian
oray artioco demboran
bicy ičan guiradian,

821 ginco falxien adoratcez
ifernuco moustro orenen,
bay eta b[ ]asfematcez,
Jauna, çoure cihahren.

822 Ekousten diçugu çounbat crima handia
dugun cometitu;
o, Ginco eguiazcoua,
othoy pharca eçaguçu!

823 Misericordia eguiguçu, Jauna,
eta pharca itçaguçu;
heben harat beste guisaz
gubernaturen gutuçu.

824 Çoure graciareky batian
etçutugu ofenxaturen,
eta çoure amourecatiq cernahy
diçugu sofrituren.

PREFET *jalkhy*.

825 O, Ginco gloriosa,
othoy, sologa guitçaçu;
trouble handy hoietan
guida eta lagunt guitçaçu!

[40r]

826 Çazpy anaie bagutuçu
çoure condutaren pian,
beste socorririq gabe
batere mundian.

827 Eztiçuğu ekousten moianiq
çoure leguiaren sustengatceco,
ezkutuçu asky azcar
armen eraikiteco.

828 Nahy bada nouble guiradian,
eztiçuğu asky autoritate
guerla enterprenitceco
emperadoriaren contre.

829 Hiriy hountan impossible lukeçu
agissiq eguitia,
ceren eta infidelez
oro beita beztitia.

830 Elhez baicy eztuçu possible
deus eguin deçagun,
ez eta religionia
armaz sustenga deçagun.

831 Resolitiaq gutuçu
cernahy sofricera,
eta çoure leguen sustengatcez
bicien galtcera.

814a. *firiq*: V. *finiq*.

816a. V. *batheio*.

816b. *manca*: V. *mania*.

821c. e. *basfematcez*. V. *blafematcez*.

824b. V. *etçatugu*.

827c. V. *ezkutucie*.

832 Çoure icena, Jauna, eztiçugu
secula ukaturen,
au contrary ahal oroz
diçugu publicaturen.

833 Salvamentiaren cherkatcez
eta çoure adoratcez
deus eztiçugu espragnituren
bethy çoure laidatcez.

834 Bena cihaureq guida guitçaçu,
eçar bide chuchenian,
amourecatyc eta
herra ezkitian.

*Antoina jouan oray haren khantiala eta
belharica; Prefeteq, aldiz, continua bethy bere
othoitcia.*

PREFET

835 Çoure secourseky batian
ezpeitugu mancaturen,
eta bay, aldiz, paganouer
azcarky buhurturen,

836 çoure conduta sacriariy
gutuçu hersaturen,
ene anaiaq eta ny
cihaury gomendaturen.

837 Oroq erranen diçugu:
«sit nomen Dominy benedictum,
ex hoq nunq
et usque in seculum.»

L'ANGE GABRIEL

838 Jaunaq, jarraiky citie eny,
eta eracaxiren deiciet;
salvamentuco bidian
eçariren çütiet.

839 Gincouaq igorry nay
egun cien guidatcera,
eta bide saintu hartan
cien eçartera.

840 Hox emacie, arren, bertan!
Guidaturen çütiet,
bay eta bide segurrian
eçariren çütiet.

Jouan presouala.

841 Jaunaq, salvamentiaren bidia
hau duciela hebetche,
ezpeitcireie herraturen
secula behin ere.

842 Oroq etcheky eçacie
besteriç hartu gabe
eta sarry gloriaren
goçatcen ciratekie.

ANTOINE

843 Remestiatcen çutugu, jauna,
Gincouaren ainguria,
eta çu, aldiz, adoratcen
celuco erreguia.

844 Hitz deiçugu emaiten,
bay eta etchekiren,
descarta beno lehen
odolacq dutugula ichouriren.

JULIEN

845 Honky gin ciradeiela,
ene anaie maitiaq,
Jesus Cristen haurraq eta
haren cerbutchariaq.

846 Cien heltciaq nay
ossoky alagueratcen;
Gincouaq diala justoua
ekousten dut sokorritcen.

847 Çoure ministeriouaren beharra,
Anthoine, baguniçun;
eta Gincouaq guitiçu
sok[orr]itcen egun.

[40v]

848 Soiçu hebe çazpy soldado
eta Celse combertituriq,
bena ezpeitirade
orano batheiaturiq.

849 Eta anhartio ezpeitira
becatu oroginalety chahaturiq
ez eta Gincouaren harez
ossoky errendaturiq.

834a. V. *cihauren*.

834-835. *continua*: e. *contunia*. V. *continua*.

847d. *sokorritcen*: tinta mantxa batez ezabaturik dago -orr-.

849b. V. *originalety*.

850 Eta çuq noula
beituçu calitatia
sacramentu haren emaiteco,
Gincouaganiq eskia,

851 eman eceçu, eta
çoure exortacioniacq ere
algarreky bicy eta hiltceco
prest egon guitian bethiere.

ANTHOINA

852 Batheiatcen çutiet
Aitaren, Semiaren
eta Spiritu
Saintiaren icenian;

853 eta Satanen cathena
orotariq lachatcen;
chahu, pur eta
gracian eçarten.

Jaiky batheiatiaq.

ANTHOINA

854 Ene haur maitiaq, enekike
noula enthelega eraci
çounbatenaz cireien gorago
lehenco estatutiq.

855 Lehen cineien devrien,
ez munduco guiçonen,
bena bay ifernian erratcen
diren spiritu gaiztouden.

856 Ez solamente batheiu
saintu haren hartu gabez,
bena Gincouaren mesperetchatuz
devrien adoratcez;

857 idolatriaren bessarcataz
crima orotaco handienaren,
crima corruptcionez eta
maleciaz betheriq den haren.

858 Ifernuco mostrouaq udury
munducouaq oro beno itchoussiago,
cien arimaq ciradian milatan
khedarrria beno beltçago.

859 Uken baçunie malurra
hiltceco estatu hartan,

856a. V. *batheia*.

857a. V. *bessarcatez*.

858a. *ifernuco*: V. *ifernnio*.

ifernian cinateien
haxaq jalky beçain bertan.

860 Enfin, eniro asky esplica
cien orduco estatu tristia,
estatu dolorous eta
estatu loxagarria.

861 Hala-hala eniro asky laida
oray ducien avaintaila,
misericordiazco eta
graciazco dohaina.

862 Cien arimaq colozre
oray dira canbiaturiq,
elhurra bera beno
chouriago encudaturiq;

863 mirail arguy eta harry
preciousaq oro beno clarrago,
çointan beçitira capable
celietara igaiteco.

864 Gincouaren haur ciradeie
Ginco eguiazco haren,
guiçonaren, celiaren eta
lurraren creiaçaliaren.

865 Houra adora eçacie
eta eduky bihotcian,
gloria goçaturen beçitucie
berareky celian.

POLICOR *jouan presouala*.

866 Jaunaq, cer ary ciradeie?
Ezteia deus khanbioriq?
Eztiradia nahy
khanbiatu kiristy horiq?

867 Ezteia possible, oithian,
khanbiaturen diren
eta goure Ginco handiaren
adoratcera eçariren?

SILAS

868 Eztuq comeny, Policor,
hoien khanbiatcia,
eta Jesusen plaçan
devrien adoratcia.

869 Khiristiaq direla fondatu
heben diagu eçagutu,

862d. V. *errendaturiq*.

haien legue saintiaz
ere bay instruitu.

[41r]

870 Çazpy anaie noubliaq
houna beítira errendatu,
Anthoina apheçarekila
presouala beraq sarthu.

871 Celsa, eta gu harekila,
guitiq batheiatu uken
eta ezcutuq, ez, batere
oray khanbiaturen.

872 Erroq goure generalary
eztugula haren anxia,
nahy ezpadu adoratu
celietaco erreguia.

873 Eta hiq ere houra
adora eçaq çuhur bahiz,
celietaco gloria
emanen beteiq.

POLICOR

874 Ale, traidore athia,
guty sarritan hebetche
nihauq orory lephouaq
trenca nitçakecie.

875 Holache deia erregue baten
fidelky cerbuchatcia?
Haren odre formelen
purky revecatcia?

876 Ale, coky saldoua,
phacaturen ducie
ifernuco çazpy miliou
devria ezpaducie!

877 Nihau baicy ezpaçuniere
batere beste partidariq,
etciniroue ez uken
batere cartieriq.

878 Ale, fripouaq,
apho guidaíl saldoua,

dolutu behar çaicie
hartu ducien gestoua!

879 Siflor, gogo eman eçaq!
Onxa precautionona ady,
ezcapa eztitian
ounxa arma ady.

880 Ny, aldiz, banouq, oray,
Marcienen avertitcera,
balima ginen nuq sarry
coky horien achissetan eçartera.

Marcien jalky.

POLICOR

881 Monseigneur, houna deiçut
erras berry gaiztoriq:
çoure gentiaq dutuçu
traidorez betheriq.

882 Çazpy anaie nouble,
Anthoina aphez bateky,
presouan sarthu dutuçu
beraq bolontary.

883 Çazpy soldado beítciren
Julienen beguiratcen,
ary dutuçu khiristien
Gincouaren adoratcen.

884 Bere buriaq citicie
uken batheia eracy,
bay eta Celsa ere
batheiatu duçu haieky.

885 Ene avisez oro arround
eçar cintçazke achissetan,
batere sofritu gabe
haboro bicy ditian.

MARCIEN

886 Behar diat ezkiribatu
emperadoriary,
eia cer datekian
haren odria eguruky.

871c. V. *eçutuq.*

873cd. Lerro bakar batean idatzita daude bi bertso-lerrook.

874b. *sarritan* eta *hebetche*-ren artean tinta mantxa bat dago. Ez dirudi azpian ezer dagoenik.

875d. V. *renecatcia.*

879c. V. *ezcopa.*

881b. *gaizto bat* zegoen idatzita eta *-riq* idatzi du *bat*-en gainetik, errimak eraginda. V. *gaiztotiq.*

884. Bordeleko liburutegiko zigilua du ondoan, eskuineko ertzean.

884a. V. *citicie.*

885a. *avisez*: V. *aussez.*

887 Celsa ene haur maite hareq
phena ditaq eguiten;
bestenaq eniq ezpere
hala regretatcen.

Jaikiriq.

888 Sacra blu! Nour lauke
erriviatu gabe,
bere buria erho
edo desesperatu gabe?

Retira. Sonez.

Marcien, Hubert eta Policor jalkhy.

MARCIEN

889 Jaunaq, uken dut
emperadoriren odria,
eta hau duciela
ezkiribatia:

890 Julieneq eta beste laguneq
oroq behar die hil eracy,
eta bere hardieça
ere bay perra eracy.

[41v]

891 Behar ducie prepararacy
boja saldo bat cobrez,
betharteco olioq, recinaz
bay etare sofrez.

892 Biciriq behar duie
haietan erra eracy,
desobedient diren guero
ordre formelary.

Presta. Sonez.

Hubert retira.

MARCIEN

893 Eracar itçacie
coky houraq ene aiticiniala,
by hitcez eneky
orano mintçatcera.

Eracar.

MARCIEN

894 Ale, coky saldoua,
traidore athia!

Hola behar çuniena
tratatu emperadoria?

895 Goure ginco handiaq, aldiz,
guisa hortan mesperetchatu
eta goure legue handia
guisa hortan profanatu?

896 Bena behar ducie,
maradicatiaq, phacatu.
Sacra jarny blur!
Behar çaicie dolutu!

897 Ezpacireie khanbiatcen
eta kitatcen cien leguia,
preparaturiq da deia
cien suplicioua.

898 Horiq dutuciela
hortcheto adelaturiq,
hoguey eta hamalau cuba
olioz eta sofrez betheriq.

899 Han behar ducie,
maradicatiaq chispiltu.
Celsa, hiq duq behar
hobekieniq phacatu.

900 Aldiz, sinhesten banaicie,
oro deitciet pharcaturen,
bay etare gracia
orory nihaurq ukenen,

901 recompenxa eta dignitate
handiriq ertchekiren
eta emperadoriareky
bakiaq eraguinen.

902 Celse, ene semia,
hory sinhesten ahal duq,
bestela bateq ere beno haboro
suplicio patituren duq.

CELSE

903 Marcien, erraiten deiçut,
aitataco eçagutu gabe,
çoure suplicio ororen
eztugula anxia batere.

904 Goure artian eztuçu, ez,
batere traidoreriq,
çoury ez emperadoriary
eztiçugu eguiten ogueniç.

893a. V. *eraçar.*

893-894. V. *eraçar.*

899b. V. *chispittu.*

905 Cien gincoueq, aldiz,
mesperechatcia beno haboro
merechy likecie
hanitcez guehiaguo.

906 Cien gincoueq eta leguiaq
oroq behar likecie destruitu,
eta memoriaq ere
seculacoz banitu.

907 Ezcutuçu, ez, cambiaturen,
bena etcicuçu doluturen;
çoure idean cirade
horrez trompaturen.

908 Preparazione horieq oroz
ezkiticie, ez, loxatcen,
au contrary goure bihotçaq
ossoky alagueratcen.

909 Prest nuçu habouroueniç
behar bada sofritera,
ecy ez eta Jesus
hounaren kitatcera.

910 Eztiçuçu, aldiz, behar
emperadoriaganiç gradiariç,
ceren eta deusetan ere
ezpeiterogu eguin ogueniç.

911 Rencompenxariç ere
eztiçuçu behar haregatiç,
esparantça diçuçu franco
celuco erreguiaganiç.

[42r]

912 Hobeky eguin ciniro bakiaq
eguin cintçan çuçu ere hareky,
becatiez dolumen uken
bay etare comberty.

913 Bestala galdia cira,
avertitcen çutut clarky,
ceren desiratcen beinuky
salva cintian ossoky.

JULIEN

914 Marcien, sinhex eçaq
Celsa ore semia,
adoro photere oro diana,
celuco erreguia.

915 Houra duç cernahy
eguiten ahal diana,

gaiça guciaq ezdeusetariç
eguin uken dutiana.

Hubert gin hila sounian.

MARCIEN

916 Cer duç hor, Hubert?
Hil çounbait duca?
Hila balin bada,
ekar eçaq houna.

HUBERT

917 Bay, monseigneur,
Anastasa duçu hiliç
eta lurpian eçarteco
oray eramaiten dit.

MARCIEN

918 Julien, hiç, cien Gincoua
hainbeste beituç bantatcen
eta haren icenian
tuiala oro eguiten,

919 othoitcen ait, arren: hil hau
behar duç reçuscita eracy,
bay etare hiletariç
oray phitz eracy.

JULIEN *belharico.*

920 Nisy Dominus
edificaverit Domum,
in vanum lavoraberunt
quy edificavit eam.

921 Jauna, çuçu cihareq
ezpaduçu etchia bastitcen
auherretan nuçu,
arren, travailatcen.

922 Cihareq duçu photeria
cernahy eguiteco,
bicien hiltceco eta
hilen ere phizteco.

923 Bestorduz ere Lazara
uken çunian reçuscitatu;
nahy baduçu egun ere
deusere badiroçu.

924 Premety eçaçu, Jauna,
infideleq duien comfursionia,

hala-hala ičan dadin
fidelen triumfamentia.

925 Çoure gloria ičan dadin,
Jauna, auçmentatia,
othoy, entçun eçaçu
oray ene othoitcia.

926 Trinitate saintiaren icenian
ait Athanasa manhatcen,
jaiky adin eta
has adin minçatcen.

Athanasa jayky.

ATHANASA

927 Marcien, devriaq dutuq
cieq adoratcen tucien gincouaq,
ifernian erratcen diren
spiritu gaiztouaq.

928 Gincou eguiazcoua duq Jesus Crist,
çouineq ichoury beitu odol gucia,
guiçonaren salvaracy nahiz
bessarcatu kurutchia.

929 Su eternaliala
ninduia eramaiten,
mostro orrible eli bateq
bereký karreiatcen,

930 ceren eta hire leguia
uken beinian karreiatu,
hiq adoratcen dutuia
gincouaq adoratu.

931 Ene arima uken diq
Jesus Cristeq manhatu,
ecy khorpitça
behar ciala hartu.

932 Autenitu diq Julieneq
hory bere othoiez

[42v]

Gincou justo hary eguin
dian adorationez.

933 Hartara, Gincou eguiazco hareq
manhatu uken niq
penitencia eguin neçan,
mundiala utçuliriq,

933d. V. *utçutiriq.*

934 eta cofessa eta boroga neçan
Jesus dela eguiazco Gincoua,
guiçonon salvaçale,
erregue celucoua.

935 Sinhex eçaq, sinhex, Marcien,
elukeq borogantcha hoberiq;
bena loxa nuq ossoky
hy ičan opstinaturiq,

936 devrien inst[r]ument bat ičan
Gincouary guerla eguile,
eta ore damnatione
eternalaren cherçaçalle.

937 Phená handiriq duq ifernian
horetaco destinaturiq,
penitencia eguiten
ezpaduq combertituriq.

938 Profeita ady demboraz,
guero bestela eztukeq ordu
occasione hounez
nahy bahiz trufatu.

939 Deveia deiteq Gincoua
hiry dembora emaitetz,
hain exemplu handiriq
eta ederriq erakastetz.

940 O, Gincou justoua,
leheneco bician
uken çuntudan mesperetchatu,
bena, Jaun justoua,
othoy, pharca eçadaçu.

941 Isseiaturen nuçu çoure
graciareky batian,
eta penitentia
oray eguinen mundian.

MARCIEEN

942 O, Julien cokia!
Coky magicienta!
Noula neite, oithian,
ny hiry mendeca?

943 Afrounteriaz devria
hiq, arauz, eracax iro,

936a. e. *instrument. V. instrument.*

939a. *deveia: V. devria.*

940. Bost lerrotan idatzita dago ahapaldi
hau.

bahekike arteficio
eta igura franco.

944 Har eçacie bertan
coky Anastasa hory,
eta beste hoieky
oliouan chispilt eracy.

945 Phiztu ondouan duq
hassy gueçur erraiten,
besteç beçainbat diq
horreq ere merechitcen.

946 Policor, hiq eraguin eçaq
hoien executionia;
eztiat nahy martirisatcen
ekoussy noure semia.

Marcien retira.

POLICOR

947 Jugatcen dut eta ordenatcen
oray heben presentian,
cua olío horietan khiristy
horiq oro eçar ditian,

948 chispilt eracy ditian
pietateriq gabe.
Alo, Siflor, eguin eçaq
bertan executione.

SIFLOR

949 Alo, coky eskeliaq,
ciaurizte berhala,
bay eta sar citeie
barrika hoietan barna.

950 Eztate hebe sofricia
gueçur erraitia udury;
maradiciatq, behar ducie
perratu ederky.

JULIEN

951 Bay, ene adizkidia,
sartcen nuq ny leheniq,
ezticuq, ez, baty ere
horreq emaiten phenariq.

944d. V. *chispitt eracy.*

947d. *eçar: V. eçan.*

948a. V. *chispitt eracy.*

949c. V. *citeci.*

951c. V. *ezticuq.*

CELSE

952 Ez, phenariq ez batere,
au contrary alagrantcia
nahiz ekoussy lehen beno lehen
gloria paregabia.

JULIEN

953 Corage, ene aurhide maitiaq,
gogo hounez sofritceco,
gloria saintiaren
guero goçatceco.

954 O, Jesus maitia,
gogo hounez diçugu sofrituren;
çoure amourecatiq
pacentciareky harturen.

[43r]

955 Ogueniç gabe çuq ere
sofritu uken çunian,
eta goure amourecatiq
hil içañ kurutchian.

956 Justo duçu sofrý deçagun guq ere
cerbait çoure amourecatiq,
bay etare goure
arimen salvatciagatiq.

957 Jauna, içañ cite goureky;
çoury gutuçu gomendatcen,
espiritiaq, arimaq eta korpitçaq
cihaury remetitcen.

Siflorreq suia phizten dialariq.

958 O, maradiciatq,
oray behar ducie chispiltu;
ez nahy içañ bacineie
ene conxeilier behatu.

959 O, su eder bat sarry
ekoussy behar ducie;
hor, hor, coky eskeliaq,
erra eta chispilt cite!

Les anges sortent.

L'ANGE GABRIEL

960 Gincouaq igorten gutu
cien delivratcera

958b. V. *chispittu.*

959d. V. *chispitt.*

eta su crudel horren
berhalla erhaitera.

Aingurieq khanta.

961 Ginco graziaz bethia,
oro photerexia,
Jauna, handy duçu erras
çoure protectionia.

Sonez.

962 Justouen esparantça cira,
haien indar gucia,
eta danger orotariq
haien beguiraçalia.

Sonez.

963 Gloriaz betheriq çaude
kheruvinen artian,
bay eta bethy içanen
eternitate gucian.

Ainguriq retina.

Marcien, Policor eta Hubert jalky.

MARCIEN

964 Executionia, Policor,
eguin deia oro?
Navassiky uduritcen citaq
eztela hassy orano.

POLICOR

965 Monseigneur, estonaturiq nuçu,
bihotça sesituriq;
ene bihotça duçu
ossoky trampourturiq.

966 Enuçu ny nihau,
mundu oro jakile duçu
ecy execucionia
içan dela isseiatu.

967 Cua horietaco olio eta materiaq
oro dutuçu consumitu,
eta pacientaq, aldiz,
orano ossoriq dutuçu.

968 Ezticie, ez, udury suia
secula honky duieia,

au contrary udury dicie
edertiagoriq direla.

969 Niq etcikit cer phenxa,
harrituriq niagoçu,
houlaco prodigoriq
secula içan eztuçu.

970 Orano baduçu haboro;
entçun diçuğu khantary eli bat,
formatcen beitçuien
harmonia ezti bat.

971 Eztiçuğu, aldiz, deus ere
ez ihour ere ekoussy;
niq etcikit horiq oro
cer diren erran nahy.

MARCIEN

972 Julien, erran içadaq,
deus ere gorde gabe,
eia, oithian, noun
ikassy duia hainbeste,

973 hain magia prodigious bat
noun duien erakasten,
guiçonaq noun ahal diren,
oithian, hain aviltcen.

JULIEN

974 Miracuilu horien autorra
celuco Gincoua bera duq;
horietan falxukeriariq,
magiariq batere eztuq.

[43v]

975 Jakiten ahal duq bertan
horien eguiteco moiana,
cer guisaz ukaiten
ahal den dohaina.

976 Houra duq bihotcetiğ
munduco soinnen hurruncia,
haier inutilletaco
orory soguitia,

977 gaiça ororen gagnetiq
Jesus Cristen maithatcia,
haren beraren laidatcia
eta bethy adoratcia,

965d. V. *transporturiq.*

966d. V. *isseiatce.*

970c. V. *beitucien.*

974a. V. *miraculu.*

978 haren amouriouary
ez pretestatcia deusetan ere,
aitariq ez amariq,
emazteriq ez haurriq ere,

979 munduco gaiça ororen
abandonatcia,
haren beraren gloriaren
baiciq ez chercatcia.

MARCIEN

980 Cokia, cer mintço iz
hire gueçur ororeky,
hire falxukeria eta
afrounteria gaiztoueky?

981 Magia susprenigarririq
çounbanahy duia eracaxten,
hire gueçur maradiciatq
eztutuq eny sinhex eraciren.

982 Cokia, hanitz eracaxten duq,
bena nouispait hait galeraciren,
edo eta bestela
ny nuq çapartaturen.

983 Juratcen diat Talmaganez,
ehiçala ezcapiren,
bicia galduren duq ene
eskietariq jalky gabe.

984 Devrieky, arauz,
pato eguiniq ahal iz,
ecy guiçonaq hainbeste
magia ecin phenxatcen diq.

985 Incantaturiq bahiz ere,
cokia, galduren iz,
ehiz ezcapiren bethy
creatura balin bahiz.

986 Hy galeracy artio
eztiat phaussuriq ukenen,
ore lagun ororeky
bicia duq galduren.

987 Eçar itçacie presouan
ounxa cerraturiq,
galdu behar duie
japartatcen ezpaniz,

981b. V. *ceren ba nahy duia eracuxten.*

985a. V. *inkantaturiq.*

987c. V. *ducie.*

987d. V. *sapartatcen.*

988 bena behar dut phenxatu
cer guisaz behar duien,
horien finiratzia
eztenez possible içanen.

Eçar presouan. Oro retira.
Sonez.

CELSE *Siflorry minça.*

989 Siflor, nahy deitaca,
othoy, eguin placer bat?
Behar deritadaq
errendatu cerbutchu bat.

990 Ene ama maitia
nahy niqueq ekoussy,
nahy nundukeq elhestatu
orano hareky.

991 Ene desseina, othoy, hary
jakin eracy behar duq,
eta ene aitaren etchen orory
erraiten ahal duq.

SIFLOR

992 Celsa, eguinen dit
bertan çuq manhatia,
baita elhestaturen
çoure ama maitia.

Marcien eta Marcioline jalki.

SIFLOR

993 Madama, Celsa çoure semiaq
nahi çuntuke ecoussy,
bai eta elhestatu
nahi lukeçu çourequi.

Siflor utçul presoualat.

MARCIEN

994 Jouan cite, madama,
Celsaren ekoustera,
eta hirour egunez presouan
harekila egoitera.

989a. V. *deitacia.*

992-993. *Marcien eta Marcioline jalki* dioen
oharretik hasi eta orrialdearen bukaera artekoa
(993 eta 994 ahapaldiak) beste letramolde bate-
kin idatzita dago.

993c. e. *bahi. V. nahi.*

[44r]

995 Aguian moian harez
cambia eraciren duçu;
eguin ahala phuru,
othoy, eguin içoçu.

996 Ene mahatchieq, ja,
deus ere ezticie loxatcen,
bena aguian çuq
balacuz duçu bilduren.

MARCIOLINE

997 Marcien, gogo hounez
ny nuçu hara jouanen,
eta esparantça dit Celsa
dudala cambia eraciren.

998 Udury citadaçu
enaiala refusaturen;
esparantça dit asky aisa
dudala niq hora bilduren.

999 Benturaz eta deia
ossoky dolu diçu,
berareq naianian
ny hara galdatau.

1000 Noure ahal oroz
dit caressaturen,
eta ahalaz eztiqy
nitcioçu mintçaturen.

Joun presouala.

JULIEN

1001 Marciolina houna da,
ene aurhide maitiaq;
dutugun eguin Gincouary
goure othoitciaq,

1002 beguiaq iroky ditçaiion,
bay etare comberty;
belharicaturiq dugun
Gincoua othoy devotky.

L'ANGE RAPHAEL

1003 Saintiaq, corage, corage!
Gincouaq du eguinen miracuïlu!
Bere gracia handia
ciekila etchekitcen du.

Marciolina sar presouan, Celsaq bessarca.

CELSA

1004 Honky gin ciradiala,
ene ama maitia,
dolore handireky ene
mundiala eçarlia.

1005 Çoureyky içatez baiciq
eztit, ez, niq phaussuriq,
etciroçut, ez, bestela
uken contentamenturiq.

MARCIOлина

1006 O, ene seme maitia,
ene haur karioua,
ene contentamentu eta
esparantça ossoua!

1007 Oithian, behar çuntudana
estatu hountan ekoussy,
guisa hortan khanbiaturiq
hainbeste uxumentureky?

1008 Bena ordu houn duçu orano,
ene seme maitia,
othoy, sinhex eçaçu çoure
mundiala eçarlia.

1009 Noure odolaz hacy çutut,
ene haur kharioua,
eztiçadaçula cihaureq,
arren, eman herioua.

1010 Ecy haxa dudalariq,
çu khanbiatuz gueroz,
hila beçala nuçu
casy herioz;

1011 ene spiritia duçu
ossoky troublatia,
ene bihotça duçu
changriz harritia.

1012 Hil nahiagoriq
ecy ez çu hola ekoussy,
ene seme maitia, ukeçu
pietate enegatiq.

1013 Ecy etcikit bestela
cer dudan eguinen,

995c. *phuru*: V. *phena*.

1004d. V. *eçartia*.

1008d. V. *eçartia*.

ene buriaren buruçaçuissa
enuçu, araeuz, içanen.

1014 Othoy, arren, ene semia,
sinhexy behar naiçu,
eta enekila etcherat
behar duçu erretiratu.

[44v]

1015 Çoure aitaq deritçu
oro pharcaturen,
eta gogo hounez çutu
ounxa errecevituren.

1016 Hareq ez niq eztiçugu,
ez, nahy çoure gaitciq,
ene haur kharioua,
ez etare malurriq.

1017 Çutan baicy eztiçugu
beste esparantçariçq,
eztiçaçuçula, ez, eman,
arren, holaco changririq.

CELSE

1018 Amourio hanitz duçu,
ama maitia, çuq ene,
bena segurta cite badudala
niq hainbeste çoure.

1019 Ene ama maitia, çoury
hanitz deiçut obligatione,
asky satifa cintçadan
elukeçu possible.

1020 Mundiala eçary naiçu
eta çoure odolaz hacy,
bay eta phena handiriq
sofritu enegatiq.

1021 Guidatu naiçu mundiala eta
niq ere nahy çuntuket celiala,
eternitate luceco
gloria dohaxiala.

1022 Haraco bidian nuçu,
eta, nahy bacitçaitçat jarraiky,
goçaturen diçugu
bieq eternalky.

1023 Premety içadaçu, othoy,
ene ama maitia,

arrazou cerbaiten
çoury esplicatcia.

1024 Eta othoitcen çutut,
eguidaçu gracia,
behatcia eta atentcione
aphur baten ukeitia.

1025 Ama maitia, nahy nuçu hassy
arrajou naturalaz minçatcen,
amourecatyq jar citian
çu ere consideratcen.

1026 Mundu hau eztuçu haxarregabe;
hory sinhesten duçu
eta rebocatcia
impossible lukeçu.

1027 Arren, baduçu nourbait
haxarriaren emailia,
eta ekousten tugun gaiça
ororen creaçalia.

1028 Ecy ekousten diçugu
presunaq diradila sortcen,
sor ondouan bicitcen,
eta guero finitcen.

1029 Ekousten tiçugu animalaq,
hegaiztiaq, bay eta çuhaintciaq,
guisa berarez diradila
casy conduisitciacq;

1030 haxarre bat baduiela
eta urhentce bat ere,
eta deus ere eztele
haxarre ez urhentce gabe.

1031 Nour da haien ororen autorra?
Ama maitia, ignoratcen duçu,
aleta, segurky ere
nourbait ja baduçu.

1032 Haxarregabezco autor bat badela
eta firiq gabeco bat,
guisa harez mintço deniq
baduçu philosopho bat.

1033 Arraçou naturalaq beiterio
compreny eracy uken,

1017a. *baicy*: V. *baiez*.

1021d. V. *gloria*.

1025b. V. *arrazou*.

1028b. V. *presounaq*.

1032b. V. *fniq*.

1032c. V. *daniq*.

nahy bada nour cen
etician eçagutcen.

1034 Nahy bada ignoratcen çutian
eta haren leguia ez eçagutcen,
oro hary çor cirela ciçun
philosopho beraq erraiten.

1035 Posseditcen tugun gaiçaq oro
citiçugu, arren, autor hareganiq,
oro hareq eguiniq,
eta oro hareq emaniq.

1036 Ama maitia, hora nour den
ignoratcen duçu orano,
bay niq ere segurky
oray berry artio.

[45r]

1037 Eta noula eçagutu dudan
behar duçu jakin haxarria,
eta noula ičan den
ene combersionia:

1038 Julien noiz eta beiticien
kharriketan therrestatcen,
celialat niçun
goity soguin uken.

1039 Ekoussy niçun celia irekiriq
claritate handy bateky,
ainguru eder eli bat
jalkitcen, aldiz, hantiq.

1040 Memento berian çutuçun
Julien cen lekiala
çounbaiteq cerelariq eçarten
coroua bat buriala.

1041 Sciencia infuzo batez
mementouan ičan nunduçun beztituriq,
eta Jesus Cristen leguiaz
ere bay arguituriq.

1042 Eçagutu niçun merveilousky
hora cela Gincou eguiazcoua,
goure leguia cela, aldiz,
legue crudel eta gaiztoua;

1043 Gincou falxiaq guntiala
debriq adoratcen,

eta Jesus Cristoren autorra,
aldiz, mesperetchatcen.

1044 Eta hora cerq cian causatu?
Juliene othoitceq,
infidelen combersioniagatiq
eguiten çutianeq.

1045 Hora cela causa, nunduçun
jarraiky nahy hary ičan,
ekousten beinian ecy
Jesus Crist cela hartan,

1046 eta bestela damnatione
eternalaren bidian nintçala,
espiritu gaiztouaq eta
devriq adoratcen nutiala.

1047 Asky prova handiriq, ama maitia,
eztucia remarcatu?
Ihourq ere ecin beinundian
Julieneq separatu.

1048 Etcicun, aleta, hora
causatcen ene indarraq,
ez, ez, batere
ene azcartarçunaq,

1049 bena bay Jesus Cristecq,
harecq beinundian laguntcen,
eta ororen contre
azcarky defendatcen.

1050 Mourneten beguia ere
etçuniana ekoussy?
Julieneq beitician
uken eretcheqy,

1051 Jesus Christ hora bera
uken cianin othoitcu,
eta gentillen apheçacq,
aldiz, comfus errendatu,

1052 noun devria beiticen gincou
falxien ahotiq mintçatu,
noula condenatia cen
ere bay declaratu.

1053 Eztucia ekoussy orano
hila noula reçussitatu dian?
Eta cer declaracionia
hareq eguin dian?

1036d. *berry*: V. *berez*.

1041a. V. *infuso*.

1043b. e. *deubriq*. V. *debriq*.

1043d. V. *mesperetchatcen*.

1046b. *nintçala*: V. *nintiala*.

1051b. V. *cianen*.

1054 Ecy devrieq çuiela
ifernialat eramaiten,
gentilen leguia
cialacoz etchekey uken.

1055 Eztucia ekoussy, enfin,
olio herakitian
noula miniq gabe
conxervatu guiradian?

1056 Horiq oro cerq eguin dutu?
Ez goure photeriaq,
bena bay, dudariq gabe,
Ginco handiacq.

1057 Houra dela causa, ene aitacq
magicient guirela erraiten,
certçaz ahal gunuke
gucq heben composatcen?

1058 Badakiçu magia eguiteco
behar diala uken droga,
eta heben halacoricq
deus ere eztugula.

1059 Hilaq, aldiz, eztitçakiala
magiacq phitz eracy,
den ignorentenacq
ahal ciroçu compreny.

[45v]

1060 Arren, arren, ama maitia,
othoy sinhex neçaçu,
eta behar duçu Jesus Crist
çucq ere adoratu.

1061 Hory ezpaduçu eguiten,
regretatcen nuçu,
ceren damnacionezco
bidia chercatcen beituçu,

1062 devrien compagnaco
phena eternal icaragarracq,
secula firiq gabe
diren desolamentiaq.

1063 Evita itçaçu, arren, phena houraq,
o, ene ama maitia,
dolore handireky ene
mundiala eçarlia.

1064 Eçarçu gogouan Jesus Crist
Ginco guiçon eguin dena,

eta goure salvatu nahiz
kurutchian il içan dena.

1065 Ginco falxien adoraturz
dolumen uken eçaçu,
eta Ginco justo hary
pharcamentu galtha eçaçu.

1066 Eguinen deiçu misericordia,
bay eta salvaturen,
bere gloria saintia
ere bay goça eraciren.

1067 Arren, arren, ene ama maitia,
eztuçula dudariq batere,
eta, othoy, sinhex neçaçu
diferitu gabe.

MARCIOLINE

1068 Ene semia, oithian,
horiq oro eguiaq direia?
Hain uxutarçun handian,
oithian, bicy guireia?

CELSE

1069 O, ene ama maitia,
hory dudariq gabe.
Eztucia ekoussy miracuilu
çu hounaz gueroz ere?

1070 Presou ulhun hau
miraila beçain arguitcen
eta Jesusen ainguriacq
airian minçatcen.

MARCIOLINE *belbarica*.

1071 Sobera clar dutuçu, Jesus Crist,
temoignage horiq oro,
çoure gincotarçunaz
dudariq ukeiteco.

1072 Eçaçutcen dit eçaçutcen,
criminel içan niçala,
oren eta memento oroz
çu ofenxatu çutudala,

1073 çoure plaçan dutudala
devriacq adoratu,
crima orotaco
handiena cometitu,

1063d. V. *eçartia*.

1064a. V. *goguouan*.

1066a. V. *deien*.

1074 mostrouaq preferatu
noure creaçaliary,
enegaticq kurutchian
odolaren ichourliary.

1075 Ekousten dit eztela behar
dudatu çoure legue saintiaz;
lex Dominy immaculata,
combentens animas.

1076 Ekousten dit, Jauna, ekousten,
Ginco eguiazcoua cirela;
et regnavit
Dominus in secula.

1077 Çoure erreguegoua datiala
secula firicq gabe,
çu cerbutchatcen çutien
justouen phaussia ere.

1078 Jauna, pharca itçataçu, othoy,
ene crima itchoussiacy,
çoure majestatiaren contre
cometitu guciacy.

1079 Eguidaçu misericordia,
salvaçale maitia,
eta emadaçu dembora
eguin deçadan penitencia.

1080 Enegaticq odola
ichoury uken duçu,
Jauna, othoy, arren,
çuq conxerva neçaçu.

1081 Eztat, ez, Jauna, haboro
çoure leguia profanaturen,
çutan baicicq ezit
esparantçaricq ukenen.

1082 Eta esparantça dit, Jauna,
goçaturen dudala celia,
eternitate luceco
gloria dohaxia.

ANTHOINE

[46r]

1083 Madama, eçaçutu duçu guero
Ginco eguiazcoua,

behar duçu recevitu
sacramentu batheiuazcoua.

1084 Harecq çutu becatu
oroginalety chahaturen,
eta Gincouaren gracian
ossoky eçariren.

1085 Recevitu duçu mementouan,
oraydranoco becatiacy
oro çaiçkeçu
pharcatu guciacy.

MARCIOLINE

1086 Lehen beno lehen,
eztit, ez, beste desiricq,
eztit orhit bestericq,
eztit beste phenxamenturicq.

ANTHOINE

1087 Celsa, çoure ama
combentiracy duçu guero
behar duçu cerbutchatu
horren eguçaitataco.

CELSE

1088 Oro iça bite
Gincouaren gloriataco,
eta salvamentiala
goure conduitceco.

Celsaq har ama bessotiq.

ANTHOINA

1089 Batheiatcen ait Aitaren,
Semiaren eta
Spiritu Saintiaren icenian.

JULIEN

1090 Gincoua dela laidatu
eta bethy remestiatu,
ala placer handiacq
harecq emaiten beittutu.

1091 O, Jaun justoua,
oro photerexia,
othoy, çuçq comberty eçaçu
oro mundu gucia.

1092 Eçaçut eraz eçaçu orory
çoure legue saintia,

1078a. V. *içatuçu.*

1081c. V. *baiciq.*

1083a. V. *ducien.*

1087d. V. *eguçaitaco.*

gloria dohaxuco printce,
celuco erreguia.

Marcien, Hubert eta Policor jalkhy.

HUBERT

1093 Monseigneur, berry gaizto bat
entçun dit ecinaguo,
capable beita goure
ororen harritceco.

1094 Marciolina entçun dit
kiristy eguin içan dela,
eta crucificatu haren
adoratcen ary dela.

MARCIEN

1095 Cer debu berry ekarten duq?
Içala maradicatu!
Jaunaq, ezta possible,
behar dut desesperatu.

1096 Ezta possible haboro
pacentcia ukaitia,
ez; behar dut urcatu
nounbait noure buria.

1097 Hainbeste inxolentcia
nourq sofritcen ahal du?
Cer behar dut eguin, oithian?
O, sacra jarny blur!

1098 Debria deia hau, oithian?
Ifernia deia lurren gagnian?
Houlaco dolorericq bestela
elukek, ez, mundian.

1099 Cer behar dut, oithian, jauky?
Ezta possible bicitcia;
ez, behar dut ekoussy
sarry beste mundia.

POLICOR

1100 Ja, ja, monseigneur,
ukeçu pacentcia;
invicil eli bategaticq
ducia galdu nahy bicia?

1101 Benturaz çoure semia eta emaztia
orano kanbiaturen dutuçu;
beste çounbait lehenicq
hil eracy eçaçu.

1102 Aguien hora ekoussiricq
dutuçu humiliaturen
eta leheneco bere
leguiaala utçuliren.

MARCIEN

1103 Eracarcie presounteguity
çazpy soldado kiristiacq,
bay eta haieky
çazpy anaie noubliacq.

[46v]

SIFLOR

1104 Alo, hox eneky, Prefet,
Camus eta Silas ere,
Marcien en aitciniala
orocq behar ducie.

Eraman Siflorrecq Camus, Silas eta Prefet.

MARCIEN

1105 Cokiacq, içan ciradeie
revel declaratu,
bena behar ducie,
maradicatiacq, phacatu.

1106 Ordenatcen dut eta jugatcen
oray heben presentian,
çazpy soldadouen buriacq
trecaturiq içan ditian,

1107 Prefet eta haren sey anaiacq
içan ditian erraraciricq,
çounbait hilicq ekous artio
bestela eztut phaussuricq.

Marcien, Hubert eta Policor retira.

SILAS

1108 O, celuco Gincó handia,
gutçaz pietate ukeçu;
goure becatiaccq, Jauna,
othoy, pharca itçaguçu.

1109 Ahaztera utcy itçaguçu
goure falta handiacq,
inikitate eta
becatu cometitiacq.

1096c. V. *urkatu*.

1103a. V. *eraçarcie*.

1107d. V. *paussuricq*.

1110 Çoureganat dey guitçaçu,
Jauna, gracia eguiguçu;
gloria eternalian,
othoy, plaça guitçaçu.

CAMUS

1111 Jauna, mundu corronpitu hau
gogo hounez diçugu kitatcen,
çutan dugularicq oro
esparantça eçarten.

1112 O, Virgina Maria,
içan cite çu ere goureyk,
çoure secours eta
eztitarçun ororeky.

1113 Spiritu dohaxiacq
oro huilant çakizkie,
orocq ounxa hiltcen
urgaitz guitçacie.

1114 O, Gincou eguiazcoua,
othoy, lagunt guitçaçu,
arimacq eta korpiçaçq
gomendatcen deitçugu.

1115 Çoure eskietara citiçugu,
Jauna, remetitcen,
eguiazco Gincoua
cihaury presentatcen.

Siflorreq biacq erho.

PREFET

1116 O, celuco Gincou handia,
çoury gutuçu hersatcen,
çoury citiçugu, çoury,
beguiacq eraikitcen.

1117 Çoure benedictioniacq, Jauna,
lurrialala ichour itçaçu,
eta içolpen captivitateco
burdinacq brisa itçaçu.

1118 Çoure populiaren beciaticq,
Jauna, remety itçaçu,
çoure hountarçunaz haren crimaq,
othoy, gorda itçaçu.

1119 Goure entheleguia deriçugu,
Aita Eternala, ofritcen,

1110c. V. *glorian eternalian.*

1112d. V. *ororoky.*

1117c. V. *içalpen.*

ceren çucq beittutuçu
ounxa esclarituren.

1120 O, salvaçale maitia,
ene memoria deiçut ofritcen,
çoure passionne saintia
beitcitaçu orhit eraciren;

1121 guisa berian çoure maithatceco
dudan obligationia
çouinen handy datekian
ene eguinbidia.

1122 O, Spiritu Saintia,
ene boronthatia deiçut ofritcen,
çoure amouriouaren flamaz
beituçu bessarcaturen.

1123 Enfin, trinitate adoragarria,
ofritcen deiçut ene hazcurria,
ene actione, hitçaçq oro,
bay eta phenxamentia.

1124 Reserburicq batere gabe,
oro deiçut presentatcen,
arima eta korpiça
çoury remetitcen.

[47r]

Erra eracy. Ehortz ainguriecq.

MARCIEN *jalky eta minça.*

1125 Siflor, Julien, houna
bertan eracar eçaçq,
ecy by hitcez
mintçatu behar diat.

SIFLOR

1126 Hox, Julien, oray
Marcienegana
behar ducq, hareky
by hitcez mintçatcera.

1121c. V. *datekion.*

[47r] Orrialde honetan markatzeko-edo ibili-
tako orri txiki bat dago tartekaturik; eskuizkribua
kopiatzen ibili den norbaitek (Stempfek, agian?)
lana non utzi duen adierazteko erabilitakoa dela
dirudi. Hona orritxoak zer dioen: «à reprendre: la
5eme ligne I col. 2eme feuillet: *Justo duçu...*

à reprendre: la 15eme ligne I colome 2eme feui-
llet: *Julien ehiz nahy hy.*»

1125b. V. *eracar.*

Eraman.

MARCIEN

1127 Julien, ehiz nahy hy
eny behatu deusetan ere,
bena, othoitcen ait,
ukecq atentione.

1128 Behar duq eçagutu
gaizky duiala eguiten,
eta goure ginco handiaq
dutiala mesperetchatcen.

1129 Templu handy eta
superbo hartan
ginco handy haier
behar ducq ouhoure eman;

1130 houracq dutucq mundiaren
moderaçaliacq,
erresouma edo empira
hounen protector handiacq.

1131 Othoitcen ait, sinhex neçaq,
eçaicq gaizky jouanen;
algarreky gutucq
bethy adizkide içanen.

JULIEN

1132 Monseigneur, çoure apheçacq oro,
arren, assambla itçaçu,
eta templu hartara
bil eracy itçaçu,

1133 jakile içan ditian
eta ekous decen
cer sacrificioua dudan
ginco haier ofrituren.

MARCIEN

1134 O, ene adizkide maitia,
hitça baduq etchekiten
eguïn ofenxiacq
oro deitçat pharcaturen.

1135 Bay eta emanen derat
recompenxa handiricq,
hireganat secula
eztiat uken maleciaricq.

1136 Bil eraciren citiat
apheçacq oro hara,
hire galthouaren conforme,
nahy duia beçala.

*Eraman Julien berriz presouala.
Alcoran eta Balam jalky.*

MARCIEN

1137 Behar ducie bertan
ofrenda preparatu,
Julieneçq nahy dutu
goure ginco handiacq adoratu.

ALCORAN

1138 Bay, monseigneur, sinhesten dit,
ecy eguin diçugu efort handiriç
respectu hartara goure
ginco handier othoitce hanitz.

MARCIEN

1139 Templiala ahalacq
oro bil citaie
ene apheçacq guciaq
bat baratu gabe.

BALAM

1140 Bay, monseigneur, bagouatçu
deligenta handireky,
Julien eracarçu
bere lagun ororeky,

1141 ekous diçagun oro
ginco handy haien othoitcen,
bay etare goure
leguiala combertitcen.

*Jouan Balam eta Alcoran templiala.
Hubert eta Policor jalky.*

MARCIEN

1142 Siflor, Julieny eta haren lagun
burduinacq idoky itçacq
eta templiala oro
bertan condusy itçacq.

1130c. *edo: V. eta.*

1131b. *V. eçaciq.*

1132b. *V. assembla.*

1138c. *V. respeitu.*

1138cd. *e. respectu hartara goure / goure ginco
handier othoitce hanitz. V. idem.*

[47v]

1143 Soniac (?) aitcinian
condusy itçacie,
goure gincouac adoratu
nahy beytutie.

Sifllor. Idoky burdugnac. Jouan oro templiala.

JULIEN

1144 O, themplu superboua,
ala beyhiz hy urguilluxu
harry preciaturic bahiz
urhez onxa hiz dauratu.

1145 Jaunac, houna niz oray
eta nahy niz belharikatu,
eta ene egin ahalaz
Gincoua othoytu.

1146 Comfidancha handireky
dut othoycia eguinen,
eta balinba Gincouac
benay ençunen.

1147 Oh, Gincou eguiatzoua,
celuquo erregruia,
hainbeste insolencia
sofrituren ducia?

1148 Hainbeste urhe eta cilhar
eta harry preciattu
idola hayen etchian
noula sofritcen duçu?

1149 Hainbeste urguillu, banitate
debriaren etchian,
noula duçu sofritcen,
Jaun justoua, oythian?

1150 Ala hontarçun handia
beyta çutan edyreyten,
hainbeste iniquitate
duçunian sofritcen.

1143-1157. Orrialde honetako ahapaldi guz-
tiak beste letra molde batekin idatzita daude.

1143a. *soniac*: ez da ondo irakurtzen. V. *jaunac*.
Badirudi *aitcinian*-en ondoren *co* dagoela idatzita;
agian hurrengo lerroko *condusy* idazten hasita edo.

1143-1144. e. *Siflor*. V. *Siflor*.

1144b. V. *ala begbiz hy urquikuxu*.

1144c. *preciatuyic*.

1146a. V. *confidancha*.

1146d. V. *benaij*.

1151 Bena, Jauna, permety içad[açu]
çoure gloriagatic,
bay eta fidellen
consolacioniagatic,

1152 dembora berian gentilen
confusioniagatic,
hayen uxutarçunaren
ager eracyttiagatic,

1153 templu haur urruina dadin
bere gayça ororequy,
eta chahuky gal dadin
bay eta confondy.

Bestec oroc erran.

1154 Hala içan dadilla
oh, Gincou eguiatzoua,
othoy, permeti içadaçu
salbaçale justoua.

Templia oro eror. Ubert pian atçaman.
Apheçac colpa.

BALLAM

1155 Ayey, cer da haur?
Ala colpu handia,
Alcoran! Ala beyta
haur masacre orriblia!

MARCIEEN

1156 Cer debru haur?
Sacra jarny diable!
Eztuta oythian nic
suerte maradicattia?

1157 Maradicatu horien goytcia
ezteya oythian posible içanen?
Bay, edo bestela
ny sarry çapartaturen.

[48r]

1158 Magicient devriacq, aleta,
behar ducie maradicatu!

1151a. Ertza ez da ikusten.

1152d. V. *eracytiagatic*.

1153c. e. *chachuky*. V. *chachuky*.

1154-1155. V. *BALAM*.

1157c. *bay*: V. *çay*.

1157d. *ny*: V. *hy*.

1158a. V. *maguicient*.

Cerbait ere guisaz
behar ducie finitu.

1159 Eçar itçacie presouan,
behar dut aphur bat phausatu,
noula behar dien galeracy
ere bay phenxatu.

Eçar presouan.

JULIEN

1160 Ene aurhide maitiacq, dugun
Gincouaren adoratceco
khantica bat kanta,
Jesusen laidatceco.

Khanta «o, lux beata trinitas».
Ainguricq, Silas, Camus, Prefet chouriz
beztituristicq aguer khoroua bederareky alde
bateticq. Basilissa, Clarisse eta Luce beste
aldeticq, khoroua bederareky houraq ere.
Oroçq khanta «ale luia alle luia, o, fily et filie
rex, celestes rex glorie».

Khanta ondouan.

BASILISSA

1161 Julien, Gincouacq igorten niçu
çoure averticera,
sarry çouaçala
batailaren finitcera.

1162 Celia çouretaco
deya irokiricq duçu,
baita martir eta virgina corouaq
prestatiacq dutuçu.

1163 Julien, çoure eta
çoure lagun orenen
recevitceco orena, saintiecq oroç
dicie egurikitcen.

JULIEN

1164 Adoratcen çutut, Jesus,
celuco erreguia,
çu ere remestiatcen
ene espousa maitia.

1165 Ala berry ederra,
berry paregabia,
berry deliçous eta
alagranciaz bethia;

1166 graciazco mecia,
eztitarçunez bethia,
berry divinitatezco
eta berry sacratia.

1167 Gogo hounez dit, gogo hounez,
mundia nicq kitaturen;
eztiroto, ez, batere
doluricq nicq eguinen.

1168 Becatore obstinatu haier
bay eguinen dit dolu,
ceren eta ez tiren
nahy combertitu.

1169 Bena, othoy, çucq, Jauna,
eguiçu gracia,
comberty itçaçu eta
eman salvamentia.

1170 Joundane Paule ere beste orduz
combertitu çunian;
eçarçu mundu gucia, Jauna,
çoureganaco bidian.

1171 Çoure gracia handiaz,
Jauna, othoy, lagunt guitçaçu,
eta ounxa hiltcen cihareccq,
othoy, ajuta guitçaçu.

SATAN

1172 Hubert, hor iça,
ene adiskide maitia?
Algarreky behar diagu
oray goçatu ifernia.

1173 Beit diable ala hy sortha,
ny azcar ičanagaty,
ehait, ez, utciren,
eramaiteco hargaty.

1174 Abil horrat oray,
eta ny ere sarry
ginen nucq Marcien
hire buruçaguiareky.

1160c. *khantica*: V. *khantua*.
1160-1161. *beztituristicq*: V. *bestituristicq. bate-*
ricq: V. *badeticq. houraq*: V. *hourac*.
1162b. V. *deja*.
1162d. V. *prestatiacq*.
1163d. V. *ducie*.

1168c. *ceren*: V. *ciren*.
1169b. V. *eguiçue*.
1170c. V. *eçarcie*.
1173b. V. *hy*.

Marcien eta Policor jalky.

MARCIEN

1175 Policor, erradacq
noula behar den phenxatu;
coky haien finirazteco
noula behar dugu isseiatsu?

[48v]

1176 Eztucq ja errana içanen
ecin goithu dutudala,
behar die maradicatu
incantaturicq ezpadira.

POLICOR

1177 Monseigneur, udury citadaçu
ounxa liçatekiala
beguiacq jauz eracy eta
lehouer egoiztia,

1178 jan eta irex ditcen.
Haiecq etciticie utciren,
guisa harez beitira
bertan finituren.

MARCIEN

1179 Alo, Siflor, ariz;
mementouan eracar itçacq
eta lehouecq irex ditcen
bertan egoitz itçacq,

1180 beguiacq lehenicq
orory jauz eraciricq,
ezcapatceco eztecen
ekous ahal arguiricq.

Idocq presoutiq.

SIFLOR

1181 Alo, coky saldoua,
behar ducie phacatu!
Oray behar ducie, oray,
maradicatiaq, perratu!

1182 Saldoua dembora behartu citaq
presouan igaren,
coky eskeliacq
cien beguiratcen,

1175a. V. *erraducq.*

1179b. V. *eraçar.*

1181d. *perratu: V. penatu.*

1183 bena oray, heben harat,
baliman escusa nukecq,
passeiura jouaiteco
sarry livre nukecq.

MARCIEN

1184 Alo, oray da tenoria,
behar ducie khanbiatu,
edo eta bestela
mundia berta[n] kitatu.

1185 Marciolina, behar dutun
oray ounxa perratu,
ene desolamentia
badun ere causatu.

MARCIOLINA

1186 O, malerous impioua,
cer othe ducq phenxatcen,
hainbeste miracuilucq
ehaianin combertitcen?

1187 Marcien, ekoussy dutuca
hillacq reçussitatcen
eta ginco falxien
templia destruitcen,

1188 beste hainbeste miracuilu
Jesusecq causaturicq,
eta eztucq eguiten
batere cassuricq?

1189 Dolu eguiten deiçut, dolu,
damnatoren cirelacoç,
eta phena eternalacq
chercatcen dutuçuulacoç,

1190 pharadussuco pharte
orory renonciaturicq,
bonur eternalary
chahuky arnegaturicq.

1191 Gogoua emaçu, gogoua, Marcien,
orano baduçu dembora,

1183a. *harat: V. horat.*

1184d. *e. berta: V. bertan.*

1185a. *dutun: V. dun.*

1185b. *perratu: V. penatu.*

1186c. *V. miracuilacq.*

1186d. *ehaianin: V. ebiçate.*

1187a. *V. dutuia.*

1188a. *V. miracuila.*

1189,1190. Bordeleko liburutegiko zigilua
dago bi ahapaldi hauen ondoan, eskuinean.

nahy bada huilan den
finitu dembora.

1192 Kambia cite, othoy,
eta eguin penitencia,
kitaturicq çoure seta
eta legue gaiztoua.

CELSE

1193 Aita, nahy uken bacein
sinhexy ama maitia,
salvatu çunukian
çoure arima tristia;

1194 bena phenareky ekousten dit,
nigarrez nagouelariçq,
eztela, ez, possible,
chahuky cirela obstinaturiq.

1195 Ez, munduco martiriouecq
eztitacie hainbeste sofriraciren,
çouina çoure contre jouaitiaq
betereit emaiten.

1196 Goure avisacq ceitçu
egun batez orhituren,
orduricq ezatekenian
heiagora franco eguinen.

[49r]

1197 [O]rdian cirate sofritcen
eta içanen seculacoz,
secula phaussuricq gabe
eternitate orotacoz.

1198 Bena ecin beste eguin,
o, salvaçale maitia,
nouzpaît abandonatcen duçu
becatore obstinatia!

1199 Complitu içan bedy,
Jauna, çoure borontatia oro,
eztuçu justo mundu hountan
tugun contentamentiaq oro.

MARCIEN

1200 Ale, maradicatiacq,
baducieia coragia,

eny deus erraiteco
heben boronthatia?

1201 Massacratu ondouan
cien religionia,
bay eta blessatu
ossoky ene ouhouria,

1202 emperadoriaren odriacq
oro hauxe guciacq,
eta erresuman eçary
troublamentu handiacq,

1203 cien gueçur gaizto eta
afrounteria ororeky
trompatu eta traditu
nundukecie nahy.

1204 Enaicie, ez, ny behar,
behar ducie niçaz besteriçq,
sinhesteco badiala
cien ginçouacq photereriq.

1205 Dicie ginco bacoitz bat
dela hirour presounatan,
ginco hora del
aldiz lecu orotan.

1206 Hirour pressounatan bat,
noula içaten ahal da?
Ginco leku orotan den hora,
arren, noun aguery da?

1207 Photere uken balu, etcian
utçiren bere buria hiltçera,
eta mundu hountan
guiçonez erhaitera.

1208 Ale, canaila saldoua,
utcy neçacie ichilicq,
desespera eta
erravia eracy gabericq.

1209 Eztut nahy entçun
cien gueçurretariçq deus ere.
Alo, Siflor, eguicq
bertan executione.

1210 Jauz eracy itçakecçq beguiaq,
animal bassacq guero
lachat itçacq, bertan
irex ditcen oro.

1193a. V. *bacinu*.

1197a. Ertza ez da ikusten.

1198c. V. *nouizbait*.

1199d. V. *contentamentian*.

1207d. V. *guiçoner*.

1208a. V. *canala*.

SIFLOR

1211 Alo, alo, malerousacq
oray da tenoria,
behar ducie chercatu
suplicionia.

*Idoky beguiacq eta lachat lehouacq eta
hartçacq eta ez deus eguin.*

JULIEN

1212 O, celuco Jaun justoua,
çucq eztitcen tuçu lehouacq ere,
çoury impossible denicq
eztuçu, ez, deus ere.

MARCIEEN

1213 O, devru magicientacq!
Ciecq finy citaien
eztucq, ez, arauz,
secula possible içanen.

1214 Lehouacq eta tigriacq
citie ezty erazten,
eztucq mañaricq mundian
noun horieq eztaikien.

1215 Presouan den ouhouin
guiçon erhale houra
eracar eçacie bertan
triate hountan gaigna,

1216 errana içan eztaidin
leguiaren sustengatcez
hiltcen diradiala
religioniaeren kitatu nahy gabez.

1217 Ordenatcen dut guero orory
trenca dakitcen buriacq,
finy ahal ditian
canaila maradicatiacq.

[49v]

Marcien eta Policor retira.

JULIEN

1218 Ala memento ederra,
memento paregabia,

memento hountarçunez eta
alagranciaz bethia!

1219 Ala memento charmanta
eta memento ezta,
memento eguiaczoua
aspaldian desiratia!

1220 Mundu troublatu hountariq
jalkitceco mementoua
eta gloria eternal
hartarat jouaitecoua,

1221 lecu corrompitu eta
inikitatezco hountaricq
ihessy eguinicq eta
seculacoz jalkiricq.

1222 A, mundu trompagarria,
saldouen galtçalia
eta secula phaussuriq
ukenen eztuia lekia!

1223 Jalkitcen gutucq hireganiq
alagranciaz bethericq,
becatore miserable haier
dolu eguiten dugularicq.

1224 Orhituren cieieq egun batez,
ordu eztaiekianian,
eta hiry jarrikitcia
finituren ordian.

1225 Behar dukeie eman conthu
juge justo haren aiticnian,
mundu ooren jugatcera
eraitchiren den egunian.

1226 Judicioco egun handy hartan
Jesus da aguerturen,
gaiztouacq eta hounaq oro
beitutu jugaturen.

1227 Ecce apparevit dominus
super nubem candidam,
et omnes sancty eius cum eo,
et erit in die illa lux magna.

1228 Peccator bidevit et
irascetur dentibus suis,

1212a. *O, celuco*: V. *celuco*.

1212b. *tuçu*: V. *duçu*.

1214d. *horieq*: V. *horceq*.

1215c. V. *eraçar*.

1220c. V. *eternale*.

1223a. V. *guitucq*.

1223d. V. *eguiteu*.

1224a. *cieieq*: V. *ciecq*.

fremet et tabescent,
desiderium peccatorum perivit.

1229 Jauna ginen da saintu
oroz acompagnaturicq,
odey handy batetan gagnen
arguy handy batez beztituricq.

1230 Gaiztousaq ekoussiren du
eta da ikaraturen,
bere hortcez carrascaz
bertan da hassiren.

1231 Jauna, kitatcen diçugu mundia,
esparantçareky ordian
eçariren gutuçula
çoure escuineco aldian,

1232 eta erranen deicuçula: ciaurizte
ene erresoumaren goçatcera,
ene aitacq preparatu
uken deicien beçala.

1233 Esparantça alaguera horreky,
Jauna, gutuçu phartitcen,
eta leku troublatu haur
gogo hounez kitatcen,

1234 arimacq eta korpitçacq
çoury dutugularicq gomendatcen;
çoure ciharen eskietara,
Jauna, remetitcen.

*«In manus»a erran oroq. Erho oro Siflorreq.
Ikara eracy triatia eta egoitz tapicetaricq
pharte. Bost edo sey fusilez thira batetan eta
fusea ba[t] phitz durundaren plaçaco.*

MARCIEN *lasterrez ezcapa dioualaricq.*

1235 O, cer da hau, oithian?
Hiria deia galtcen chahuky?
A, nourat niz ezcapiren
ny oray hebetiq?

Siflor ere joun ihessy.

SIFLOR

1236 Ala orage handia!
Noula behar dut ezcapy?
A, martiraq, arauz,
injustoky çutie galeracy.

MAURICE

1237 O, martir saintiacq,
religioniaren sustengaçaliacq,
bay eta Jesusen
amourecaticq hilçaliacq.

[50r]

1238 Ala exemplu ederra
nicq cietan ekousten!
Oro triumfaturicq ciradeie
gloriaren goçatcen.

1239 Ala crudelitate handia!
O, Marcien inpioua,
Jesusen persecutaçale,
guiçon crudel gaiztousa!

1240 Eguin ducq, eguin, ravage
erres estraordenaricq
eta ekoussy miracuillu
ounxa hounkigarriricq.

1241 Halere ehiz combertitu
ez etare combertitcen;
cer castataricq iça
ecin diat comprenitcen.

1242 Goure guida handietaricq
kiristiacq gutucq privatu;
ala crudelitate handia
hicq beituq exerçatu!

1243 Malerous barbaroua,
eztucq esprainitu deusere,
hire seme bacoitça
ez eta emaztia ere.

1244 Bena ezti, ez, anxia;
gloriaren goçatcen dutucq
eta hiq, aldiz, damnacione
eternala chercatcen ducq.

1245 A, malerous obstinatia, aleta
asky ekoussy bahuqe
combertitceco asky
uken instructione.

1246 Bena hire bihotça duq, arauz,
atcherà beno gogorraguo,
deuseq ere ecin honky,
ecin bera beitiro.

1234-1235. *fusea bat: e. fuseaba. V. fuseabat.*

1242b. *V. gutuc.*

1247 Ezteiala Gincouaq premety
hy beçain barbaroricq
içan dadin secula
mundu hountan bestericq.

1248 Lehou erraviaturicq,
ez eta tigriticq
eztuq, ez, secula
içan hy beçain crudelicq.

1249 O, su gloriosaq saldoua
sofriracy deicie mundian,
bena oray ciradeie
seculaco phaussion.

1250 Gincoua othoy eçacie
gouregaticq bethiere;
barbaro hoier buhurtceco
uken deçagun corage.

1251 Eta premety eçagucie
cien korpitcen hounkitcia,
Gincouaren etche saintian
ere bay ehortzia,

1252 cien ouhouretan dudanian
cantica bat khantatu
ceren ounxa beiticie
segurky meritatu.

*Ainguricq has oray bertan cantica lehen
verseta, Mauriçaq segonta eta guero sona.
L'ange: «Santorum meritis inclita gaudia» eta
halache urbent artio; guero ehortz.
Policorreq ecar Marcien.*

MARCIEN

1253 Ala hau phena handia!
Ala beinian çorthë gaiztous!
Enaica nahy, oithian, socorritu,
o, Talmagan ene gincoua?

1254 Galdu diat ossagarria,
Marciolina ene emazia,

1248a. *lehou*: -o-k tinta mantxa bat du gainean. *V. lehu*.

1248c. *secula*: *V. secua*.

1250a. Orriak, goiënean, eskuineko zutabearen parean, ertza zatituta eta tolestuta *V. Gincouari othoy eçacie*.

1250d. *buburtceco*: *V. buhuatcen*.

1252-1253. *ecar*: *V. eçar*.

1253c. *V. enaiça*.

bay etare Celsa,
ene seme maitia.

1255 Oray, aldiz, behar diat
nihaurecq finitu;

SATAN

bay eta ifernian
eneky ostaticatu.

MARCIEN

1256 Ala, hau min handia,
eritarçun desolatia!
Policor, eztucq, ez, possible
içanen ene sendotcia.

1257 Eztiat phaussuricq espiritian,
ez eta korpitcian,
ene erremedioricq
eztuq, arauz, mundian.

POLICOR

1258 Monseigneur, conxola cite,
etcitiala aflegy
çoure emaziaren ez
semiaren galtciagaty.

[50v]

1259 [Çoure] ouhouria duçu conxervy;
houracq galdiagatyq
eztuçula, arren,
batere phenaricq.

1260 Aldiz, çoure eritarçuna
esparantça dit dela sendoren,
medecia deiçut nicq
mementouan eracarriren.

*Joun tapiz pila, utçul Balameky. Balam
arropaz canbiaturiq.*

BALAM

1261 Monseigneur, ery cireia? eta
nouiçaz gueroz hola cira?
Erradaçu, eia, hanitz
sofritcen ducia?

MARCIEN

1262 Bay, egundano ene corphitician
eztuçu houlaçoricq içan,

1259a. Orria goiënean urratuta dago.

1260b. *V. sendoen*.

ez hainbeste troublamentu
ene espiritian.

BALAM

1263 Ekous foulxia, monseigneur;
jakinen dit cer erytarçun duçun,
ala sendoren ciradian
ala incurable duçun.

Eman folkia.

1264 Monseigneur, eritarçun
gaiztouaz atakiricq cira,
bena haregaticq
orano sendoren cira.

1265 Egundano eritarçunetan
ny enuçu tronpatu,
esparantça emanatça oro
ciztaçu sendotu.

1266 Galien, Ipocrata eta beste
merdeziacq oro beno
etzakicia ecy ny
niçala abillago?

1267 Sendoracy dit eritarçun
incurable hanitz,
orotan ederký
burutan jouan beniz.

1268 O, merdezina nicq
ounxa uztudiatu dit,
eta bestecq ere beno
haboro ikassy dit.

1269 Eritarçun handia duçu eta
hanitz çaiçu kostaren,
bena Talmaganeký batian
burutan gutuçu jouanen.

1270 Diharu hanitz behar duçu
droga erosteco;
nicq ere behar dit çoureky
igaren dembora oro.

1271 Eta hebeco poticagairian
ezten drogariq ere behar diçugu;
haien erakarteco hoguey
pistola eman eçadaçu.

1268b. V. *aztudiatu.*

1268c. *bestecq: e. bestecq beteq. V. bestecq.*

1269d. V. *guitruçu.*

1270a. V. *hanitx.*

MARCIEN

1272 Oritçu pistolacq,
diharu diçugu ukenen,
sendoracy neçaçu,
urhia eztuçu faltaturen.

BALAM

1273 Policor, eztiçugu
dembora galtcecoricq,
poticagare bat
eracarçu bertaricq.

1274 Ecy hounecq behar diçu cristel bat
droga hanitcez composaturicq,
ecy plenituedecq dieçu
bihotça ossoky harturicq,

1275 eta cristel houra ezpalu,
segurky çaparta liteçu.
Poticagaire houra, arren,
bertan eracar eçaçu.

Joun eta gin poticagairiareky.

POTICAIRE

1276 Cerbutchary jaun doctorra,
cer placer duçu?
Noure instrumenteký
ny houana nitçaiçu.

BALAM

1277 Guiçon hau colicacq eta
plenituedecq çapartatcera douaçu,
eta cristel bat bertan
composa eçaçu.

1278 Eguiçu lehenicq salda bat
malbaz, guimaubaz,
mercurialaz, parietara,
hisopa eta arruda,

1279 calamant, pulegium, origan
eta muhuilu aciz,

1273a. Bordeleko liburutegiko zigilua du eskuinean.

1274a. *hounecq: V. hounicq.*

1274c. *plenitueducq.*

1278d. *hisopa: h- ez da oso garbia. Savoiako Zelestinaren eskuizkribuan hisopa. Ik. Hitzaurrea. V. siropa.*

1280 cominoz, erramu aciz eta
camamila liliz, melilot eta
haietariq orotariq.

[51r]

1281 [Ah]urreta bedera houracq o[unxa]
[c]hehat eta heraky eracy.

1282 Eçar eçoçu guero
ounça bat benedicta laxativa,
diafenix, ezty mercurial
eta olio camamilla;

1283 eta behar cioçu
cristela eman berhala,
ceren beitoua
bertan çapartatcera.

Presta ayuta.

BALAM

1284 Alo, dugun etcheqy,
Policor, çucq eta niq;
ayuta, aldiz,
eman eçoq bertan hicq.

*Joun triate bazterrila eta eçar aintcinez
gentetal, eta chiringaz haren çancouen
arteticq genter hux houra.
Eta guero utçul Marcién bere caiderala.*

BALAM

1285 Igaraiten çaicia, Marcién?
Ematu çaicia batere?
Borogatcen ducia
sologamenturiq deusere?

MARCIEN

1286 Aintcinetiq ken çakiztade,
cicq eztaicie deus ere;
navassiky cihaurieq
çapartaraciren naicie.

BALAM

1287 O, erremediouecq eztaicie
bere feita hain bertan eguiten,

1281a. *aburreta*: ertza ez da ikusten. V. *uhur-
retta bedera houraq oun*.

1284-1285. *aitcinez*: V. *aitcinin. gentetal*: V.
genteli bat. çancouen: V. *çankhouen*.

1285b. V. *çaitcia*.

pacencia haboroche
behar duçu uken.

1288 Purga bat behar duçu,
hareq deiçu gaitça idokiren,
habororicq ezpeituçu
secula sendituren.

1289 Poticairia, behar duçu
bertan purga composatu,
ceren bestela ery hau
hiltcera douaçu.

POTICAIRE

1290 [...] est bien.

[BALA]M

1291 Eç[ar ...]ene cassa
ru[bar]ba [...] agaricq,
scamonea al[...]q
pol[i]poda eta turbitb,

1292 Mechouacam, jalap
eta ermodacta;
haietariq orotariq
behar dicq libera bedera.

*Poticairiaq adela canthalox eta itchousky eta
guero eman Balameq dioualaricq.*

1293 Oriçu, monseigneur,
horrecq sendoren çutu,
minacq oro guciacq
idokiren deritçu.

Edan.

MARCIEN

1294 Aiey, cer min da hau?
Oray da, oray, ecinbestia;
enaica nahy socorritu
o, Talmagan handia?

1295 Cokia, hicq bahekian
hounecq nundiala çapartaturen,

1290. Bertso-lerro hau eskuineko zutabeko
lehenengoa da; orria goienean hautsita dagoenez
ezin da irakurri. V. *...alons cela est bien*.

1291. Ahapaldi honetan ere ezin dugu gehia-
go irakurri. V. *Eçar eçoçu sene cassa / rubarba eta
agaricq, / scamonea aloq / polipoda eta turbitb*.
Ik. orriaren beste aldean 1301. ahapaldia.

1294c. V. *enacia*.

erraiten hianian minacq oro
ceiztadala idokiren.

1296 Fripouacq, çouazte devrietat,
jalky çakiztade aguerriticq;
ciecq eztaicie deus
çaparta erazteco baicicq.

1297 Çouazte devrietarat,
aitciniticq ken çakiztade;
jouaiten ezpadira
atçaman itçacie.

Medecia eta poticairia ezcapa.

1298 O, Barlaman handia!
Oray hil behar diat,
eta mundu hau bertan
kitatu behar diat.

1299 Medezy maradicatu heq diztade
dihariacq oro eraman,
eta zapartarazteco
erremediouaq eman.

1300 Oray ezpeitut diharuricq
erouaiteco beste mundialat,
jouaiteco edatera
ounxa hanco taharnetarat.

[51v]

1301 [...]q hi[...]
nihau nucq az[...]
eta privaturicq [...]
munduco secoursez oroz.

1302 Bena hicq errekeita neçaq
ounxa beste mundian;
oray ja hiltcen nucq
ny mementian.

1299a. *heq*: V. *hiq*.

1301. Orriak goinean zati bat falta du eta daukana nahiko urratua dago; ezin da gehiago irakurri. Badirudi Stempfek kopiatu zuenean osoago zegoela. V. *Enauq niq* [sic] *abandonatu / nihau nucq azkeneco / eta privaturicq nucq / munduco secoursez oroz*. Ik. 1290 eta 1291. ahapaldiak.

1302. Ahapaldi honen ondoan, eskuinean, ondo ikusten ez den batuketa bat dago: 59 [?] + 89 [?] = 148. Batuketa honek, gainean ezkererago, 8 bat ere badu.

SATAN

1303 Nicq errekeitaturen ait,
bay ounxa beste mundian,
algarreky içanen gutucq
bethy eternitatian.

Eror Marcien hiliq. Sataneq eguin haregana jauçi bat.

SATAN

1304 O, hire esparantça
bania nicq aspaldian,
eçariren hundudala
nihaureky ifernian.

1305 Ene maniacq eguin dutuq
lurren gaignen fidelky,
arren, içanen gutucq
bethy algarreky.

1306 Aigu, hox emacq, aigu,
hire caidera prestiq nia aspaldian,
oray behar ducq jarry
ederky haren gagnian.

1307 Beit diable ala hy sortha,
ny azcar içanagaticq;
biz ezpere oray artio
enaicq hanbat phenaracy.

Fin de la 1er partie.

1303. Ahapaldi honen ondoan, eskuinean, *Oybenart* dago idatzita; beherago 1305. ahapaldiaren parean *Yaquez* irakurtzen da. Hitz bi horien artean, Bordeleko liburutegiko zigiluak erdi-estaltzen duela, irakurri ezin den beste hitz bat dago idatzita.

1303c. *içanen*: V. *jouanen*.

1307c. *biz*: V. *boz*.

1307. Azken ahapaldiaren azpian, eskuizkribuaren bukaeran, batuketa bat dago, zeharretara idatzita: 22+12+23+15+24+14+34 = 144. Batuketa honen gainean, azken ahapaldiaren ondoan, eskuinean, zeharretara zerbait dago letra larriz idatzi eta ezabaturik; lehenengo lerroan MARIA irakurtzen da, beste bi lerroak ezin dira irakurri.

I. ERANSKINA

Eskuizkribuaren lehenengo orrialdean, *Clovis* pastoralaren aurretik, bi zutabetan pertsonaien zerrenda dago, bakoitzaren ahapaldi kopurua alboan dela. Clovis eta San Julianen pastoraletako pertsonaiak datoz bertan: San Julianen pastoralekoak lehenengo eta Clovisenak ondoren. Zerrenda hori da lehenengo eranskin honetan kopiatu duguna. Zerbakiak ez ditugu beti garbi ikusten, baina gainontzean dena datorren moduan kopiatu dugu.

Zerrendako lehenengo zutabea goitik beherainokoa da, bigarrena (Clovis erregearen aiparekin hasten dena) ez da orrialdearen goienetik hasten, beheraxeago baino, eta laburragoa da. Barrean, berriz, orriak zati handi bat falta du; erdian apurtua gorago iristen da, *22 act[e]urs* dioen lekuraino eta alboetara falta den zatia zabalagoa da, triangulu itxuran.

Vinsonen edizioan *Roles (Dramatis personae)* izenburupean dator ahapaldi kopuruaren aipamenik gabe eta, eskuizkribuko moduan, lehenengo arribantxa (*première arrivée*) eta bigarrena (*deuxième arrivée*) bereizten dituela.

Les compagnies, ou il seront aussy marquées les doubles emplois, sont cy bas nomez et joint avec leurs autres parties:

Saint Julien 312 vers.¹

Justine, mere de Julien 13, Marcioline.

Julus, pere de Julien² 23, Silas.

Nicodeme, pere de Basilisse 14, Hubert.

Cristine, mere de Basilisse 16.

Basilissa, feme de St Julien 140.

Clarisse, religieuse 44.

Luce, religieuse 27.

Orsulle 33, la poticaire et Atanase.

Polis le paubre 26, Policor.

Les anges 34.

Anthoine 29.

Prefet 21.

Maurice 16.

La compagnie de la première³ arrivée sera composee de sus nomes.

La seconde arrivée sera composee des acteurs suivans, sçavoir:

Marcien 181.

Celse, son fils 111.

Marcioline, feme de Marcien 49

Mornet 29.

Hubert 17.

Silas 27.

Camus 22.

Balam 46.

Alcoran 13.

Satan 43.

Siflor 21.

Athanase 15.

Policor 31.

La 3e partie en 3 a[.....
sera compo[sé] [.....
suivans [.....

Clovis, roy de France 115, Maurice.

Aurelian 74, Camus.

Clotilde 131, Cristine.

Gundebaut, roy 51, Mornet.

Jule, roy 39, Silas et Julus.

Nestorin 14, Prefet.

Manuel 17, Clarisse.

Florinda 16, Luce.

Melin 6, poticaire, Orsule, Atanase.

¹ e. *St Julien 312 vs.*

² *Nicodeme pere de Basilissa* idatzi du lehenengo eta, ondoren, *Nico-* marra batez ezabatu eta *-deme*-ren gainean idatzi du *Julus* eta *Basilissa*-ren gainean idatzi du *Julien*. Lerro hauen ondoan, eskuinean, Bordeleko liburutegiko zigilua dago.

³ e. *pre.*

Corneille 11, le 1er prologue⁴
 Motier 7, Marcioline.
 Sicamin roy 9, Hubert et Nicodeme.
 Aleman 7, Marcién.
 Satan 6, Siflor.
 Larriet 9, Policor et Polis.
 Remy archeveque 29, Antoine.
 Hermite 10, Alcoran.

Il faut qui'l en soit
 22 act[e]urs au delà des anges.
 En [...] doublant.
 E[n] [...] [i]l y a 200 vers.
 [...] Simon Dalchurut
 [Charritte] de Bas[...]
 [...] janvier 1770.

II. ERANSKINA

Ondoren datorrena Vinsonen edizioko azken peredikua da. Hitzaurrean aipatu bezala, eskuizkribuak ez du azken peredikurik, baina Vinsonek bere ediziorako hamar ahapaldi hauek idatzi zituen, berak dioenaren arabera, tradizioari jarraituz eta eskuizkribuaren estilo eta ortografiarekin.⁵ Hamar ahapaldi horiek liburuaren 241 eta 242. orrialdeetan datoz, hurrengo orrialdean, berriz, horien frantsesezko itzulpena. Guk, itzulpenik gabe ahapaldiak kopiaitu ditugu:

AZKEN PHEREDIQUIA.

1 Jaunacq eta anderiacq,
 ecoussy ducie hemen
 nola Marcién impioua
 miserablequi cen hiltcen

2 eta Julien, aldiz,
 bere lagun saintiequi
 celialat igaiten
 gloria handirequi.

3 Exemflu eder hountçaz
 icasten dugu clarqui
 fedia behar dugula
 beguiratu azcarqui:

4 bekhatu itsousiari
 ihes eguin behar dela,
 religione kiristia
 delarik eguiaczoua.

5 Goure effortacq eguin dutugu
 onxa adierasteco,
 historia eder horren
 onxa espliatceco.

6 Halaber ez girelarik segur
 erreusitu dugula,
 jiten niz goure escusac
 cier presentatcera.

7 Cien paciencia handiaz
 remestiatcen çutiegu:
 daigun egun [sic] ahal bada
 hobequy eguinen dugu.

8 Prometitu neritcién
 trageria hounen ondouan
 beste bat representatciaz
 orai ber triatian.

9 Bena goure desseina
 ezta possible complitcia,
 ceren ja berantu den
 eta hor heltcen gaia.

10 Onxa libertitureric
 gouatzen, beraz, etchera
 gente hounac, han ere
 onxa aiharitera.

⁴ e. *prolongue*.

⁵ Hona Vinsonek azken peredikuari jarri zion oharra: «Nous rappelons que cet epilogue manquait à notre manuscrit et que nous l'avons supplée, conformément aux habitudes traditionnelles, en imitant le style et l'orthographe du manuscrit.»

HIZTEGIA

Jarraian datorren hiztegitxoia pastoraleko hitzik aipagarrienekin eta irakurle askorentzat ezezagunak izango direnekin osatu dugu. Sarrerak ortografia gaurkotuan eman ditugu eta jarraian sinonimoren baten bidez edo azalpenen baten bidez eman dugu esanahia. Parentesi artean testuinguru argigarria eman dugu eskuizkribuko ortografian, batzuetan luzeagoa eta besteetan laburragoa. Edonola ere beti aipatu dugu hitz hori jasotzen duen ahapaldi bat edo gehiagoren zenbakia.

1278-1292 ahapaldietan aipatzen diren belarren izenen kasuan, horietako batzuk frantsesez edo latinez daudela ematen du, eta jatorrizko ortografiarekin utzi ditugu hiztegian ere. Horientzat beti ez dugu euskarazko sinonimo egokirik aurkitu, eta horrelakoetan gaztelerazko edo frantseseko ordaina eman dugu (eta gehienetan taxonomia izena erantsi dugu, parentesi artean). J. Casenaveren *Français-eüskara* hiztegian ere aritu gara hitz horientzat egungo zubereraren ordainen bila, eta aurkitu ditugunak ondoan eman ditugu, Casve laburduraren ondoren. Ahapaldiak behin eta berriro ez errepikatzearren, kasu horietan ez dugu testuingurua kopiatu, baina zein bertso-lerrotan dagoen adierazi dugu.

abantzü: ia, kasik (*avantçu negligeatia* 308).

abis: iritzia, ustea; aholkua (*avisez* 035, *avisciq* 276).

aboinitü: onartu, ontzat eman (*ene erranacq aboinitu* 626).

abrejatü: laburtu ([istoria haiek] *uken dutut abregatu* 0115).

adelatü: prestatu (*ezteien adelatcera* 110, *Poticairiaq adela* [purga] *canthalox eta itchousky* 1292-1293).

afaitatü: apaindu (*afaitaturicq* 355).

afrus: izugarria (*haien marca afroussacq* 721).

agariq: ardagaia (1291b).

agin: agian (*aguin* 182). Behin bakarrik (*metri causa?*) beste guztietan *aguian* (740, 995...).

ahürreta: ahurkada, eskukada (*ahurreta bedera* 1281).

aire: astindua, zafraldia (*Alo, Siflor, hik emok azotiaz, / eta nik, aldiz, makiltaz. [...] Orai behar dicq aire bat* 635).

aisaki: errazki (*aisaky instruy quintçakeçu* 190).

aiüta: laguntza (*othoy, ene ajuta, / Jauna, içan cite* 54); libragarria (*presta ayuta* 1283-1284, *ayuta [...] eman eçoq* 1284).

aiütatu: lagundu (*othoy, ajuta guitçaçu* 1171).

ajis: egintza (*goure agissac guciac* 134, *impossible lukeçu / agissiq eguitia* 829).

ajitü: zerbait egin (*egoten ahal ciradeie / agitu gabiacq* 735).

akazatü: (norbait) kanpora bota, kanporatu (*Gincouac çutian bertan / baratce hartaric acaçatu* 559, *accaçatu* 802).

akesitü: lortu (*acquesituren* 124, *acquesitcen* 163).

akitatü: betebehar edo egin beharrekoen bat kendu (*akitatu çutuçun / houracq bere eguin bidiaz* 240).

ala: harridurazko partikula (*ala suerte tristia!* 746, *ala berry ederra* 1165).

ale: irainen aurrean eman ohi den hitza (*ale, bougre fripouac* 783, *ale, canaila saldoua* 1208).

aleta: areta, hala ere (*behar ducq, aleta, phacatu* 626, *etçiçun, aleta, houra / causatcen ene indarraçq* 1048).

alo: ea, mugi (*alo, jaunacq çouazte, / Julienen etchera* 599, *alo, alo, malerousacq / oray da tenoria* 1211, *alo, Siflor, eguin eçaq / bertan executione* 948).

- aments:** bederen (*amenx, gougou emacq / eztadin ezcapa hanticq* 596, *amenx* 632, 666, 785).
- amoina:** limosna (*amoina eguitez* 193, *amoinaren [...]* *galthatcera* 215).
- amurekati(k):** helburuzko perpausa indartzen duen hitza (*amourecaty içan guitian / hil ondouan çoureyk* 432, *amourecatyq jar citian / çu ere consideratcen* 1025).
- anhartino:** anartean, bien bitartean (*anhartino* 28).
- antsia:** ardura (*monseigneur, eztuçula anxia, / etcitaçu ezcapiren* 597).
- arauz, arauz:** dirudienez; noski (*arauz* 221, 943, 984, 1213... *arauz* 44, 74, 642, 693).
- ardit:** balio gutxiko diru zaharra (*ardit* 204).
- aretxe:** aratxea, txahala (*aretche bat eta achouri bat* 654).
- arkort:** akort (*arcort ciren errendatu* 021).
- arranjatü:** konpondu, onbideratu (*erhokeriacq kitaturicq, / nahy ciradian arranjatu* 516).
- arrapostü egin:** erantzun (*arrapostu eguiteco* 012).
- arrazkatü:** arriskatu (*ciecq hurren beiticnandeiën / eztucie arrazcatu. / Bet diable! Ezpeitucie / beguia nicq beçala galdu* 641).
- arre diable** (biarnera): birao hitza (*arre diable! / eguinen dut eguinen orroko* 76).
- arrerrosi:** (Jesusek) erosi, berrerosi (*arrerrosy* 06).
- arrüda:** erruda, boskoitza (ruta graveolens). (1278d).
- asaut:** eraso (*hanitz / assaut duçula ukenen* 395).
- askazi:** (gehienetan pl.) ahaideak, gurasoak (*ascaciez* 012).
- atarratü:** gutxietsi (*calitatie eztiat / atarratcen deusetan ere* 622).
- athe:** multzoa, taldea (*traidore athia* 874, 894).
- atiratü:** erakarri (*eta beste hanitz ere / harec dic atiraturen* 65).
- atxeria:** altzairua (*atcheria beno gogorraquo* 1246, *atcheria* 275).
- auher:** alferrik (*auher çutiala bere efortacq* 054, *auher ducq ene batatcia* 627, *auherretan nuçu, / arren, travailatcen* 921).
- autenitü:** lortu (*goure salvamentia / auteny içaguçu* 609, *autenituren* 652).
- axisetan ezari, hasisetan ezari:** xehetu, birrindu (*ginen nuq sarry / coky horien achissetan eçartera* 880, *achissetan* 885, *hire araguia dukec sarry / hassisetan eçaria* 587).
- balakü:** losintxa, lausengua (*mehatchuz ez balacuz / ecin reussitu cian* 057, *aguan çuq / balacuz duçu bilduren* 996).
- banitü:** gaitzetsi (*cien bihotcetaco / emportamentu guciacq / vany itçacie ossoky* 416).
- bantatü:** goratu, laudatu (*cien Gincoua / hainbeste beituq bantatcen* 918).
- basa:** basatia (*animal bassaq* 1210).
- bastitü:** eraiki (*etchia bastitcen* 921).
- batatü:** jo (?) (cf. fr. *battre*) (*auher ducq ene batatcia / bay eta dessidatcia* 627).
- belharikatü:** belaunikatu (*belharika* 0117-1).
- beltzuri:** bekozkoa, kopeta iluna (*Julienecq beçala eguin baleie / balikeie beltçoury* 181).
- benedicta laxativa:** eztiz eta hainbat belarrez prestatutako libragarria gazt. «benedicta laxativa» (1282b).
- berhain:** hala ere (*deus ere / berhain aguery eztuçu* 145).
- beritable:** benetakoa, egiazkoa (*veritabliacq* 173, *veritabilia* 385, 690).
- bilha erazi:** bilakarazi (*munduco armadac oro / harry bilha eracy* 476).
- boja:** terrena, isurkarienzako ontzi handia (*prepararacy / boja saldo bat cobrez* 891).
- boneur, bonur:** zoriona (cf. fr. *boneur*) (*çoure bonuragatyc eta / goure placer osouagaty* 25, *boneur handia* 407, *hire gaiztokerien eçagutceco / oray badiat bonurra* 725).
- brisatu:** apurtu (cf. fr. *briser*) (*captivitatego / burdinacq brisa itçacu* 1117).
- bruillatü:** erre (*mundu gucia duçu / ecinaguo bruillatu* 503).
- bugre:** (irain hitza) alproja (*bougre fripouac* 783).
- buxi:** poxia, ahamena (*bouchy baten jatera* 221).
- calamant:** gazt. *calamento*, fr. *calamant* (calamintha sp.). Casve: «Calami[n]the, *ekilil*». (1279a).

- dauratü:** urreztatu, doratu (*goure bihotçacq dauratu* 319).
- deja:** jada, ja (*deja* 23, *deia* 718).
- den mendrena:** den txikiena (*ecy holaco duda baten / den mendrena ukeitia / duçu mundu hountan / heretico içatia* 247).
- desein:** asmoa, xedea, nahia (*desseina* 021, *solamente conxervatcen baducie / cien dessein hartia* 314).
- desidatü:** mehatxatu (*auher ducq ene batatcia / bay eta dessidatcia* 627).
- desidü:** mehatxua (*mintça akio eztikey, / desiduricq gabe* 510, *infidelen dessidiagaty* 526).
- destru(b)itü:** banatu (*bere hounen ororen / prauber destruitcen* 032, *behar diçugu bassy / [abexartarçunaq] ounxa destrubiten* 188). Cf. destruitu «puskatu, txikitu» (*templia destruitcen* 1187).
- diafenix:** edabe libragarri baten izena, fr. zh. *diaphénie* (1282c).
- efort:** ahalegina, esfortzua (*auher çutiala bere efortacq* 054).
- egoski erazi:** edoskiarazi (*thiti hoiek egoski eracy* 753).
- eguzaita:** aitaordea (*behar duçu cerbutchatu / horren eguçaitataco* 1087).
- einherik:** nekatu, akitu (*ciradeie oray, / asto saldoua, einheric* 79).
- eli:** taldea; *eli bat* esapidean «batzuk» (*barbaro ely batez* 046, *infidel eli bat* 086, *dama eli bat beçala* 357, *cien ginçouac dira, aldiz, / statuta eli bat* 572).
- enbaumatü:** lurrindu, baltsamatu (cf. fr. *embaumer*) (*canbera urrin houn bateq / ceren embaumatu* 018).
- enküdatü** (*enzüdatü* agian?): bilakatu (*elhurra bera beno / chouriago encudaturiq* 862).
- enportamentü:** haserrealdia (cf. fr. *emportement*) (*cien bihotçetaco / enportamentu guciacq* 416).
- eretxeki:** eratxiki, itsatsi, lotu (*moien harez baderot / beguia eretçekiten* 646, *eretçekitcera* 684, *eretçekiren* 901).
- eretzte:** *eretçian, eretzeko...* ondoan, alboan, ondoko... (*Ginçouaren eretçeco* 13, *caritatia maitte uken / presuna ororen eretçian* 119, *Jesus Cristen eretçian / bethy çakizcu balia* 299).
- ermodacta:** fr. zh. *hermodacte, hermodate* (*colchicum autumnale*). Casve: «Colchique: *basazafra, basatra*». (1292b).
- errabiamentü:** amorrua (*erraviamentia* 672).
- erramü:** ereinotza, elauntza (*laurus nobilis*). (1280a).
- errenk:** lekua, maila (*emperadoriaren eretçian errençq bat* 518).
- erres:** arras (*eguin ducq, eguin, ravage / erres estraordenariricq* 1240).
- erreusitü, erruisitü:** lortu, iritsi (*erreussitcen* 060, *erruisy* 75). Ik. *beherago reusitu*
- errü:** hutsa, akatsa (*paganouen errurra* 680); *errurrean izan:* oker egon (*errurrian ciradiala / uken diçu comprenitu* 515).
- esgart:** arreta, kezka (cf. fr. *esgard*) (*ene insufençiaz / esgartic uken gabe* 102).
- eskele:** eskalea (*eskele lagun çounbaiteky* 220). Maiz irainetan erabilia (*hardit eskelia* 581, *eskele fripuac* 695, *ezquele çamariac* 783, *coky eskeliaq* 949, 959, 1182).
- espranitü:** esprainitu, aurreztu; barkatu (*phenxa ahal suplicioricq / deusere ez espranitcen* 048; *espranitcen ahal ducq mibia* 627).
- esteka:** lokailua, lotura (*amoriozco esteca batez / ligaturic* 18).
- estekatü:** lotu (*eneçaciela esteca* 29).
- estonatü:** harritu (*hiçaz nucq estonatcen* 750, *estonaturiq nuçu* 965).
- estroupiatü:** desitxuratu (*estroupiaturicq nuçu* 208).
- etsentatü:** salbuetsu, barkatu (*hartacoz, othoitcen çutiet, exenta naçacie* 27).
- etxeki:** eduki, eutsi, gorde (*etçekiten* 026, *çoure gracia handia gourey etçekaçu* 431).
- farda:** masailetarako gorria (cf. fr. *fard*) (*fardaz edo zerbaitez / coloriac arguituricq* 355).
- fixatü:** afixatu, afixa itsatsi (*[abiloua] odre eta jugamentu / hoien fichatcera* 501, *Mornetec fiçha* 502-503).
- flama:** sua, garra (*amouriouaren flamaz* 1122).

- flanbeu:** oliozko lanpara (*by flanbeu phitz eta parfum eragin* 793-794).
- flatatü:** (zerbaitekin) harro egon, harrotu (*gente hounacq, harez niz / presentian flatatcen* 0116, *eztuc cer flata, ecy / eztuc quartieric ucanen* 766).
- frikazeiatü:** xehetu, birrindu (*nic nihaurecq citit / guciac fricaceiaturen* 478).
- fripu:** frikuna, barrabasa (*eskele fripouak* 695, *revel fripoua* 715, *ale, fripouaq* 878).
- füsea:** suziria (*fusea ba[t] phitz durundaren plaçaco* 1234-1235).
- gai:** gaua (*gaian* 017).
- gaintitü:** irentsi (*gainty niroçu ossoricq / abary baten erdia* 705).
- gei:** arrazoa (?) (*guy gaberik kitatcen / Guincouaren creinta gucia* 35).
- gidail:** kirtena (*apho guidail saldoua* 878).
- gimauba:** malba zuria (*althaea officinalis*). (1278b).
- glufreia:** krabelina (*eztuçu arrosaricq, / eta hain guty, / aldiz, glufreiaricq* 143). Ik. *jinufreia*.
- goitü:** garaitu (*virginitatiac citin / oro surmantatcen, / deusec ere ez tin / secula hora gaitcen* 037, *goithu duc, goithu, mundia* 161).
- goloria:** gloria (*eternitate luceco / goloria dohaxiala* 1021).
- gorterazi:** goriarazi, beroarazi (*çoure su divinouaz / ossoky gorteracy* 2).
- hardieza:** ausardia (*bere hardieça / ere bay perra eracy* 890, *hire hardieça / deriat orbiteraciren* 767).
- hardiki:** ausarki (*minçatu hiçalacoz / hebe hain hardiky* 598).
- hardit:** ausarta, lotsagabea (*hardit eskelia* 581).
- harzara:** berriro, berriz (*guero guisa berian harçara khanta* 471-472).
- hatsarre:** hasiera (*oro jakin daçaçun / haxarretic nuçu minçaturen* 238).
- hautse:** hautsi (*emperadoriaren odriac / oro hauxe guciacq* 1202).
- hebetxe:** hementxe (*Belharica ady hebetche* 630).
- heiagora:** garrasia, oihua (*eraguinen diret orroco, / oihu eta heiagora* 479, *orrokoz eta heiagoraz* 667-668).
- her(t)satü:** (norbaiti) gomendatu, (norbaitengana) babes eske jo (*hary hersatcen diradianaq* 805, *çoure conduta sacratary / gutuçu hersaturen* 836).
- herakin:** irakin (*olio herakin barnian* 092, *odola herakitcen ditac* 696).
- herratü:** bidea galdu, desbideratu (*ezpeitcireie herraturen / secula behin ere* 841, *Bena cihau-req guida guitçaçu, / eçar bide chuchenian, / amourecatyc eta / herra ezkitian* 834).
- hisopa:** isipua (*hyssopus officinalis*). (1278d).
- hortxeto:** *hortxe*-ren txikitzailea (*horiq dutuciela / hortcheto adelaturiq* 898).
- hots:** (interj.) ea (*Hox, gouaçan eliçala* 125, *Alo, hox, presouala* 787, *Alo, hox eneky, Prefet* 1104).
- huilan ere** (ezezko esaldietan): ez eta urrutitik ere (*leperia ja ezta / huilan ere ny beçain laster* 848).
- huilan, huilen:** ia (*huilen cen erraviatu* 074, *nahy bada huilan den / finitu dembora* 1191).
- huilantü:** hurbildu (*huilant çakizkiel* 113, *heriouary huilantu* 23, *huilant citaie gouregana* 437).
- hunble:** umila (*misericordiousacq, humbliacq / bay etare eztiacq* 174).
- hurak:** haiek (*Religiousa houraq eta Basilissa / hil ciren* 043).
- hürren:** urrun, urruti (*hurenago* 113, *nahy bada hurren den, / bay eta hanitz egunen / bidia hara baden* 229, *hurren* 641, *hurrenty* 304).
- hürrentü:** urrundu, urrutiratu (*egon cite / nitaricq hurrentu gabe* 708, *Nitariq çoure colera, / Jauna, othoy, hurrent eçaçu* 709).
- idoki:** atera (*ene bihoça [...] / hotztarçunetic idoky* 2, *khiristiacq / comfus idokiren* 658).
- igaren:** iragan, igaro (*ceren bere bicia beitu / idolatrian igaren* 089, *saldoua dembora behartu citaq / presouan igaren* 1182).
- ilusitu:** limurtu, engainatu (*guiçonen ilusitceco / hanitz jaukitcen duianicq / artificio eta rusa* 354).
- imur:** umorea (*ia cer imourretan / den jakitera* 511).
- inbeia:** nahia, gogoia (*eta haier tentamentu emaitera / hanbat duieia inveia* 285).

- inhürtü:** inurritu (*bessouacq oro inhurtu* 744).
- inikitate:** bidegabekeria (*hainbeste phena, afrontu / eta inikitate* 409, *inikitatezko eta / mise-riazko lekia* 433, *cer inikitatian [...] / bici ičan guiradian* 820).
- iradoki:** aterarazi (*çoure cençu orotarc / çutu iradoki* 759).
- irain:** irau (*nihauren discoursacq beittian / ulhun artio iragnen* 103, *hoiec iraiten duieno / onxa ičanen niz* 219).
- iretsi:** irentsi (*jan eta irex ditcen* 1178, *lehoueçq irex ditcen* 1179).
- iroki:** ireki (*beguiacq iroký ditçaion* 1002, *Celia çouretaco / deya irokiricq duçu* 1162). Cf. *idoki*.
- isei:** saioa, ahalegina (cf. fr. *essai*) (*Ofritcen deiçtut ene barourac / eta ene othoitce guciac, / othoy, har itçaçu çoure gloriataco / oro ene isseiac* 53).
- iseiatü:** entsaiatu, saiatu, ([cerbutchatcera] *isseiatu* 7, *izeiaturen nüüç [...] içatera* 772).
- izolpen (ikolpen?):** (?) Ik. hitzaurrean «Edizio honetako zenbait zalantzaren argibideak» izeneko atala. (*çoure benedictionacq, Jauna, / lurriala ichour itçaçu, / eta içolpen captivitatego / burdinacq brisa itçaçu* 1117).
- jalap:** gazt. *jalapa* (ipomoea purga). (1292a).
- jauki:** zerbait hasi, zerbaiti ekin (*eta etcikit cer phenxa / ez cer jauky* 276, *lehenaguo* [ediren leite] *guiçonon ilusitceco / hanitz jaukitcen duianicq* 354, *Cer behar dut, oithian, jauky?* 1099).
- jauzerazi:** zerbait, indarrez, bere lekutik atera (*beguiacq jauz eracy eta / lehouer egoiztia* 1177, *açote colpu batez / Siflorrec beguia jauzeracy* 642).
- jinufreia:** krabelina (*Arrosa eta ginufreia urrin hau* 142). Ik. *glufreia*.
- juitü:** atsegin hartu (*preparatu / deiciedan lekiar jouty citeie* 423). Ik. *rejuitiü*.
- karesatü:** maitasunez artatu (*Jesus Cristec noula / castitatiaren autorrac / maite beittutu eta ca-resatcen / houra beguiratcen duienac* 147).
- kario:** maitea (*o, ene seme maitia, / ene haur karioua* 1006, *ene haur kharioua* 1016).
- kartier:** aukera (*eztuc quartieric ucanen* 766, *etciniroue ez uken / batere cartieriq* 877).
- khantalots:** oihu handiz egiten den kantua (*khantalox, orroco / eta cinka eraguiten* 262); oihuka (*canthalox eta itchousky* 1292-1293).
- khantü:** (beti lekuzko kasutan) ondoan, alboan (*khantian* 072, *khantiala* 834-835).
- khateina:** katea (*devrien khateinetaricq / guiçonac oro lachatu* 570).
- khexatü:** haserretu (*khecha banendy niroçu / lurra bera ikhara eracy* 476).
- khino:** kiratsa, usaina (*senditcen duçun kino houn horyk* 146, *eziçu, ez, bere / quigno houna galcen* 769, *khino gaizto hounen* 789).
- koki:** kokina, zitala (*alo, bertan coky hory / açota eçacie* 628, *coky traidoria* 698).
- komino:** kuminoa (cuminum cyminum). (1280a).
- korajatü:** kuraiatu, indartu, adoretu (cf. fr. *courager*). (*Julienen eta / Basilissaren consolatcera, / coraqatcera azcarky, / bay eta sologatcera* 029).
- kozatü:** kutsatu (*haren desobedienciac / oro guntian çoçatu* 561).
- kreinta:** beldurra (*Gincouaren creinta gucia* 35, *Gincouaren creintan bicitcia* 273).
- kresma:** krisma (*cresma sacratia* 404).
- kristel:** libragarria (*guiçon hau colicacq eta / plenituedecq çapartatcera douaçü, / eta cristel bat bertan / compoa eçaçu* 1277, *behar cioçu / cristela eman berhala* 1283).
- kurs:** bidea, bilakaera (*biciaren cours naturala* 378).
- largo:** oparoa, indartsua (*handy dit oihia / eta largo istarria* 705).
- laster:** (iz.) laster egitea, lasterka (*bertan eguiten dut / ederricq laster bat* 482).
- lasterrez:** lasterka (*Marcien lasterrez ezcapa* 1234-1235).
- laurdenkatü:** lau zati egin, zatikatu (*ihessy egulia dela / laurdencaturicq ičanen* 492).
- laxatü:** askatu (*devrien khateinetaricq / guiçonac oro lachatu* 570, *animal bassaq guero / lachat itçaçq bertan* 1210).

- leperia:** erbia (*leperia ja ezta / huilan ere ny beçain laster* 484).
- liñegabe:** (?) (*idolatre ligne gabe / barbaro eli batez* 046).
- lotü:** lo egin (*lehen gaian jouan ciren / algarreky lotcera* 017).
- mahatxü:** mehatxua (*ene mahatchieg, ja, / deus ere ezticie loxacen* 996). Ik. *mehatxü* 057, 287.
- mainata:** zerbitzaria (*exemplu hounic eman / mainata gucier orory* 121).
- makilata:** makilakada (*mackilatatz / betha eçacie* 628, *Mornet makilata emaiten* 628-629, *hiq emocq açotiaz / eta nicq, aldiz, makiltaz* 635).
- maküla:** lohitasuna (*achoury saintia eta / macularicq gabia!* 371).
- malba:** ziguina (malva officinalis). (1278b).
- manü:** agindua (*Complitcen tugularicq / Gincouaren maniac* 151).
- mechouacam:** gazt. *mechoacân*, fr. *rubarbe blanche*. (1292a).
- medezi, merdezi:** medikua, sendagilea (*Galien, Ipocrata eta beste / merdeziacq oro* 1266, *medecia eta poticairia* 1297-1298).
- melilot:** itsabalkia (Larramendi); gazt. *meliloto* (melilotus officinalis). (1280b).
- menaje:** bizimodua (*goure menagia apart / eguiten gunialaricq* 191).
- merdezina:** medikuntza (*merdezina nicq / ounxa uztudiatu dit* 1268).
- merkuriar:** merkuriarra (mercurialis sp.). (1278c); ezti *merkuriara* landare horretatik ateratzen den ezti antzekoa da. Casve: «Mercuriale, *pürgabelar, asünbatar»*. (1282c).
- miskandi:** zerbitzaria (*houn içan bethiere / miscandy suerte ororen* 120).
- mitatainaz habro:** askoz gehiago (?) (cf. biarn. *mitat?*) (*Eçari çutut mundiala / hanitz phena doloreki, / mitatagnaz habro / nahi deitadaçu soffriracy* 752).
- moian, moien:** modua (*moian harez / ororen finy erazteco* 084, *bena behar ere baduçu / moian ezcapateco* 288, *moien harez desfortuna gabe / bidia dugula igaranen* 301).
- moianez:** bitartez (*creditaren moianez* 358, *çoure moianez* 524).
- mühüülü:** mihilua (foeniculum vulgare). (1279b)
- nabasiki:** nabaski, agian, ziur asko (*nabassiky arraçou dicie* 797, *navassiky* 485, 486, 964, 1286).
- nahi bada:** nahiz eta (*nahy bada gazte ciradian* 39).
- neglijatu:** ahaztu (*avantçu negligeatia / gatzetarçun guciacz* 308).
- nure:** ene, nire (*noure* 9, *bay eta seculacoz / noureky ostataraciren [dutut]* 360, *nouriaz* 475).
- odre, ordre:** agindua (*generalaren odrez* 513, *haren odre formelen / purky revecatcia* 875, *desobedient diren guero / ordre formelary* 892).
- oferitü, ofritü:** eskaini (*[aretche bat eta achouri bat] oferitu* 654, *sofrituren tudan phenac, Jauna, / ofritcen teiçut sacrificiotaco* 711).
- oithian:** beraz (*O, Eguiazco Gincoua, / cer behar dut, oithian, eguin?* 58, *eniana behar oithian / nicq boura tentatu?* 349, *o, Julien, oithian, / cer eguin behar dugu?* 523).
- onkzione:** untzioa, gantzadura (*onctione spirituala* 404).
- ore:** hire (*ore* 119, *Julienen eta ore / algarreky espousatcera* 125, *gaiça guciiez preferatu [duc] / ore Creaçalia* 161, 539...).
- ori(tzü):** tori (*oritçu pistolacq, / diharu diçugu ukenen* 1272, *ory, adiskidia, / ardit hoiec har itçaçu* 210).
- origan:** mendaroa (Larramendi); gazt. *mejorana* (origanum majorana). Casve: «Origan, *ainduri»*. (1279).
- orojinal:** orijinala, jatorrizkoa (*becatu oroginalety* 849, 1084).
- orroko egin, orroko eragin:** oiuhu egin, oiuhu eragin (*Eguinen dut eguinen orroko, / elhe gaizto eta / oiuhu handiric franco* 76, *Kanta, orroco eta cinca eguin* 362-363, *Eraguinen direkt orroco, / oiuhu eta heiaçora* 479).
- orrokoz:** oiuhu handiz (*Satan minça ginco falxia den lecuthicq orrocoz eta heiaçoraz* 667-668).
- ostatatü:** ostatu eman edo hartu (*bay eta ifernian / eneky ostatatu* 1255).
- parietara:** horma-belarra, pareta-belarra (parietaria officinalis). Casve: «Pariétaire, *odolbelar»*. (1278c).

- parterra:** lursaila (*haietariq bethericq den / parterra bat udury diçu* 145).
- patitü:** sufritu, jasan (*gosse ederricq patitcen ukenegati* 218).
- pato:** ituna; *pato egin* (*devrieky, arauz, / pato eguiniq ahal iz* 984).
- pergüt:** (irain hitza) dirurik ez duena, porrot egin duena (*ignorent, pergut / erho, buru nahasia* 582).
- perra erazi:** ordainarazi (*bere hardieça / ere bay perra eracy* 890).
- perratü:** (gaizki egindako zerbait) ordaindu (*desobedient içatia / oray perratcen ducie* 604)
- pherestü:** prestua (*necatila pherestia, / necatila onest eta / cinago propia* 88).
- phürü:** gutxienez (*haietariq phuru çounbait / ukenen diat, aguin* 182, *ny phuru oray / diharuz cargaturicq niz* 219).
- pintu:** pinta, pitxerdia, eduki neurri zaharra (*pintouaren edatera* 204).
- pistola:** hamar liberako txanpon zaharraren izena; ehun liberatik mila liberara bitartekoak aipatzeko erabiltzen zen gero ere (*haien erakarteco hoguey / pistola eman eçadaçu* 1271, *oritçu pistolacq* 1272).
- piux:** errukiorra (*cesatcen baniz içatcera / pioux çouretako* 779).
- plainü:** kexua (*cergaticq dutucq / eguiten plainu horicq?* 640).
- plañitu:** kexatu (*adinaren gabiaz / planitcen ciradian* 39; *eztit hoietçaz cer plagny*).
- plazatü:** ezarri (*bay etare haren lekutan / eztitarçuna plaçatu* 802, *plaça* 807, *plaçaturen* 598).
- plenitude:** betekada (cf. fr. *plenitude*) (*guiçon hau colicacq eta / plenituedecq çapartatcera douaçu* 1277, *ecy plenituedecq dieçu / bihoiça ossoky harturicq* 1274).
- pliet(a):** (?) (*hau duçula goure obe nic plieta* 137).
- polipoda:** haritz-iratzea (*polypodium* sp.). Casve: «Polypode, iratze, zühainiratze». (1291d).
- potikaire, potikagaire:** botikaria (*poticagare bat* 1273, *joun eta gin poticagairiareky* 1275-1276, *poticairia, behar duçu / bertan purga composatu* 1289); botika (?) (*eta hebeco poticagairian / ezten drogariq ere behar diçuğu* 1271).
- praube:** pobrea, behartsua (*prauber* 032, *praube* 033, *beharra dien / prauben socorritceko* 185).
- preferatü:** nahiago izan (*gaiça guciez preferatu / ore Creaçalia* 161).
- presatü:** presa hartu edo eman (*içan cen hanitz pressatu; / arrapostu eguiteco / zazpy egun ceren galthatu* 012).
- presu:** presondegia (*saldoua dembora behartu citaq / presouan igaren* 1182, *behar ducq / presouan onxa cerratu* 595).
- presuatü:** preso hartu (*Julien presouaturicq / içanez guerozticq* 670).
- pribat:** komuna (*urrina ere houn / pribat batetan beçala* 788).
- prop:** ederra, garbia (*necatila pherestia, / necatila onest eta / cinago propia* 88).
- pulegium:** txortaloa (Larramendi). gazt. *poleo* (*mentha pulegium*). (1279a).
- rabaj:** hondamendia, triskantza (*Eguin ducq, eguin, ravage / erres estraordenaricq* 1240).
- rebekatu:** aurka egin, jazarri (*haren odre formelen / purky revecatcia* 875).
- regret:** damua (cf. fr. *regret*) (*obeditu behar gutuçu / [...] regretic / batere uken gabe* 42, *beste alde noula devotionia / hobe beita ahal beçain regret / deus erran balin baneça / banikeçu milla regret* 281).
- regretatü:** damutu (*ecy regreta niroc segurky / hire hileracitia* 544).
- regrustarçün:** arrunkeria, gordinkeria (?) (Cf. biar. *groussè*, fr. *grossier*) (*defendaturicq haien / regroustarçun handiaz* 308).
- rejuitü:** atsegin hartu, dibertitu (*rejouituren niz* 214). Ik. *juitü*.
- remestiatü:** eskertu (cf. fr. *remercier*) (*remestiatcen çutut, Jauna / erreguen erreguia* 67).
- resursa:** baliabidea, errekurtsua (*Gazte denian ihourcq / badu milla resoursa* 202, *hartaco baliama Gincouaq / emanen du cerbait resoursa* 816).
- reusitü:** erreusitu, lortu, iritsi (*Lagunt eta guida neçaçu / reusitceco ene desseina* 11). Ik. *erreusitü*.
- rubarba:** gazt. *ruibarbo*. (1291b).
- rusa:** amarrua (*rusa eta artificio guciacq* 350).

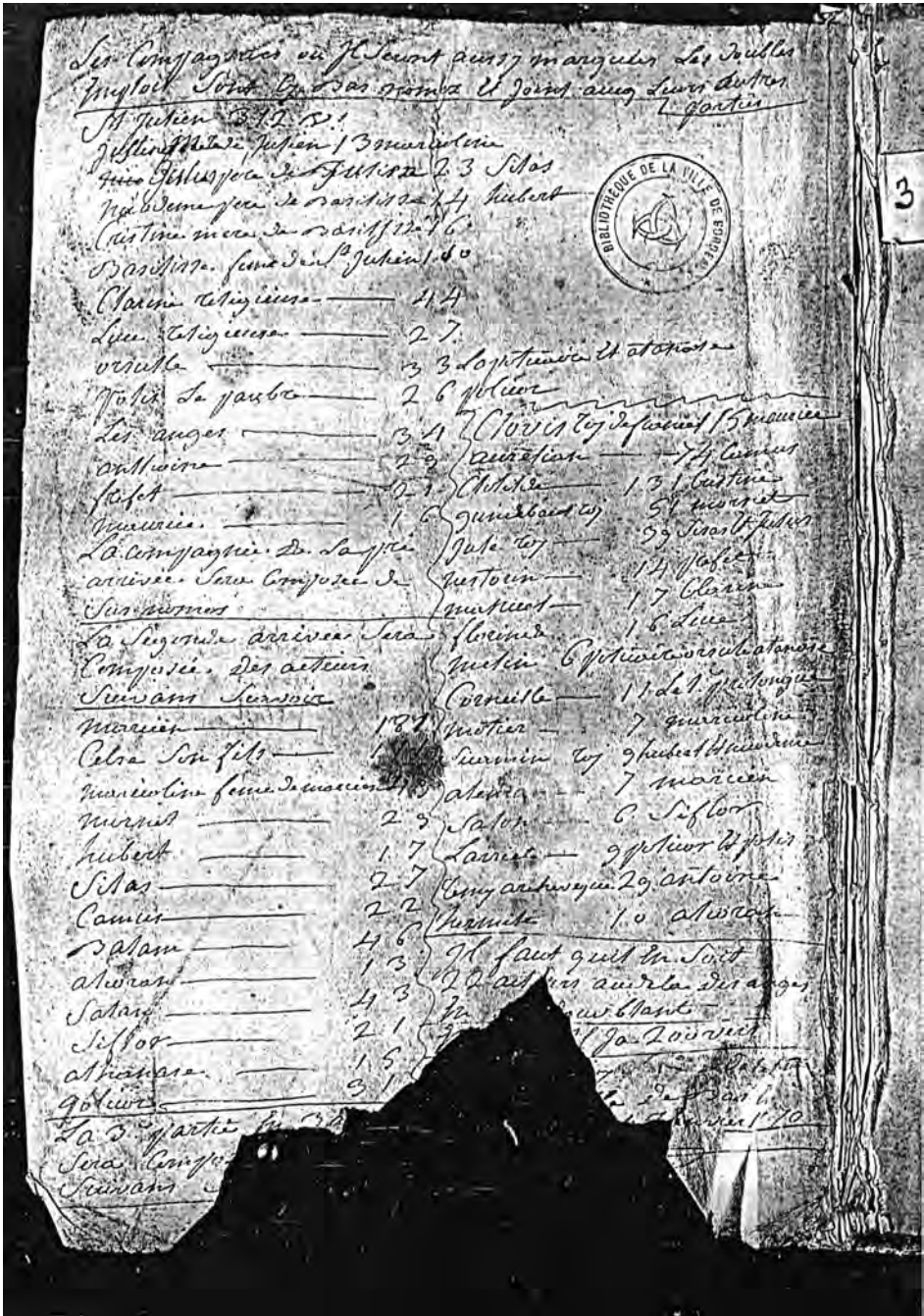
- sald**o: taldea, multzoa (*canaila saldoua* 604); *saldua* (mugatuan eta izenaren aurretik edo bakarrik) asko (*saldoua dembora behartu citaq / presouan igaren* 1182, *o, su gloriousaq saldoua / sofriracy deicie mundian* 1249).
- scamonea**: gazt. *escamonea* (convolvulus scammonia). (1291c).
- segidenki**: jarraituki, etengabe (cf. biar. *seguide*) (*othoitciac eraguin orory, / goiz arraz seguidenky* 122).
- sekurs**: laguntza, sokorria (cf. fr. *secours*) (*çu baicic beste secourisc / mundian eztugula* 16, *çoure secoursareky batian / conxerviren virginitatia* 342).
- sesitü**: hunkitu; harrapatu, lotu (cf. fr. *saisir*) (*monseigneur estonaturiq nuçu / bihotça sesituriq* 965, *o, maradiciacq, / devriez sesitiacq!* 694, *devriez sesitia* 749).
- seta**: sekta (*Comberty ady, comberty, / seta gaiztoua kitaturicq* 726, *Premety eçaçu eçagut decen, / othoy, çoure leguia, / bay eta kita decen / seta maradiciatia* 533).
- soin**: suecina, arreta (cf. fr. *soin*) (*houra duq bihotcetiç / munduco soinnen hurruncia* 976).
- solojatü**: soleitu, kontsolatu, lasaitu (cf. fr. *soulager*) (*gin ciren Julienen eta / Basilissaren consolatcera, / coragatcera azcarky, / bay eta sologatcera* 029, *Fidelak oro, Jauna, / othoy, soloja itçaçu* 365).
- soloju**: kontsolagarria (*Ala conxolu handia, / soloiu veritabilia* 385).
- sonjatü**: pentsatu, hausnartu (*ezta hartu behar erhoky, / ez eta songatu gabe* 315).
- suerte**: mota (*ecy hainbeste miracuillu / suerte ordian heltu cen* 0104, *lily suerte haietariç* 144).
- suhetatü**: desiratu, nahi izan (*egun houn souhetatcen deicie / cien cerbutchariacq* 01).
- suillatü**: zikindu (cf. fr. *souiller*) (*emazteky souillatu / eztirenen nombrian* 170).
- suin**: soina (*Hubert gin hila sounian* 915-916).
- sürmontatü**, **sürmantatü**: gainditu (*virginitatiaq / oro çütiala surmontatcen* 037, *surmantatcen* 375).
- süsprenitü**: harritu (*Canbera urrin houn bateq / ceren embaumatu / eta Santa Basilissa / harecq cian susprenitü* 018).
- szelerat**: ik. *zelerat*.
- szeptro**: zetroa (*Çoure içatia duçu eternal, / o, Gincou justoua! / Eta conduta eztitaco, / aldiz, çoure sceptroua* 406).
- taharna**, **taherna**: taberna (*taharnan* 214, *Oray ezpeitut diharuricq / erouaiteco beste mundialat, / jouaiteco edatera / ounxa hanco taharnetarar.*1300, *nounbait taberna batetan / onxa assetcera.* 204).
- temoiñatü**: adierazi, erakutsi (*hain hountarçun handia / temoiñatuz gueroztic* 104).
- thermainu eman**, **thermanu eman**: epea eman (*emadacie, / othoy thermanu anhartino* 28, *behar deitacie eman çazpy egun thermanu* 48).
- thüpa**: dupa, upela (*arguy dateke han / thupan barnen beçala* 788).
- torxo**: zuzia, lastargia (*ainguricq torchouc eskietan* 160-161).
- transportatü**: asaldatu (*ene bihotça duçu / ossoky transportaturiq* 965).
- trenkatü**: ebaki (*lephoua trenca içocq* 697, *buriacq / trencaturiq içan ditian* 1106).
- trenpatü**: busti (cf. fr. *tremper*) (*Khristien odolian / eskiaq çütian trenpatcen* 048).
- troblatü**, **trublatü**: ikaratu, asaldatu (*infidelez troblatia* 307, *ene desseinian / ossoky troublatia* 52).
- tronpur**: tranpatia, iruzurtia (*O, preceptor falxia, / professor trompurra, / hire gaiztokerien eçagutceco / oray badiat bonurra* 725).
- trükatü**: (atea) jo (*truca bortha* 206-207).
- turbith**: fraide-burua. gazt. *coronilla de fraile* (globularia alypum). (1291d).
- uhuin**: ohoina, lapurra (*presouan den ouhouin / guiçon erhale houra* 1215).
- untza**: ontza (*eçar eçoçu guero / ounça bat benedicta laxativa* 1282).
- ürhentü**: burutu, amaitu (*çoure escola guciac / urbentu dutuçunaz gueroz* 40).
- ürrin**: usaina, lurrina (*canbera urrin houn bateq / ceren embaumatu* 018).

- ürrüinatü:** galdu, suntsitu (*templu haur urruina dadin / bere gayça ororequy* 1153).
- ürthatse:** urtats, urteberri eguna (*Nativitate mezpera gaiian / ičan çuçun sorthu, / ourthaxe egunian, / aldiz, circonceditu* 567).
- ürthuki:** bota (*Arropacq har eta idoky, bere preceptorrary ourthouky* 723-724, *Presouaren çolaco / cilo ulhun hartara / ourthouky itçacie / biacq berballa* 784).
- üstikata:** ostikada, ostikoa (*paganouacq ousticata lurrary* 681-682, *Marcien jalky lurrary ousticataz eta arropen chebecatcez* 745-746).
- ütsü:** itsua (*Bestorduz ere bista / uxiary çunian erakarry* 679).
- ütsümentü:** itsumena, itsutasuna (*Oithian, behar çuntudana / estatu hountan ekoussy, / guisa hortan khanbiaturiq / hainbeste uxumentureky?* 1077).
- ütsütarzün:** itsutasuna (*Guisa hortan ciradeieno / ciradeie estatu tristian, / bay eta ecinaguo / uxutarçun handian* 574, *uxutarçunicq* 734).
- ütsütü:** itsutu; (izond.) itsutua, itsua (*Idolatriaz baçakit / etcirela atakatia, / etcirela hain grossier / ez eta uxutia* 251, *uxutiago* 578).
- xagri:** xangrina, pena (*eztit ouste eguinen dian / ihouri ere chagriric* 95).
- zapartatü:** lehertu (*eta cristel houra ezpalu, / segurky çaparta liteçu* 1275, *guiçon hau coliacq eta / plenitudecç çapartatcera douaçü* 1277, *japartatcen* 987).
- zelerat:** zitala, gaiztoa (*celerat hory bertan ezpaduk quitacen* 763, *scelerat hounen photeriacq* 650).
- zeli:** zerua (*Haren comentuco guciacq / celialat ciradiala jouanen* 038).
- zependant:** hala ere (cf. fr. *cependant*) (*cependant batac edo bestiacy / dira malerousky trompatcen* 226).
- zierga:** kandela (*ainguricq [...] cierga bederareky* 471-472).
- zinka:** irrintzia (*khantalox, orroco / eta cinka eraguiten* 262, *orroco eta cinca eguin* 362-363).

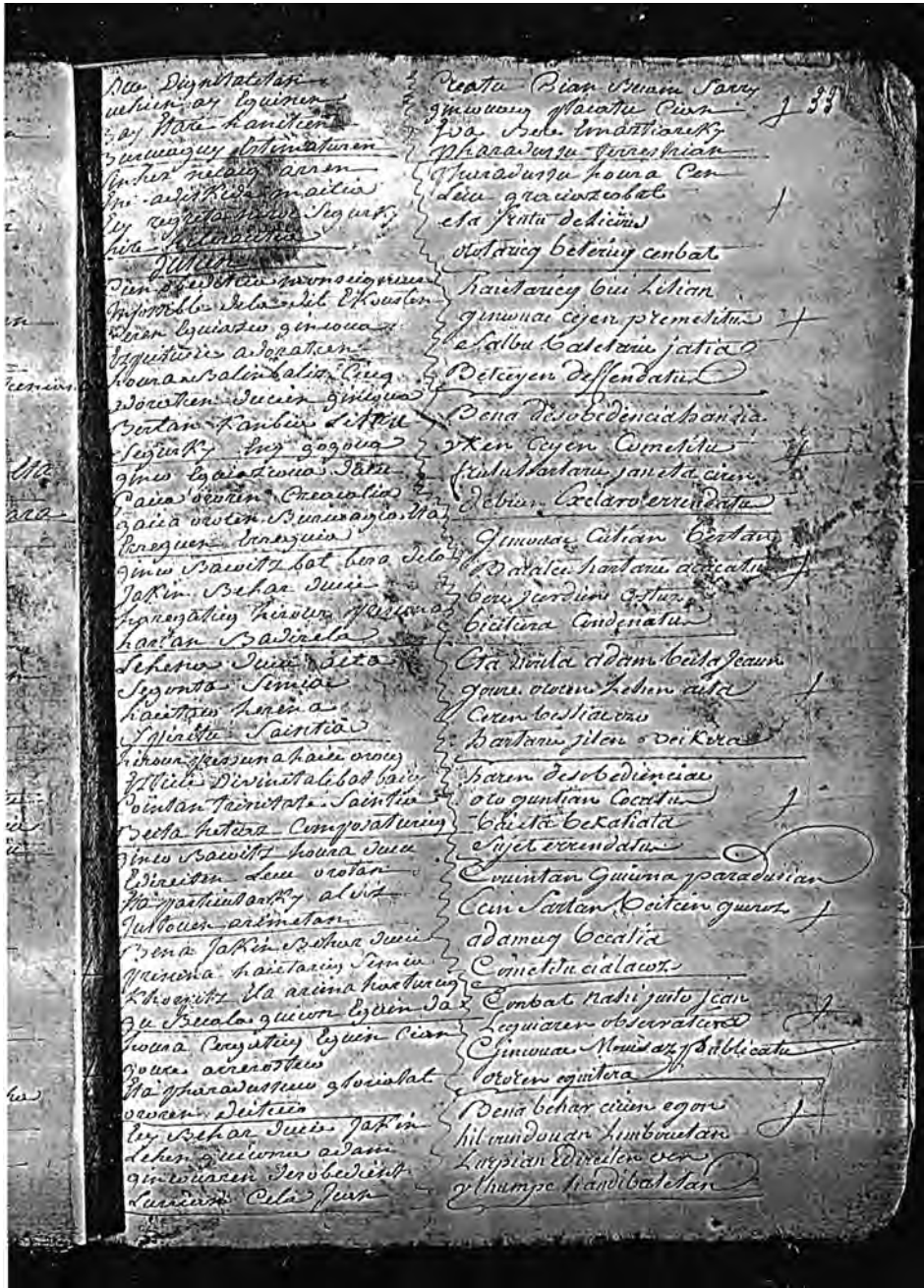

Bordeleko Udal Liburutegia 1695-III, 50v.

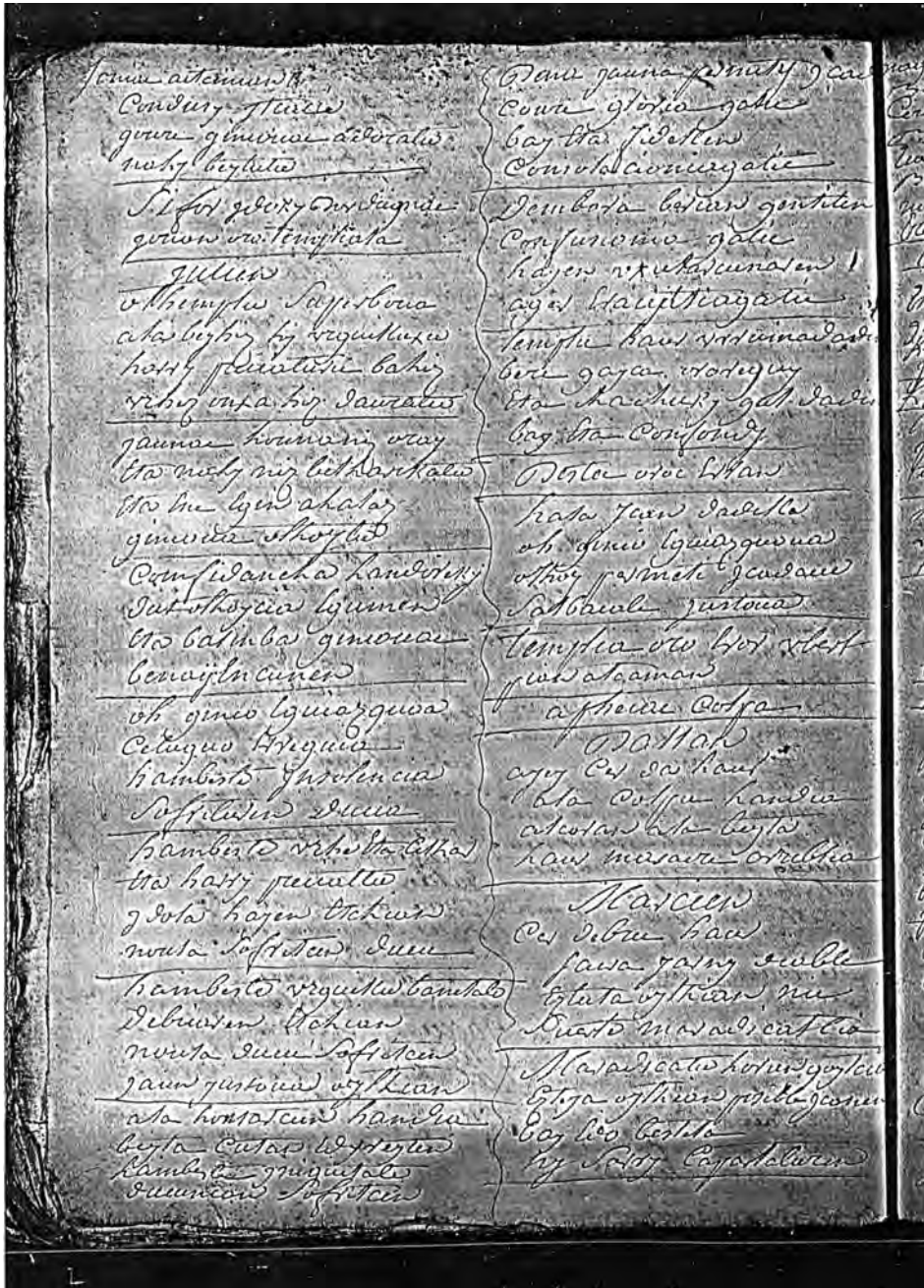
Bordeleko Udal Liburutegia 1695-III, 1v.

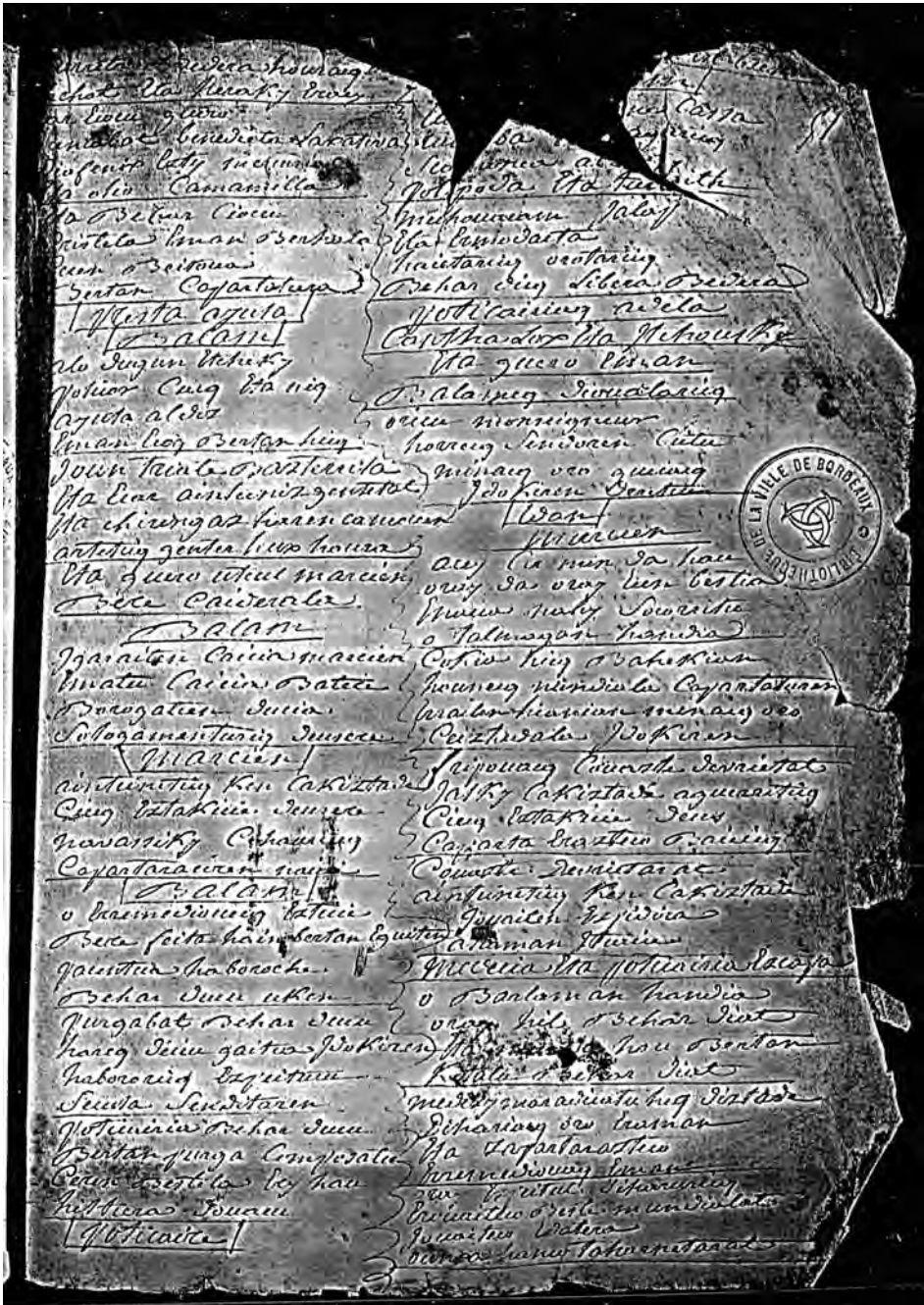
Bordeleko Udal Liburutegia 1695-III, 33v.

Bordeleko Udal Liburutegia 1695-III, 38v.

Bordeleko Udal Liburutegia 1695-III, 47v.

Bordeleko Udal Liburutegia 1695-III, 51v.